

Библиотека за ученика

АНТИЧНИ
ТРАГЕДИИ

Издателство Отечество

АНТИЧНИ ТРАГЕДИИ

Превод: Александър Димитров Ничев, Александър Ничев

chitanka.info

Пощадени от хилядолетия или, по-скоро, победили в борбата с тях, днес те са жива, дейна, не музейна част от литературното наследство. Те и днес звучат от световните сцени и вълнуват милиони зрители. И макар че може да прозвучи странно — защото са творби с хилядолетна възраст, защото десетки векове са ги проучвали — дори днес те ни изненадват със свои неподозирани страни и ни поставят пред един или друг голям или малък проблем.

ЕСХИЛ
ПРИКОВАНИЯТ ПРОМЕТЕЙ

ЛИЦА

**ВЛАСТ
СИЛА
ХЕФЕСТ
ОКЕАН
ПРОМЕТЕЙ
ХОР ОТ ОКЕАНИДИ
ИО
ХЕРМЕС**

ПРОЛОГ

ВЛАСТ

Най-сетне, ето, стигнахме накрай земя,
в пустинната и непристъпна Скития^[1].
Ти, Хефесте, велението бащино
ще трябва да изпълниш — към скалистите
била, ей там, ще приковеш бунтовника
пристегнат със веригите стоманени.
Че той открадна твойто цвете — пламъка
всемощен — и го подари на смъртните.
Пред боговете ще плати греха си той,
за да научи как се тачи царска власт
и да забрави любовта към людете.

ХЕФЕСТ

Вий, Власт и Сила, Зевсовата заповед
изпълнихте и ето ви, свободни сте.
А аз не смея него, кръвно близкия,
да прикова над бездната на бурите.
И все пак трябва да посмея. Страшно е
да пренебрегна Зевсовата заповед.

(Към Прометей.)

О, ти, премъдър сине на великата
Темида^[2]! Пряко волята на двама ни
ще те пригвоздя здраво към безлюдната
скала, където людска реч и смъртен взор
не ще съзреш, а изгорен от слънчев зной,
ще промениш цвета си. Ще жадуваш ти

да скрие зрака нощ пъстрооблечена
и слънце да стопи сланата утринна.
И непрестанно ще те гложде болката —
че твоят избавител, знай, не е роден.
Това спечели с любовта към хората!
Сам бог, на боговете ти презря гнева
и с прекомерен дар почете смъртните.
Затуй ще бдиш на този връх безрадостен —
изпънат, без да свиеш крак, с безсънен взор.
Ще екнат всуе твоите ридания
и твоите вопли. Знай, неумолим е Зевс!
Безмилостни са всички нови властници.

ВЛАСТ

Недей се бави с безполезно вайкане!
Мрази го! Бог е, но на боговете е
пръв враг — той даде твоя дар на смъртните!

ХЕФЕСТ

Могъщи са роднинството и дружбата.

ВЛАСТ

Но можеш ли да не изпълниш волята
на Зевс? Това не те ли плаши повече?

ХЕФЕСТ

Ти винаги си дръзка и безмилостна!

ВЛАСТ

Не ще помогнат сълзите. Не се труди
с напълно безполезното, напусто е!

ХЕФЕСТ

Уви, проклет да бъде занаятът ми^[3]!

ВЛАСТ

Защо пък? Да ти кажа право, твоето

изкуство няма дял в злочестините му.

ХЕФЕСТ

Все пак, на някой друг да бе се паднало!

ВЛАСТ

Да, всеки носи тежки задължения.
Едничък е свободен Зевс, властителят.

ХЕФЕСТ

Разбрах това и нямам възражения.

ВЛАСТ

Тогавя бързо му сложи оковите —
баща ти да не види, че бездействиуваш.

ХЕФЕСТ

Това са железата за ръцете му.

ВЛАСТ

Сложи ги на ръцете му и здраво бий
със млата! Прикови го върху зъбера!

ХЕФЕСТ

Готово е, безукорно е сторено,

ВЛАСТ

По-силно бий, недей отпуща никъде!
Той знае път и в безизходни трудности!

ХЕФЕСТ

Навеки е пригвоздена ръката му.

ВЛАСТ

Тъй! Прикови и другата — да види той,
мъдрецът, че пред Зевс е слаб и немощен!

ХЕФЕСТ

Със право би ме укорил единствен той.

ВЛАСТ

Забий сега стоманен клин със остър зъб
и пронижи от край до край гърдите му!

ХЕФЕСТ

Ах, Прометее! Плача над бедите ти!

ВЛАСТ

Пак жалиш, пак оплакваш неприятеля
на Зевс! Да не заплачеш и за себе си!

ХЕФЕСТ

Ти виждаш, всичко туй не е за гледане!

ВЛАСТ

Да, виждам, виждам, той получи своето!
Сега с верига окови ребрата му!

ХЕФЕСТ

Да, зная сам! Не заповядвай толкова!

ВЛАСТ

Ще заповядвам и ще ти крещя дори!
Я слез и в жезла стегни нозете му!

ХЕФЕСТ

Без много мъка и това е свършено.

ВЛАСТ

Бий здраво — да се впият във месата му!
Строг властник ти възложи тази работа!

ХЕФЕСТ

Езикът ти прилича на лицето ти.

ВЛАСТ

Бъди мекосърдечен, но за моята суровост и за моя гняв не ме кори!

ХЕФЕСТ

Да тръгнем вече, в желяза е целият!

ВЛАСТ

(Към Прометей.)

Злодействуйвай, кради небесни дарове,
даруйвай едnodневките! Ще могат ли
да снемат част от участта ти смъртните?
За боговете ти си Промислителят^[4]!
О, не! На тебе трябва промислители —
чрез тях да се избавиш от веригите!

(Власт, Сила и Хефест излизат.)

ПРОМЕТЕЙ

Свещен ефир^[5] и ветрове развихрени!
Вий, изворни води, и вий, усмихнати
вълни в морето! Земьо всекърмилнице,
и ти, всевиждащ слънчев кръг! О, вижте как
аз, богът, страдам от ръцете божии!
Погледнете ме, вижте ме — смазан
от ужасен позор, ще се боря навек
с безконечните дни!
Тия срамни вериги измисли за мен
новожелязният цар на блажените. Ах!
За сегашните мъки, за бъдното зло
аз въздишам! Кога, след какви изпитни
ще изгрее на мъките краят?

Какво говоря? Зная предварително
какво ще стане. Нищо неочаквано
не ще ме сполети. А отреденото
ще трябва да понасям леко. Зная аз —
съдбата има непреодолима мощ.
Не мога да мълча за своите бедствия,
не мога и да не мълча. На смъртните
аз дадох дар и тъй се впрегнах в зла съдба.
В тръстиково стъбло аз грабнах семето
на огъня — учителя на смъртните
в изкуствата, безценното им щастие.
Пригвозден сред просторите на етера,
заплащам за такива прегрешения.
Ах, ах! О, о!
Какъв звук и благ дъх незрим насам долита?^[6]
Божествен, смъртен или полубожески?
Ах, иде някой тук, на този пуст връх,
да гледа теглилата ми. Какво сега?
Това съм аз, злочестият разпънат бог!
Неприятел на Зевс и намразен безкрай,
зарад своята обич към людския род,
от онези в Олимп, за които домът
на властителя Зевс е приятелски дом!
Аз долавям — уви! — как се движи насам
ято птици и как под чевръсти крила
затрептя, зазвуча принебесната шир.
Всяка стъпка насам ме тревожи.

(Влиза Хорът.)

[1] Според представите на древните гърци Скития се простирала на север и североизток от Черно море, та до водите на бог Океан. Според Есхил Прометей не е бил прикован в Кавказ, а далече някъде на север, в Скития. За Кавказ Прометей говори като за област, която е далече от мястото на приковаването му. ↑

[2] *Темида* — богиня на правосъдието, която Есхил отъждествява със Земята; срв. ст. 209 — *Темида Гея*. ↑

[3] Хефест бил бог на ковашкото изкуство ↑

[4] *За боговете ти си Промислителят* — името Прометей означава „предвидливият“, „прозорливият“. ↑

[5] *Ефир (етер)* — според старите гърци е връхният слой на въздуха; в тоя слой живеели боговете. ↑

[6] Този и по-следващият стих, вместени сред ямбичните триметри, се отделят по строеж от тях. ↑

ПАРОД

ХОР

Първа строфа

Не се плаши: иде с любов
на този връх нашият рой
със полет бърз идем при теб,
след като с толкоз труд едва
склонихме стария наш баща.
Тук ни донесоха бързи вихри.
Стоманен ек в миг долетя
в далечния наш пещерен кът,
прогони той плахия свян,
и ето, боси
литнахме с вихра кола към тебе.

ПРОМЕТЕЙ

Уви, уви!
Вий, деца на богатата с рожби Тетис,
вие, щерки на бог Океан^[1],
който земната твърд с безсънни води
е обгърнал отвред! Погледнете сега
със какви железа прикован съм навек,
как връз тъмните бездни на стръмни скали
ще стоя на нерадостна стража!

ХОР

Първа антистрофа

О, да, видях! Моите очи

прибули с мрак тъмна мъгла
и цял порой горки сълзи,
щом, Прометее, зърнах как
изсъхва бавно на тоя скат
твоята плът в стоманни връзки.
Защото днес нови царе
държат Олимп. Властвува днес
безбожно Зевс с новия свой
закон. Той стъпка
всичко, което преди бе свято.

ПРОМЕТЕЙ

Под земята, дълбоко под мрачния ад,
под мъртвешкия пристан, в Тартара^[2] глух
да ме беше запратил,
окован в несломими вериги, та тъй
нито бог, нито другиго моята скръб
да не може да радва!
А сега съм играчка на вихъра лих,
враговете ликуват над мене!

ХОР

Втора строфа

Кой бог е толкова жесток,
че да злорадства над теб?
И кой не би се възмутил
пред твоето тегло?
Единствен Зевс. А с бесен гняв
и с непреклонна мисъл
стария род на Уран^[3]
той изкоренява.
Няма да спре, доде не се насити
или додето не бъде отнета
с тежък бой властта му!

ПРОМЕТЕЙ

Но от мене, от мене, макар че сега
съм потънал в позор и търпя жезла,
ще почувствува нужда блаженият цар
съзаклятния план да разкрия! Че той
ще отнеме от него и скиптър, и чест.
И тогава с подкупваща медена реч
той не ще ме измами, не ще ме сломи
със заплахи, и няма за тайния план
да му кажа, додето не паднат от мен
тия хищни вериги и той не плати,
както трябва, за моите мъки!

ХОР

Втора антистрофа

Да, ти си смел! И в крайно зло
пред нищо не отстъпваш ти.
Премного волна реч редиш.
А моето сърце
тревожи и пронизва страх —
пред твоя жребий тръпна!
Дали ще видиш ти
край на всички тия
бедствия? Да, сърце неумолимо,
дух непреклонен в гърдите си крие
той, синът на Кронос^[4].

ПРОМЕТЕЙ

Той е твърд и жесток, и закон е сега
произволът му, зная. Но до-ще часът
и тогава ще стане и кротък, и благ
под съдбовния удар; суровият гняв
ще притихне, и той ще подири съюз
и приятелство с мен,

и желан при желан ще се върне.

[1] *Океан* — бог на потока, който според представите на древните хора опасвал земния кръг; титан, какъвто е и Прометей, поради което говори за роднинска връзка с него. ↑

[2] *Тартар* — пространство под ада, в което били запратени титаните. ↑

[3] Думите *стария род на Уран* означават Кронос и подкрепящите го титани. ↑

[4] *Синът на Кронос* е Зевс; срв. *Зевс-Кронид*, т.е. Кроносов син.
↑

ПЪРВИ ЕПИЗОД

ХОР

Разкрий ни всичко и кажи вината си,
зарад която Зевс те хвърля в толкова
позорни и потръсващи страдания.
Кажи, ако за теб не е мъчително.

ПРОМЕТЕЙ

За мен и да говоря, е болезнено,
и да мълча. От вси страни нещастия!
И тъй, когато боговете почнаха
вражда и се роди междуособица
(едни желяеха да смъкнат Кроноса
от власт и Зевс да зацарува, други пък
със всички сили срещу Зевс въстанаха),
реших да дам тогава на титаните^[1],
родени от Уран и Гея, най-добри
съвети. Не успях — те пренебрегнаха
надменно моите мъдри увещания
и смятаха да властвуват с насилие.
А майка ми Темида-Гея (много са
названията, но един е образът)
отдавна беше ми предрекла
какво ще има да се случи в бъдеще —
че трябва не със сила, не с могъщество,
а с хитрост да се борят за победата.
Когато им излагах туй вещание,
дори със поглед те не ме зачетоха.
Като видях това, реших, че най-добре
ще бъде, ако ние двама с майка ми
решим да станем Зевсови поддръжници.
Благодарение на мене адските

дълбоки бездни скриха както Кроноса,
така и всички негови съратници.
И ето, властелинът на безсмъртните
ми се отплаща с тези наказания.
Да, болест е, вродена на тираните,
да нямат вяра в своите приятели.
Поискахте да знаете причината
за моя срам. Ще ви я кажа, чуйте я.
Щом сяда на престола бащин, почва той
да разпределя почетните длъжности
сред боговете, да раздава властите.
За бедния човешки род ни думица
не каза. Щял да го изтреби целия,
за да изникне ново поколение.
Единствен аз оспорих тези планове.
Аз само дръзнах. Аз избавих смъртните.
Не слязоха избити в преизподнята.
Затуй стоя превит под тези бедствия,
ужасни за страдалеца, за зрителя —
покъртващи. Бях милостив към хората —
не срещнах милост, а така безжалостно
разбит, вися — за Зевс позорно зрелище.

ХОР

С душа от камък, със сърце безчувствено
е онзи, който не скърби пред твоите
страдания! О, да не бях ги виждала!
Видях ги аз, и болка сви сърцето ми!

ПРОМЕТЕЙ

Да, жалък съм за своите приятели.

ХОР

Ти може би си сторил нещо повече?

ПРОМЕТЕЙ

На смъртните отнех да виждат края си.

ХОР

А как намери цар за туй страдание?

ПРОМЕТЕЙ

Надежди слепи вселих във душите им.

ХОР

Голяма благодат си дал на смъртните.

ПРОМЕТЕЙ

Освен това, дарувах им и огъня.

ХОР

Как? Огън имат днес и едnodневките?

ПРОМЕТЕЙ

А той ще им разкрие много работи.

ХОР

И Зевс за тези твои провинения...

ПРОМЕТЕЙ

... ме мъчи и не намалява мъките.

ХОР

Не ще ли имат свършек теглилата ти?

ПРОМЕТЕЙ

Тук важи само неговото хрумване.

ХОР

Как тъй? Какво очакваш? Та не виждаш ли, че си сгрешил? А как — да не приказваме: нерадост е за мен, за теб — страдание. Но стига. Помисли за изход някакъв.

ПРОМЕТЕЙ

Когато сам не страдаш, твърде лесно е
да увещаваш и кориш разбития
от зло. Аз знаех всичко предварително.
Да, чуйте: исках, исках, и така сгреших!
Пострадах сам, помагайки на хората.
Не мислех, че в такива страшни бедствия
ще съхна върху зъбери приоблачни,
че този пуст връх ще ми бъде жребият.
Недейте плака вече за сегашното,
а слезте на земята, чуйте бъдната
съдба, та всичко, всичко да узнаете.
Послушайте ме, чуйте; помогнете ми
в бедата! Броди нашето нещастие —
днес едного сполита, утре — другиго.

ХОР

Прометее, с готовност словата ти аз
ще послушам. Със пъргави млади нозе,
ето, скачам от моята бърза кола,
от свещения етер, от птичия брод,
и заставам на тая скалиста земя,
че желая докрай
да узная за твоите мъки.

(Хорът слиза от колесницата си. На крилат кон долита Океан.)

ОКЕАН

Аз преминах далечни земи и дойдох,
Прометее, при тебе. Донесе ме тук
тази птица с чевръсти крила. Не е юзди —
с мисълта си напътвах летежа й аз!
В тия тежки беди ти съчувствувам, знай!
Мисля, тъй повелява роднинската кръв
да постъпвам сега,
а пък въвн от рода си не зная кого

бих могъл да почитам така, както теб.
Ти ще видиш, че вярно е всичко това.
Не обичам ласкателства. Хайде сега,
обади ми какво да направя за теб,
и ти няма да кажеш, че имаш другар
по-надежден от мен, Океана.

ПРОМЕТЕЙ

Какво, и ти ли идеш — теглилата ми
да гледаш? Как, оставяйки потока си
и тъмните скали на пещерите си,
посмя да дойдеш тук, в железородната
земя^[2]? Какво, да гледаш частта ми ли,
дохождаш тук, да споделиш скръбта ми ли?
Тогава гледай зрелище: приятелят
на Зевс, установителят на царската
му власт, когото той премазва с бедствия!

ОКЕАН

Да, виждам, Прометее, и макар че си
разумен, ще ти дам един добър съвет.
Виж кой си, промени си и характера —
да стане нов, защото нов е властникът.
Ако отправяш груби и ругателни
слова, от висотата на престола си
ще чуе Зевс, и знай — тогава днешната
беда ще ти се стори само някаква
игра. Злочести, чуй ме, остави гнева
и подири избава от бедите си!
Ще кажеш, че говоря стари приказки.
Все пак, ти знаеш, Прометее — тази е
наградата за дръзките ругателства.
Не си смирен и не отстъпваш в бедствие,
та ще прибавиш ново към сегашното.
Ако послушаш моите напътствия,
ти няма на ръжен да риташ, виждайки,
че властвува жесток, безотговорен цар.

Сега, отивам, ще опитам — може би
с успех ще те избавя от бедата ти.
А ти кротувай тук и дръж езика си.
Какво, нима не знаеш ти, премъдрият,
че скъпо струва всяка празна приказка?

ПРОМЕТЕЙ

Завиждам ти, че си между невинните,
след като с мен споделя всички дързости.
Недей сега, не се грижи. Ти никога
не ще го преклониш. Че непреклонен е.
Виж сам да не напакостиш на себе си!

ОКЕАН

Съветваш мене по-добре, отколкото
сам себе си. Аз съдя не по думите,
а по делата. Тръгвам вече — моля те,
не ме задържай повече. Уверен съм,
ще го склоня, ще те спася от мъките.

ПРОМЕТЕЙ

Благодаря, навеки съм признателен.
На всичко си готов. Ала не се труди
за мене. Знай, напразен, безполезен е
трудът ти, ако си решил наистина
да се потрудиш. Стой си, в безопасност си.
Че ако страдам сам, не искам бедствия
да връхлетят главите и на другите.
О, да, защото ме разкъсват мъките
на брат ми Атлас^[3], който сред просторите
на Запада поддържа с раменете си
стълбът между Небе и Твърд. Ужасен дял!
Скърбя и за Тифон, земероденият,
поселникът суров на киликийските
скали, Тифон^[4], стоглавото чудовище,
разбит сега. Въстанал срещу всички там,
в небето, и забълвал смърт с устата си,

а с поглед стрелял страховити мълнии —
поискал да низвергне Зевс от трона му.
Но долетяло будното оръжие
на Зевс, гърмът, от който веят пламъци,
и той го поразил заради дръзките
слова. Ударен във сърцето, паднал той
безжизнен, изгорен от пламък мълниен.
И мъртвото му тяло днес е проснато
край теснините при морето. Смазано
е то под Етна^[5], дето, на самия връх,
е седнал и кове нагорещеното
желязо Хефест. Но ще рукнат огнени
реки^[6] и ще разръфат с алчни челюсти
широките поля на плодородната
Сицилия. Тифон ще запламти от гняв
с горещите стрели на буря огнена,
макар свъглен от Зевсовата мълния.
Но ти не си неопитен, съветът ми
не ти е нужен. Сам спасявай себе си.
А аз ще нося дотогава мъките,
додето Зевс смири гнева в сърцето си.

ОКЕАН

Но, драги Прометее, не разбираш ли,
че блага реч лекува разгневения?

ПРОМЕТЕЙ

Когато укротиш сърцето овреме,
а не когато сдържаш ярост кипнала!

ОКЕАН

Ако съзираш нещо вредно в моята
готовност и решителност, кажи ми го.

ПРОМЕТЕЙ

Безсмислен труд и празно добродушие!

ОКЕАН

Аз искам тази болест. Често умният
желае да го смятат за лишен от ум.

ПРОМЕТЕЙ

О, този грях ще бъде смятан пак за мой!^[7]

ОКЕАН

Със тези думи ти ме гониш, ясно е.

ПРОМЕТЕЙ

За да не те намразят за съчувствие.

ОКЕАН

Кой, новият владетел на престола ли?

ПРОМЕТЕЙ

Да, гледай да не разгневиш сърцето му.

ОКЕАН

Урок за мен е твоето нещастие.

ПРОМЕТЕЙ

Иди си, бързай. Разсъждавай все така.

ОКЕАН

Готов съм, ще се вслушам във съвета ти.
Подпръхва вече със крила в просторите
четириногата ми птица. Радостна
ще свие тя коляно във обора си.

(Излиза.)

[1] Титаните били дванадесет деца на Уран (Небе) и Гея (Земя). Те свалили от престола баща си и завладели света, над който зацарувал Кронос. По-късно Кроносовият син Зевс, подпомогнат от Прометей и

Темида, свалил от власт баща си и го затворил заедно с титаните в Тартара. ↑

[2] *Железородната земя* — Скития. ↑

[3] Титанът *Атлас*, брат на Прометей, стоял на западния край на земния кръг и крепял небесния свод върху плещите си. ↑

[4] *Тифон* — стоглав исполин, син на Земята, олицетворение на вулканичните сили на земните недра. ↑

[5] *Етна* — вулканична планина в Сицилия. ↑

[6] С *огнени реки* Есхил загатва за изригването на вулкана Етна през 478 г. ↑

[7] Смисълът на Прометеевите думи, е, че не Океан, а Прометей ще бъде смятан някога за луд поради прекомерната си доброта. ↑

ПЪРВИ СТАЗИМ

ХОР

Първа строфа

Над този твой гибелен дял
аз плача днес. Буен поток
сълзи струят моите очи —
и аз облях с влажен порой
прекрасен лик. Ето че сега
ужасно зло пратил е Зевс —
по свой закон действува той,
че с дръзка власт
отколешните богове заплашва.

Първа антистрофа

Но прокънтя цяла земя
от жалбен вик. Вредом скърбят
за почитта, древната чест,
която ти, Атлас, Тифон
и всички вий имахте преди.
И днес навред в светия край
азийски, знай, плачат за теб —
за твоя дял,
за твоята многопечална участ.

Втора строфа

Жителките на Колхида —
доблестните в бой девойки^[1],
скитските тълпи, които

живеят чак накрай земя,
при Меотийското море^[2].

Втора антистрофа

и арийците — Ареев
 цвят, — и всички смели воители^[3]
 от кавказките твърдини —
окайват твоята съдба
 със остри копия в ръце.

Епод

Реват високите вълни,
простенват дълбините
и глухо тътнат бездните на ада.
 Твоята страшна беда оплакват
 бистроструйните реки.

[1] *Жителки на Колхида* са амазонките, митологическо племе на войнствени жени, които населявали източния край на Евксинския понт (Черно море), на юг от Кавказ. ↑

[2] *Меотийско море* — дн. Азовско море. ↑

[3] С арийци Есхил означава един от народите, които населявали Персия. Арийците са Ареев цвят, т.е. отбрани воители на Арей — бога на войната. ↑

ВТОРИ ЕПИЗОД

ПРОМЕТЕЙ

О, не от гордост и високомерие
мълча. Разкъсват мислите сърцето ми,
когато виждам своето унижение.
Нима не аз, а друг дари на младите
сегашни богове и власт, и почести?
Но аз ще премълча това — че знаете
какво бих рекъл. Чуйте за неволите
на смъртните — че тях, които нямаха
разсъдък, аз дарувах с ум и знания.
Ще кажа не за да обиждам хората,
а само да посоча добрините си.
Те бяха със очи, ала не виждаха,
с уши, ала не чуваха. И цял живот,
подобни на видения, прекарваха
в мъгла и мрак. Не знаеха ни светлите
и здрави къщи, нито дърводелството,
и — сякаш мравки пъплеци — живееха
из пещерните кътища безслънчеви.
Не знаеха с какво започва зимата,
обкитената с цвете пролет, лятото
със плодните си дни — и всичко вършеха
без ум, додето им показах изгрева
и заника на светилата. Пак за тях,
за хората, измислих най-великата
наука за числата, още буквите —
всепамет и всемайка на изкуствата.
Аз пръв запрегнах във ярем добитъка
и го зажеглих, за да бъде в тежките
усилия помощник пръв на смъртните,
и после впрегнах във кола покорните

коне — украса дръзка за охолници.
Едничък аз измислих платнокрилите
блуждаещи в морето бързи кораби.
Да, толкова неща открих за смъртните,
нещастен аз, а ето сам не зная как
да се спася от днешните страдания!

ХОР

Позорни са бедите ти. Помътен е
умът ти. Падаш духом, както лошият
и повален от болест лекар. Сам сега
не знаеш как да излекуваш себе си.

ПРОМЕТЕЙ

Но ти ще се учудиш още повече,
щом чуеш за изкуствата, създадени
от мен. Когато болен някой лягаше,
не знаеха ни цяр, ни здраво ядене,
ни питие, ни мазила. Топяха се
от липса на лекарства. И научих ги
да смесват изцелителните цярове,
с които да отблъскват всички болести.
Аз дадох много ясновидски способности,
открих им пръв кои съновидения
се сбъдват, изясних им също тъмните
гадания и смисъла на срещите,
показах им кои сред кривоноктите
грабливи птици предвещават щастие,
кои сред тях — неволя, как пернатите
живеят, как създават помежду си те
вражда, любов, другарство и приятелство,
каква да бъде жертвената вътрешност,
с какъв се цвят харесва тя на бозите,
с какви петна са черният дроб и жлъчката.
Покрити с мас мяса и тлъсти бутове
запалих аз и тъй напътних смъртните
към трудните умения^[1], разкривайки

незайните знамения на огъня.
Това, това направих аз! А скритите
сред земните недра блага за хората —
желязо, мед, сребро и злато? Може ли
да се похвали друг с това откритие?
Не, тъй би сторил само празнословецът!
Та ето всичко, с кратка реч изказано:
от Прометей са всичките умения!

ХОР

Недей дарява прекомерно смъртните,
а помисли за себе си. И вярвам аз,
че някога, избавен от оковите,
със Зевса ще се мериш по могъщество.

ПРОМЕТЕЙ

О, не така! Съдбата-Извършителка
не иска тъй! Сломен в безкрайни бедствия
и мъки, ще избягна от оковите.
Безсилно пред Съдбата е изкуството.

ХОР

А на Съдбата кой държи кормилото?

ПРОМЕТЕЙ

Трилични мойри^[2], помнещи еринии.

ХОР

По-слаб е, значи, Зевс от тях. Така ли е?

ПРОМЕТЕЙ

И той не ще избегне от съдбата си.

ХОР

Не е ли вечна власт за него съдена?

ПРОМЕТЕЙ

Не питай за това, недей упорствува.

ХОР

Ти криеш нещо важно, без съмнение.

ПРОМЕТЕЙ

Приказвайте за друго, че далече е часът за него. То ще бъде пазено в дълбока тайна. Бъде ли опазено, ще се спася от желяза и бедствия.

[1] Прометей има пред вид гадателското изкуство. ↑

[2] Мойри — богини на човешката съдба, орисници. ↑

ВТОРИ СТАЗИМ

ХОР

Първа строфа

Нека всевластникът Зевс
нивга в мисълта ми
скверно упорство не вложи,
нека тача боговете
винаги с пир благочест,
с кръв на тлъсти бикове там,
край потока
вечен на моя баща
Океан,
нека в думи не греша,
нека бъде вечно с мене
и не чезне тази мъдрост!

Първа антистрофа

Сладко е в смели мечти
тихо да прекараш
дългите дни на живота
и да храниш с ясна
радост доволна душа.
Тръпна аз, като виждам как
в страшни мъки
чезнеш на тия скали.
Ти пред Зевс,
Прометее, нямаш страх —
прекомерно си почел
смъртния човешки род.

Втора строфа

Той плати ли с любов любовта?
О приятелю, имаш ли помощ
и подкрепа от смъртните? Та не видя ли
немоцта, под която лежи,
удавен в тъма, в слепота,
като призрак човешкият род?
 Смъртният никога няма.
 с остър ум да отклони
 Зевсовата твърда воля.

Втора антистрофа

Прометее, научих това
от горчивата твоя неволя.
Друга песен достигна до мен — не оная,
с която те славех преди
при твоето брачно легло,
по сватбарски — когато, склонил
 с дарове мойта сестрица
 Хезиона^[1], ти я взе —
 ложе да споделя с тебе.

[1] *Хезиона* — една от Океанидите, за която се оженил Прометей.

↑

ТРЕТИ ЕПИЗОД

(Втурва се Ио̀.)

ИО̀

Във каква страна, сред какви племена
съм дошла? Кой си ти, окован в жезла
върху бурния връх? За каква вина
си осъден на гибел? Каж ми къде
съм дошла, като бродя без отдиx?

Ах, ах!

О, пак ме жлна стършелът, горко ми!

Земеродени Аргосе, иди си!

Ах, тръгна пред стокия си пастир!

Ето го, иде с коварство във погледа!

Дори умрял не го прибра земята,

върна се той от долу,

ада е минал

и ме преследва. И блуждая аз,

гонена, гладна, по морските пясъци.

Строфа

Свири след мене тръстика, намазана

с восък, приспивна мелодия.

Страшно е, страшно е!

Де ме водят блудните стъпки?

Как прегреших, сине на Крон, как прегреших,

та ме хвърли така

безсърдечно в такива ужасни беди?

Ах, с бесен, с нечовешки страх

измъчваш мене, безумната девойка!

С огън срази ме, в земята ме скрий

или пък
дай ме на стръвното море!
Не отхвърляй, царю,
моите молитви!
О, стига ме е мъчил този
безкраен път! И няма как да разбере
къде ще свърши злото!
На рогатата девойка
чуваш ли гласа?

ПРОМЕТЕЙ

Как да не чувам щерката Инахова^[1],
подгонена от стършела? Разпали тя
страстта у Зевса и сега, намразена
от Хера, броди в тия дълги пътища.

ИО

Антистрофа

Как си научил на татка ми името?
Кой си ти, който със истинско
име злочестата
мене призоваваш, о злочести?
Ти назова божия бич, който безспир
ме гори и суши
със ужасна жила, и аз нямам покой!
Ах, гладна, със безумен бяг
достигам тук устремена и разбита —
жертва на злобната Херина мъст!
И кой ли
клетник — уви! — като мене днес,
като мене страда?
Моля те, ясно
кажи какви беди ще трябва
да изтърпя! И средство, цар за болката
кажи ми, ако знаеш.

Говори пред таз, която
броди сред беди!

ПРОМЕТЕЙ

Ще отговоря ясно на въпроса ти,
без всякакви загатвания, с проста реч,
тъй както подобава на приятели —
пред теб е Прометей, огнедарителят.

ИО

Велики благодетелю на смъртните!
Злочести Прометее! За какво е туй?

ПРОМЕТЕЙ

Току-що спрях да плача над теглата си.

ИО

А моята молба ще пренебрегнеш ли?

ПРОМЕТЕЙ

Добре, ще ти открия всичко. Питай ме.

ИО

Кажи ми кой те прикова над бездната.

ПРОМЕТЕЙ

Умът на Зевса и чукът на Хефеста.

ИО

Каква вина изкупваш чрез страдание?

ПРОМЕТЕЙ

Това, което казах, е достатъчно.

ИО

Кажи сега, кога за мене, бедната,
ще дойде край на моите страдания?

ПРОМЕТЕЙ

Не искай туй — за тебе ще е по-добре.

ИО

Защо ще криеш бъдните ми бедствия?

ПРОМЕТЕЙ

Не ми се свиди този дар, повярвай ми.

ИО

Но ти си в колебание. Защо така?

ПРОМЕТЕЙ

Не се решавам да сломя сърцето ти.

ИО

Не ме щади, това за мен е сладостно.

ПРОМЕТЕЙ

Ще кажа, щом желаеш ти. Изслушай ме.

ХОР

Почакай. Достави ни удоволствие —
за болестта, за участта й гибелна
да чуем да ни каже тя, с устата си.
След туй кажи какво я чака в бъдеще.

ПРОМЕТЕЙ

Ио, ти трябва да изпълниш тяхната
молба, че и сестри са те на татко ти.
Да плачеш и скърбиш над свои бедствия
там, дето биха слушали съчувствено,
със сълзи на очи, е утешително.

ИО

Та бих ли пренебрегнала молбата ви!

За всичко, за което ме запитайте,
ще чуете. Боли дори от думите
за божията буря, за порухата
на моя образ и на красотата ми.
Явяваха се в моите девически
покои нощем образи и с нежен глас
ми шепнеха: „Защо ти е моминството,
девойко преблажена? Та пред тебе е
велик жених! Запален от любовна страст
пламти за тебе Зевс, той жажда твоите
прегръдки. Не отблъсквай ти леглото му,
дете, иди при Лерна^[2], в избуялите
ливади, посред бащините пасища,
па разведри с любов очите Зевсови!“
И виждах всяка нощ такива призраци,
злочеста аз, додето се реших накрай
на татко да разкрия своите сънища.
Към Делфи и Додона^[3] той посланици
проводи, за да разбере какви дела
и думи са угодни на безсмъртните.
А връщаха се те и ни донасяха
загадъчни и тъмни предсказания.
Накрай Инах получи ясен отговор,
и в него бе изрично заповядано
да ме прогони от дома, от родната
земя, за да достигна чак накрай света.
Ако не искал, огнената мълния
на Зевса щяла да погуби целия
наш род. Повярва той в това пророчество
и ме прогони. Нито той желаше
това, ни аз. А него принуждаваше
така да стори Зевсовата заповед.
И мигом измени се и разсъдъкът,
и външността ми, виждате — рогата съм.
Подгонена от алчен стършел, с бесен бяг
се спуснах към керхнейското течение
и извора на Лерна. А страхотният

мой пастир Аргос разярен ме следваше
и гледаше с безброй очи следите ми,
Наскоро неочаквана и бърза смърт
живота му отне, но аз, подгонена
от божи бич, блуждая непрекъснато.
Това е всичко. Ако знаеш бъдните
страдания, кажи ги. Но не ме теши
с лъжливи думи поради съчувствие.
Най-срамни са неискрените приказки.

ХОР

О, стига, стига, престани!
О, никога до днес не съм очаквала,
че тъй ужасна вест слуха ми ще смути,
че страховити и непоносими
мъки и горести с двоен
бич душата ми ще вледенят!
Уви, уви! Орис, орис!
Тръпна пред съдбата на Ио!

ПРОМЕТЕЙ

Ти плачеш отсега, с тъга изпълнена.
Почакай, нека чуеш и за другото.

ИО

Разправяй, казвай! Сладко е за болните
да знаят ясно бъдните страдания.

ПРОМЕТЕЙ

Това, което искахте, получихте.
Желаехте да чуете от нейните
уста за собствените ѝ страдания.
Сега узнайте още колко бедствия
от Хера има да търпи девойката.
Ти, дъще на Инах, помни словата ми
и чуй къде ще свършат твоите пътища.

Оттук ще свърнеш най-напред към изгрева,
ще тръгнеш до неизорани краища.
При скитите ще стигнеш, при чергарите
със плетените хижи връз колите им
и с бързолетните стрели в колчаните.
Далеч от тях! Мини покрай скалистия
и шумен бряг, па напусни земята им.
Наляво имат жилища ковачите
халиби^[4]. Зорко се пази, отбягвай ги!
Свирепи са и не обичат гостите.
Ще стигнеш Буйната река^[5]. И с право е
наречена така — тя няма бродове.
Качи се на Кавказ, на най-високата
сред планините. Дето, от самия връх,
водите ѝ беснеят, от призвездните
чукари се спусни на юг и в пътя си
ще стигнеш при стана на амазонките,
враждебни на мъжете. Ще живеят те
край Термодонт, при Темискира, някога —
там, дето Салмидес разтваря челюсти^[6] —
враг на моряци, мащеха за кораби.
Приятелски ще те насочат в пътя те.
До Истъм Кимерийски^[7] и до тесните
врата на Понта^[8] ще достигнеш. Дързостно
мини през теснините на Меотия^[9].
Ще се мълви навеки между смъртните
за твойто преминаване. А потокът
ще се нарича Босфор, сиреч „Крави брод“.
и от Европа ще преминеш в Азия.
Не е ли безсърдечен повелителят
на боговете? Той залюби смъртната
девойка и я тласна във блуждания!
Жесток жених, ужасен брак си случила,
девойко! Туй, което чу, не е дори
началото на твоите страдания.

ио̀

Горко ми, ах, горко ми!

ПРОМЕТЕЙ

Пак стон и вопли. А какво би сторила,
ако узнаеш другите нещастия?

ХОР

Нима ще предречеш и други бедствия?

ПРОМЕТЕЙ

Да, възбунено море от ужас гибелен.

ИО

Каква облага е сега животът ми?
Защо, защо не скоча от суровата
скала? Смъртта ще ме спаси от всичките
неволи. Да умреш веднъж е по-добре,
отколкото да изнемогваш всеки ден.

ПРОМЕТЕЙ

Не би понесла моите страдания,
на мене и смъртта не ми е дадена —
а тя е прекращение на болките.
И няма да настане край на злото ми,
додето Зевс не падне от престола си.

ИО

Но как, нима и Зевс ще падне някога?

ПРОМЕТЕЙ

И, вярвам, ще се радваш на бедите му.

ИО

Как не, нали от него са теглата ми?

ПРОМЕТЕЙ

Тогавата знай, че всичко туй е истина.

ИО

Каж ми, кой ще го лиши от скиптъра?

ПРОМЕТЕЙ

Самият той с безумните си планове.

ИО

Каж ми как, ако това не ти вреди.

ПРОМЕТЕЙ

Ще встъпи в брак, но ще се кае някога.

ИО

С богиня или смъртна? Ще ми кажеш ли?

ПРОМЕТЕЙ

Недей ме пита. Туй не е за казване.

ИО

Съпругата ли ще отнеме трона му?

ПРОМЕТЕЙ

Като роди — син, по-могъщ от татко му.

ИО

А може ли да отклони съдбата си?

ПРОМЕТЕЙ

Не — докато не ми свалят оковите.

ИО

Щом Зевс не иска, кой ще е спасителят?

ПРОМЕТЕЙ

Един от твоя род — според вещаното.

ИО

Как? Мой ли син ще те спаси от мъките?

ПРОМЕТЕЙ

Да, третият след десет поколения.

ИО

Загадъчно, неясно предсказание!

ПРОМЕТЕЙ

Тогава не разпитвай за съдбата си.

ИО

Недей, не ми отнемай обещаното!

ПРОМЕТЕЙ

От двете тайни ще ти подаря една.

ИО

Желая да си избира. Кои са те?

ПРОМЕТЕЙ

Добре. Кажу — за моя избавител ли да ти вестя, или за твоите бедствия.

ХОР

Бъди любезен, изпълни и нейното,
и моето желание. Послушай ни.
Открий на нея бъдните й бедствия,
на мене — избавителя си. Моля те.

ПРОМЕТЕЙ

Не ще се противя, щом тъй желаете.
Ще кажа всичко, за което питате.
Най-първо ще разкрия твоите пътища,
Ио, а ти ги запиши в сърцето си.
Когато минеш границата, протока,

тръгни към изток, дете свети слънцето.
Сред морски рев ще стигнеш до горгонските
полета на Кистена, дете старите
моми-форкиди^[10] имат обиталище.
На лебеди приличат, еднооки са
и еднозъби. Ни лъчите слънчеви,
ни месечина нощем ги е виждала.
До тях са трите им сестри — крилатите
горгони, змиекосите чудовища.
Погледне ли ги смъртен, вледенява се.
Помни това като предупреждение.
Но чуй сега за друго страшно зрелище.
Избягвай Зевсовите неми кучета —
грифоните^[11] извитоклюни, конните
и еднооки войни — аримаспите,
заселени край златните Плутонови
води^[12]. Не приближавай: Ще достигнеш ти
далеч, сред черни люде, обитаващи
край слънчевите извори, където е
реката Етиоп^[13]. По бреговете ѝ
пълзи, додето стигнеш водопадите —
и ето, там, от библоските върхове,
струи на Нил свещеното течение.
И той ще те напъти към триъгълна
земя, към Нилотида^[14]. Там с децата си,
Ио, ще основеш далечно селище.
И ако тези думи са загадъчни,
запитай пак и разбери със сигурност.
Аз имам време, колкото и сам не ща.

ХОР

Ако остава още, ако нещо е
пропуснато за скръбното ѝ скитане,
кажи. Ако си казал всичко, молим те,
спомни си за това, което искахме.

ПРОМЕТЕЙ

Иò разбра кога ще свърши пътя й.
А за да знае, че не ме е слушала
напрасно, чуйте прежните й бедствия.
Така доказвам, че говоря истинно.

(Към Иò.)

Ще изоставя повечето работи,
ще почна от последното ти лутане.
Когато бе достигнала в молоските
поля, в Додона островърха, дето е
на Зевса Теспротийски^[15] ясновидският
престол, настана чудо — поклониха се
дърветата, и ясно, недвусмислено
ти беше поздравена като бъдеща
жена на Зевс — ако това за тебе е
приятно. И тогава ти, ужилена,
се втурна към брега и стигна залива
на Рея^[16], откъдето идеш, клетнице.
И този морски кът ще бъде някога
Йонийски залив^[17] назован — помни добре, —
за да се знае твоят път сред смъртните.
Това е моят знак, че виждам повече,
отколкото е дадено на другите.

(Към Хора.)

Сега ще кажа вам и ней другото,
за да подхвана словото прекъснато.

(Към Иò.)

Накрай Египет има град — град Канобос,
при нилските ръкави, посред наноса.
И там ще ти възвърне Зевс разсъдъка

и с кротка длан ще те погали ласкаво.
Епафа^[18] черен ще родиш — на ласката
на Зевс наречен. Той ще жъне всичките
поля, които Нил пои с водите си.
А неговото пето поколение
от петдесет сестри ще дойде, гонено,
във Аргос, за да не допусне кръвен брак
със братовчеди^[19]. А пък те, обхванати
от страст, като соколи подир гълъби,
ще хукнат да ловят лова си гибелен.
Но бог не ще им предаде девойките.
Ще ги приеме мъртви пеласгийската
земя^[20], от дръзка смърт в нощта притихнали.
Че всяка ще лиши от зрак съпруга си,
пронизвайки с двуостър меч гърдите му.
Дано Киприда^[21] тъй срази вразите ми!
Едничка ще плени страстта. Другаря си
не ще убие тя, ще трепне нейното
сърце и ще поиска в малодушие
да я винят, но не и в злодеяние^[22].
От нея в Аргос ще започне царски род.
Но за да кажа всичко, трябва дълга реч.
От този род ще произлезе смелият
юнак^[23] с прославен лък. И той от злото ми
ще ме спаси — тъй майка ми, титанката
Темида, бе ми някога предсказала.
Кога и как — да кажа туй, потребно е
премного време, пък и безполезно е.

ИО̀

О, горко ми, горко!
Пак пронизваща болка и ужас в кръвта
ме изгарят, а стършелът пак ме боде
като с огнено жило!
Ужасено, сърцето ми блъска във мен,
и блуждаят в безумие моите очи.
Обладана от дивия дъх на беса,

аз се нося без път, с онемели уста,
и напразно се блъскат в пороя беди
несвързани моите мисли.

(Избягва.)

[1] Прометей говори за Ио̀ — дъщеря на Инах. ↑

[2] *Лерна* — извор в Арголида (Южна Гърция). ↑

[3] В *Делфи* имало древно прорицалище на Аполон. В *Додона* се намирало най-старото прорицалище на Зевс, където гадаели по шумоленето на един свещен дъб. ↑

[4] *Ковачите халиби* — малоазийски народ, славен със сръчността си в металообработването. Според Есхил халибите обитавали на север, в Скития. ↑

[5] *Буйната река* е вероятно поетическа измислица на Есхил. ↑

[6] Географските понятия на Есхил тук са твърде объркани. *Термодонт* е митологическа река, а *Темискира* — митологически град в Задкавказието. *Салмидес* е брегова ивица и град в Тракия. ↑

[7] *Истъм* е определен като *Кимерийски* за разлика от Тракийския *Истъм*. Първият е Керченският проток, а вторият — известният Босфор, който свързва Черно море с Мраморно море. ↑

[8] С *Понт* е означен Евксинският Понт (Черно море). ↑

[9] С *теснините на Меотия* (т.е. на Азовско море) Есхил означава Керченския проток. ↑

[10] *Форкиди* — има се предвид грайите (Пемфредо, Енио, Дейно), които заедно с горгоните (Стено, Евриала и Медуза) са страховити дъщери на морския старец Форкис. (допълнено от NomaD)

↑

[11] *Грифони* — фантастични зверове, полуптици-полукучета, пазители на земното злато, заради което водели боеве с аримаспите. ↑

[12] *Златните Плутониви води* — на реката Плутон, която, изглежда, е поетическа измислица. ↑

[13] С името *Етиоп* се означава вероятно горното течение на Нил. ↑

[14] *Нилотида* — земята при устието на Нил. Нарича се триъгълна земя, защото там реката образува делта. ↑

[15] Зевс е наречен *Теспротийски* по името на областта Теспротия, където имал светилище. ↑

[16] Под *залив на Рея* Есхил разбира Йонийско море. ↑

[17] *Йонийски залив* — гръцките митологически разкази обикновена свързват това название с името на Йо̀, но вероятно то се дължи на йонийските поселища по бреговете на Йонийско море. ↑

[18] *Епаф* — по етимологията на това име. ↑

[19] Тук става дума за Данаидите и Египтиадите, мита за които Есхил разработил в трилогия, единствена запазена част от която е „Молителките“. ↑

[20] *Пеласгийската земя* — Арголида, царство на пеласгите. ↑

[21] *Киприда* — Афродита. ↑

[22] Думата е за Хипермнестра, която не убила своя съпруг Линкей. ↑

[23] *Юнакът*, за когото става дума тук, е Херакъл (лат. Hercules).

↑

ТРЕТИ СТАЗИМ

ХОР

Строфа

Вярно е, вярно: мъдрец е бил
онзи, който пръв
с дух е прозрял и пръв с език
правата реч е изрекъл: „Знай,
че да свържеш брак
с равен на тебе е най-добре;
Да, помни:
не мечтай да вземеш горда с много богатство жена,
нито пък високомерна със благородни деди,
щом самият ти очакваш хляба от своите ръце.“

Антистрофа

О, дано нивга не бъда аз
дружка по легло —
мойри-орисници, чуйте вий! —
дружка, съпруга на царя Зевс!
Никога дано
ласка на бог не позная!
Тръпна днес,
като гледам как безумна бяга от ласка Йо̀,
как злочестата девойка в толкова много беда,
смазана от Хера, броди в своя безкраен път.

Епод

Самата аз не се боя от равен брак.
Не искам любовта на бог

да хвърля върху мен могъщи погледи.
Че необорна в бран е тя и безизходен — изходът.
Що би станало със мене?
Как от волята на Зевса
бих могла да избягам?

ЕКЗОД

ПРОМЕТЕЙ

Макар че Зевс е дързък и безмилостен,
ще се смири. Женитбата, замислена
от него, ще го свъргне от престола му,
ще го срази. И ще се сбъдне бащино
проклятие, което Кронос някога
изрече, като падаше от трона си.
Сред боговете бих могъл единствен аз
да му разкрия изход от неволята.
Аз зная пътя. А пък той — да властвува
спокойно, седнал върху своите гръмове,
разтърсвайки в ръце пламтяща мълния.
Това не ще помогне — и ще падне той
с позорно и неудържимо падане.
Че той самият готви срещу себе си
един непобедим гигант, страшилище.
Той плам ще има по-могъщ от мълния
и грохот по-суров от гръмотевица.
Ще скърши той разтърсващия бездните
тризъбец — Посейдоновото копие.
Ударен от злочестина, ще види Зевс,
че цар и роб са две различни работи.

ХОР

Предричаш туй, което искаш, видно е.

ПРОМЕТЕЙ

И то ще стане. При това — желая го.

ХОР

И Зевс ще бъде победен? Да вярвам ли?

ПРОМЕТЕЙ

И злото му ще надминава моето.

ХОР

И как не тръпнеш, като богохулствуващ?

ПРОМЕТЕЙ

Защо да тръпна? Смърт не ми е съдена.

ХОР

Той може да те мъчи още повече.

ПРОМЕТЕЙ

О, нека! Аз очаквам всяко бедствие!

ХОР

Прекланят се пред Немезида^[1] мъдрите.

ПРОМЕТЕЙ

Моли, пълзи, подмазвай се на властника.
За мен е по-нищожен той от нищото.
През краткото си време нека властвува
на воля. Няма да царува дълго той.
Ала съзирам Зевсовия пратеник,
послушния слуга на повелителя.
О, той пристига с някакво известие!

(Влиза Хермес.)

ХЕРМЕС

От тебе, от хитреца, от предателя
на боговете, който едnodневките
дарува, от грабителя на огъня,
баща ни иска да узнай за оня брак,
за който гордо казващ, че от трона му

ще го свали, без никакво извъртане
отговори, за да не трябва втори път
да те спохождам, Прометее! Виждаш ти,
че към такива царят е безмилостен.

ПРОМЕТЕЙ

Речта му е тържествена, изпълнена
с надменност — да, слуга на боговете е!
Едва се възцарихте и си мислите,
че сте в безскръбна крепост! Не видях ли аз
как други двама самодръжци^[2] паднаха?
Ще видя скоро как с позор и третият,
сегашният, пропада. Мислиш — страх ме е
от тия нови богове, боя им се!
Далеч съм от това. А ти — върви си ти
по пътя, който си изминал! Отговор
ти няма да получиш на въпроса си!

ХЕРМЕС

С такава упорито своеволие
ти сам се потопи в море от бедствия.

ПРОМЕТЕЙ

За твоята робия — запомни добре —
не бих отстъпил моите страдания.

ХЕРМЕС

Да, по-добре да бъдеш роб на зъбера,
отколкото на Зевса верен пратеник.

ПРОМЕТЕЙ

С обида се отвърща на обидата.

ХЕРМЕС

Като че ли приятни ти са мъките.

ПРОМЕТЕЙ

Приятни! Да, в такваз приятност искал бих да видя враговете си — и теб сред тях!

ХЕРМЕС

И аз ли съм виновен за теглата ти?

ПРОМЕТЕЙ

Накратко: мразя всички богове,
които за доброто — зло ми върнаха.

ХЕРМЕС

Разбирам, ти си болен от безумие!

ПРОМЕТЕЙ

О, да, защото мразя враговете си!

ХЕРМЕС

Непоносим би бил ти без веригите!

ПРОМЕТЕЙ

Уви!

ХЕРМЕС

Такава дума не познава Зевс.

ПРОМЕТЕЙ

О, всичко ще научи той със времето!

ХЕРМЕС

Но теб на разум то не е научило.

ПРОМЕТЕЙ

Да, иначе не бих приказвал с ратаи.

ХЕРМЕС

И тъй, на Зевса ти не даваш отговор?

ПРОМЕТЕЙ

О, трябва да му бъда и признателен!

ХЕРМЕС

Но с мен като с дете се подиграваш ти!

ПРОМЕТЕЙ

Нима не си по-глупав от дете дори,
като очакваш да ти кажа нещичко?
Не, с никакви мъчения и хитрости
Зевс няма да се добере до тайната,
додето не свали от мен оковите.
Пък нека праща пламналата мълния
и с бели вихри и с подземни гръмове
разтърсва и безпокои вселената!
Не ще ме преклони и няма никога
да чуе кой ще му отнеме царството!

ХЕРМЕС

Как мислиш ти, с това ще се избавиш ли?

ПРОМЕТЕЙ

Отдавна е премислено — решено е.

ХЕРМЕС

Глупецо, размисли, ела на себе си
най-последно пред сегашните страдания!

ПРОМЕТЕЙ

Не ми добавяй, глух като вълна съм аз!
Недей помисля нивга, че треперейки
от страх пред Зевс, ще стана аз жена по дух
и че ще моля него, най-омразния,
като жена, с ръце напред протегнати,
да ми свали оковите! Не, никога!

ХЕРМЕС

Напразни ще са думите ми, ясно е!
Не те смекчи, не те смири молбата ми.
Като жребец едва запретнат, хапейки
юздите, ти се мяташ под ярема си.
Но твоят бяс е немошно хитруване!
Защото гордостта на неразумния
сама е по-безсилна и от нищото.
Ако не ме послушаш, помисли каква
ужасна буря и море от бедствия
ще те слети. Най-първо с гръм и мълния
баща ми ще разбие островърхата
скала, ще скрие твоя труп, и бездните
ще те поемат в каменисти скутове.
Ще минат векове и пак под слънцето
ще дойдеш ти. Но стръвното крилато псе
на Зевс, орелът кървав, едри късове
ще ръфа от снагата ти. Неканен гост
при тебе ще долита той и всеки ден
ще къса твоя почернял наяден дроб.
Не чакай да настане край на мъките,
додето някой бог не вземе злото ти
и не поиска сам да слезе в тъмния
Аид и в сумрачната паст на Тартара.^[3]
Та размисли — това не е приумица
и самохвалство, а — самата истина.
Лъжовно не мълвят устата Зевсови.
Удържа всяка дума той. Добре мисли
и разсъди — не смятай, че упорството
е по-добро от трезвото решение.

ХОР

Да, Хермес, мислим ний, говори смислени
неща. Той каза да оставиш своето
упорство, да размислиш трезво, правилно.
Послушай. Срам са грешките за мъдрия.

ПРОМЕТЕЙ

Предварително знаех защо е дошъл
и какво ще вести. Няма никакъв срам
във това, че врагът от врага си търпи.
Е добре! Нека падне връз мене сега
пламък с двоен език! Нека цялата шир
заечи от гърма и от дивия вой
на безумните вихри! И лих ураган
да разтърси от корен, издъно твърдта!
Нека яростно бурните морски води
заливат звездите и техния път
по небесния свод! Нека в Тартара глух
навсегда бъде хвърлена моята плът
в кръговрата ужасен на черна съдба —
о, той нивга не ще ме погуби!

ХЕРМЕС

Да, наистина, слушайте! Мисъл и реч
на една поразена от лудост глава!
И какво не показва, че той е без ум?
Обузда ли беса си, макар и за миг?
Ала вие — съчувствено гледате вий
патилата му! Бягайте бързо оттук,
оттеглете се мигом от тези места,
да не би на гърма страховитият рев
да отнеме навеки ума ви!

ХОР

Говори ми за друго, съветвай ме тъй,
че да чуя съвета ти! Твоята реч
е наистина непоносима за мен!
Ти ме караш да върша позорни дела?
Не, не, с него ще срещна аз всички беди!
Че дълбоко презирам измяната аз
и не зная порок,
който толкова много да мразя!

ХЕРМЕС

Но помнете какво ви говоря сега,
да не би, връхлетени от страшна беда,
да кълнете съдбата и казвате как,
неочаквано уж е стоварил злини
над главите ви Зевс! Не, за всичко това
сте виновни сами! Вие знаехте, да,
и не мигом и не неочаквано днес
в безизходната мрежа на гибелно зло
се заплитате с вашата глупост!

(Излиза.)

ПРОМЕТЕЙ

Ето вече не думи, а страшни дела!
Разлюля се твърдта
и боботи дълбоко гръмовният ек,
из простора блестят лъкатушни стрели
на светкавици огнени! Вихър изви
тъмни облаци прах! А един срещу друг
ветровете се спущат със яростен дъх —
обявена е страшната битка сред тях!
Ето, смесва се етерът с морската шир!
Тази буря е пратена, виждам, от Зевс,
за да вдъхне в сърцето ми трепет и страх.
Моя свято почитана майко Земя!
Ти, ефире, дарителю на светлина!
Вижте как незаслужено страдам!

(Потъва заедно със скалата.)

[1] *Немезида* (в оригинала: 'Αδράστεια — богиня на справедливото възмездие. ↑

[2] Другите двама самодръжци са Уран и Кронос. ↑

[3] Кентавърът Хирон доброволно поел страданията на Прометей и слязъл в подземното царство. ↑

**СОФОКЪЛ
АНТИГОНА**

ЛИЦА

АНТИГОНА
ИСМЕНА
ХОР ОТ ТИВАНСКИ СТАРЦИ
КРЕОН
СТРАЖ
ХЕМОН
ТИРЕЗИЙ
ВЕСТИТЕЛ
ЕВРИДИКА

ПРОЛОГ

АНТИГОНА

Исмено, моя родна сестро, знаеш ли беда, родена от делата бащини^[1], с която Зевс не е белязал дните ни? Не, няма горест, болка и страдание, безчестие и срам, които в твоите и в моите бедни не съм съзирала. Ала какво, говори се, навред в града днес вождът повелява с нова заповед? Не си ли чула за беда, подготвяна за близък нам човек от враговете му?^[2]

ИСМЕНА

Не, Антигоно, новина за свой човек не зная — нито скръбна, нито радостна, — откакто своите братя ний загубихме, в единичък ден един от друг погубени.^[3] Разбрах, че тази нощ били са тръгнали аргивските войски^[4] — и нищо повече. Ала не съм ни скръбна, нито радостна.

АНТИГОНА

Да, знаех, затова и от чертозите те викнах, за да чуеш ти единствена.

ИСМЕНА

Какво? Изглеждаш силно развълнувана.

АНТИГОНА

Креон удостоява в гроб единия от братята ни, а лишава другия!

Положил, както казват, Етеокла той —
според закона и по обичаите —
в земята и го пратил с чест при мъртвите.
А за трупа на Полиник, нещастния,
издал бил той до гражданите заповед:
ни плач за него, нито погребение!
Да се остави неоплакан, незарит —
богата плячка за пернати хищници.
Така бил повелил Креон, любезният,
за тебе и за мен — за мен, разбираш ли?
Той щял да дойде, за да обяви това
на тия, що не са го чули. Всичко туй
не смятал за шега и непокорникът
пребит ще падне от народа с камъни.
Ще видим днес дали си благородница
или от знатни прадеди — нищожество!

ИСМЕНА

Какво бих променила аз, нещастнице,
със своя труд и своето мълчание?

АНТИГОНА

От тебе чакам помощ и съдействие.

ИСМЕНА

В каква беда! Какво си пак намислила?

АНТИГОНА

Ще погребеш задружно с мене мъртвия.

ИСМЕНА

Да го погребваш... въпреки забраната?

АНТИГОНА

Да, аз, щом ти не си съгласна — моя брат
и твоя! Та това не е предателство!

ИСМЕНА

Злочеста! При Креоновата заповед?

АНТИГОНА

О, той не ще ме отклони от пътя ми!

ИСМЕНА

Горко ми! Сестро, помисли как нашият баща умря в омраза и презрение!^[5]
Когато изведнъж разкри позора си, той сам избоде със ръка очите си. А майка му, която бе и негова жена, сама с въже прекъсна дните си...^[6]
Най-сетне, наште двама братя-клетници в един ден бяха копия кръстосали и паднаха един от друг с еднаква смърт. Мисли — еднички ние с теб останахме и ще погинем, щом против законите престъпим царска власт и царска заповед. И нека помним още, че жени сме ний, че сили за борба с мъжете нямаме. И после — заповядват ни по-силните, а тях дори в по-тежко зло ще слушахме. И затова, като помоля мъртвия да ми прости; че съм така принудена, ще слушам царя аз. Та невъзможното да предприемаш, е съвсем безсмислено!

АНТИГОНА

Не моля вече, не желая твоето съдействие, дори да би го давала. Мисли каквото искаш, ала него аз ще погребя и ще загина радостна. Ще легна мила редом с него, милия, изпълнила свещен завет. По-дълъг срок ще трябва да се нравя на подземните. Сред тях навеки ще лежа. А светото

за боговете, ако щеш, презирай ти!

ИСМЕНА

О, не, не го презирам, но безсилна съм да тръгна срещу своите съграждани.

АНТИГОНА

С това се оправдавай! На любимия свой брат отивам да приготвя гроба аз!

ИСМЕНА

О, колко ме е страх за тебе, клетнице!

АНТИГОНА

За мене се не бой! Мисли за себе си!

ИСМЕНА

За всичко туй поне не казвай никому, пази го в тайна. Аз ще правя същото.

АНТИГОНА

О, разгласявай! Ще те мразя повече, ако мълчиш, ако не кажеш всекиму!

ИСМЕНА

В ужасен миг се горещи сърцето ти!

АНТИГОНА

Комуто трябва, зная, угодила съм.

ИСМЕНА

Да би могла! Но искаш невъзможното!

АНТИГОНА

Ще спра, когато секнат в мене силите.

ИСМЕНА

Спри по-добре навреме невъзможното!

АНТИГОНА

Ще те намразя заради словата ти!
Омразна ще си с право и на мъртвия!
Но остави ме с моето безумие
да страдам! Знам, не ще пострадам толкова,
че да не бъде мойта смърт — прекрасна смърт!

ИСМЕНА

Върви, щом искаш, ала знай — безумна си,
и пак с любов към тебе гледат своите.

(Излизат.)

[1] Грехът на Едип, който убил баща си и се оженил за майка си, е тема на трагедията „Едип цар“. ↑

[2] Близкият човек, за когото говори Антигона, е мъртвият Полиник. С думата врагове тя означава не само Креон, който е издал позорна заповед, но и всеки, който би се обявил в негова подкрепа. ↑

[3] Етеокъл и Полиник, върху които тегне проклятието на баща им Едип, веднага след изпращането му в изгнание започват спор за тиванския престол. Като вождове на две враждебни войски, те загиват от взаимните си удари. ↑

[4] *Аргивски войски* са войските на град Аргос, начело на които Полиник дохожда под стените на Тива. ↑

[5] Според Софокловата трагедия „Едип в Колон“ Едип умира, помирен с боговете. Прорицанията гласели, че страната, която приеме тялото му, ще стане неуязвима за враговете си. ↑

[6] Според трагедията „Едип цар“ Йокаста, майка на Едип, след смъртта на мъжа си Лай се омъжила за собствения си син, без да знае с кого встъпва в брак. По-късно, когато това станало явно, Йокаста се обесила, а Едип избол очите си. ↑

ПАРОД

ХОР

Първа строфа

Ясно слънце ле, светлина
тъй прекрасна — за първи път —
в Тива, в седмовратния град!^[1]

Изгря и ти, око на деня —
цял в позлата, — и прелетя
през диркейските води^[2],
па удари със остра юзда
и подгони със вихрен бяг
белоцитният аргоски воин^[3],
цял в оръжие стегнат.

Него тук, против нашата родна земя,
Полиник подир толкова бурния спор^[4]
ни доведе. А той с пронизителен вик —
сякаш хищен орел — връхлетя връз града,
под крила белоснежни прикрил рамене,
с неброими стрели
и със шлемове с гривви развени.

Първа антистрофа

Спрял над нашия град, със взор
вперен, с копия, жадни за кръв,
той обграждаше седемте
врати. Но ето, махна се той,
без да е лочил наша кръв,
без да е грабнал с боров плам
Хефест^[5] наште китни стени —
тъй в тила му гръмна Арей

с боен вик, и в бой полетя
драконът победен.^[6]
Зевс безкрай ненавижда! надменната реч.
И когато видя като буен поток
да летят към стените под гордия звън
на своето златно оръжие, с гръм
повали Капаней^[7], както беше готов
чак отвръх крепостта
да запее победна песен.

Втора строфа

Рухна тогава на земята твърд, сразен
той,
който летеше с огън в ръка и с див
бяс,
с вик,
с вой, с безумния дъх
на разярени ветрове.
Всичко свърши с край нечакан.
С удари тук,
с удари там
смаза врага
Арес, великият
и благосклонен съюзник.
Седем вожда пред градските седем врати —
срещу равния равен — оставиха там
своите медни оръжия в Зевсова чест.
Само клетите двама не сториха тъй —
те, рождените братя, един срещу друг
устремиха оръжия с мощна ръка,
и еднаква бе тяхната гибел.

Втора антистрофа

Но многославна Победа пристигна пак
тук.
Смее се към колесниците в Тива с весел смях

тя.
Вред
днес след тази война
всичко забрава да покрий!
Нека в храмовете божи
вием хора
цялата нощ!
Бакх да е с нас —
който разтърсва
Тива — и той да ни води!

[1] *В Тива, в седмовратния град* — беотийска Тива се означава обикновено като седмовратна, за разлика от стовратната Тива в Египет.

↑

[2] *Диркейски води* са водите на извора Дирка, в западната част на Тива. ↑

[3] *Белоцитният аргоски воин* — отличителен белег на аргивците били белите щитове. Белоцитни те са и у Есхил в „Седемте срещу Тива“, и у Еврипид във „Финикийците“. ↑

[4] Спорът е за властта над Тива. ↑

[5] *Хефест* е бог на огъня. Тук с името на бога се означава самият огън. ↑

[6] *Драконът победен* — драконът като символ на тиванската мощ е противопоставен на орела — символ на аргоската войска. ↑

[7] *Капаней* е един от седемте вождове, които участвували в похода на Полиник срещу Тива. В оригинала той не е означен изрично, но без съмнение Софокловата публика добре е разбирала за кого говори поетът. Името на Капаней станало синоним на богохулник (срв. Есхил. „Седемте срещу Тива“). ↑

ПЪРВИ ЕПИЗОД

ХОР

Ала иде и царят на нашта земя,
Креон Менойкеев,
зарад новите случки, изпратени нам
от небето. Какво ли в ума си таи,
та е викнал сега на събрание нас,
тиванските старци,
чрез разгласа до всички в града ни?

(Влиза Креон.)

КРЕОН

Мъже, града издигнаха безсмъртните,
след като дълго с бури го разтърсваха.
Чрез пратеници исках вас единствени
да призова, защото, първо, знам добре,
че трона и властта на Лая тачехте,
че след като Едип спаси държавата
и след като умря, към синовете му
вий твърди в своята преданост останахте.
Понеже те и двамата загинаха
в един ден от взаимните си удари,
опозорени от братоубийството,
аз имам днес властта и трона в царството
поради кръвното си родство с мъртвите.
Не можем да познаваме у всекиго
душа, сърце и ум, преди в законите
и във властта да е показал опитност.
За мене, ако този, който властвува,
не се държи за най-добрите правила
и ако страх е вцепенил езика му,

негоден е, така съм смятал винаги.
И онзи, който слага над родината
приятеля си, е за мен нищожество.
Да чуе Зевс, той вижда всичко всякога:
не ще мълча, ако съзря нещастие,
надвиснало над моите съграждани.
Не ще приемам за приятел никога
врага на своя град, защото зная аз,
че той, градът, спасява и че плува ли
щастливо той, намираме приятели.
И ще въздигна Тива с тези правила.
Сега във връзка с туй издадох заповед
за синовете на Едип до всички ви.
За Етеокъл, който, защищавайки
града, умря, прославен с ловко копие,
да се положи в гроб със всички почести,
които получават най-достойните.
Но брат му, който дойде от изгнание —
за Полиник говоря, който бащин край
и родни богове на огън искаше
да предаде, да се напие с братска кръв
и да зароби своите съграждани,
за него, казвам, обявих навред в града —
ни гроб, нито оплакване от някого!
Да се остави незарит — на кучета
и хищни птици плячка отвратителна.
Така реших. Не ще въздам на лошия
честта, която има най-достойният.
А който люби своя град, и приживе,
и след смъртта си той ще има почести.

ХОР

Креоне, тъй решаваш за приятеля
и за врага на нашето отечество.
Закони можеш да прилагаш всякакви —
за мъртвите, тъй както и за живите.

КРЕОН

Следете да се спазва тая заповед.

ХОР

С подобен дълг натовари по-младите.

КРЕОН

Да, стражи са поставени край мъртвия.

ХОР

А нещо друго ще ни заповядаш ли?

КРЕОН

Да не допускате неподчинение.

ХОР

Но кой е глупав да желае сам смъртта?

КРЕОН

Да, тъй ще му платя. Но често хората с надежда за печалба са погивали.

(Влиза Страж.)

СТРАЖЪТ

Не ще река, о царю, че от тичане
до смърт задъхан съм дошъл в палата ти.
Та много пъти мислите ме спираха
и се обръцах посред път за връщане.
И често тъй говореше душата ми:
„Защо вървиш към своята казън, клетнико?
Как, опираш! Но ако Креон от другиго
научи, от беда ще се избавиш ли?“
Тъй мислех и вървах едвам, с усилие.
И кратък да е пътят, удължава се.
Най-после се реших да се явя пред теб,

уверен, че не ще пострадам повече,
отколкото съдбата е приготвила.

КРЕОН

Що има? От какво е туй смущение?

СТРАЖЪТ

За себе си ще кажа първо — нищичко
не съм направил, нито знам виновния,
и ако зло ме сполети — неправо е.

КРЕОН

Добре, добре се целиш ти, ограждаш се
отвред. Ще кажеш нещо важно, явно е.

СТРАЖЪТ

Големи страхове ни вдъхва лошото.

КРЕОН

Кажи най-сетне и след туй — отивай си!

СТРАЖЪТ

Добре, ще кажа. Преди малко някой е
погребал тайно мъртвия. По тялото
посипал суха пръст, извършил обряда.

КРЕОН

Какво говориш? Кой е този дързък мъж?

СТРАЖЪТ

Не знам. Ни удари от брадва имаше,
ни изкопана пръст. Видяхме — твърда бе
земята, непокътната и без следи
от колела — незнаен бе виновникът.
И щом ни каза първият от дневните
пазачи, ние смаяни останахме.
Трупът не беше в гроб, ала покрит бе той

със малко пръст, като за очищение.^[1]
И нито звяр, ни куче бе оставило
следа — не бе и влачен, то се виждаше.
Тогава ругатни сред нас се вдигнаха,
един кореше другия. И можехме
до бой да стигнем — никой не ни спираше.
Виновен беше всеки за другаря си,
а явно — никой: никой не признаваше.
Готови бяхме да ловим горещ метал,
да встъпим в жар, да се кълнем в небесните,
че сме невинни, че не знаем, никого
да е замислил и извършил делото.
Накрай, когато нищо не постигнахме,
обади се един и всички сведохме
глави от страх. Не можехме ни думица
да възразим, нито пък средство знаехме
да се спасим. Той казваше за случката
да ти обадим, нищо да не скриваме.
Прие се, и съдбата мене, клетия,
определи за туй голямо щастие.
Не искам аз, не искаш ти, но ето ме.
Вестител на беди не тачат никъде.

ХОР

Отдавна, царю, мисля тъй в сърцето си —
това са ни изпратили небесните.

КРЕОН

Млъкни, за да не ме вбесят словата ти!
Да не излезеш глупав, че и стар при туй!
Та ти говориш нетърпими работи!
За този труп — небесните се грижели!
Дали удостояват с погребение
като заслужил онзи, който искаше
да изгори и храмове, и дарове,
да разори земята и закона им?
Ти виждал ли си да почитат лошите?

Не — граждани, които недоволствуват,
са възроптали срещу мене, клатят те
глава и не желаят във законния
ярем и подчинение да впрегнат врат.
Те стражите ми с подкуп, зная сигурно,
към дръзката постъпка са подтикнали!
Да, нищо на света не е тъй гибелно
за хората като парите! Те рушат
града, прогонват людете от бащин дом,
те учат, те в заблуда вкарват честните
души и ги въвличат в престъпления!
Те сториха да носят хитрост хората
и да познават всяко безчестие!
Ала ще дойде време за подкупните
с дължима казън да платят делата си!

(Към Стража.)

Но ако вярно още тача Зевса аз,
добре да знаеш, казвам и кълна ти се:
ако не ми намерите виновника
и ако го не видя тук, едната смърт
не ще ви стигне, докато не кажете —
обесени, но живи — за безчинството!
Да знаете къде пари да дирите!
Така да разберете, че не е добре
отвсякъде печалби да очаквате!
След срамните облаги виждаш повече
погубени, отколкото избавени!

СТРАЖЪТ

Сега да кажа нещо — позволяваш ли?

КРЕОН

Нима не виждаш колко неприятно е!

СТРАЖЪТ

Слуха ли дразня аз или душата ти?

КРЕОН

Какво пък ще ми дириш де е болката?

СТРАЖЪТ

В слуха — от мен, в душата — от виновника.

КРЕОН

Но ти бърбинец си роден наистина!

СТРАЖЪТ

Поне не съм извършил тази работа.

КРЕОН

И още как! Продад си и душата си!

СТРАЖЪТ

О! Да смяташ, че си прав, и да си тъй неправ!

КРЕОН

Приказвай, ала знай — не доведете ли виновника пред мене, ще признаете, че подлата облага носи бедствия!

(Влиза в двореца.)

СТРАЖЪТ

Дано го хванат! Ала улови ли се, или пък не — това ще каже Случаят, — не ще ме видиш тук да стъпя повече. Останал здрав и читав неочаквано, небе, дължа ти много благодарности!

(Излиза.)

[1] Древните гърци смятали, че голям грях върши онзи, който не се погрижи да погребее изоставен мъртвец. Погребалният обред се смятал за извършен и тогава, когато върху мъртвия се посипело малко пръст. ↑

ПЪРВИ СТАЗИМ

ХОР

Първа строфа

Много са чудните неща,
но човек е пръв сред тях.
Бит от вятъра мразовит,
той по сивия морски гръб
минава, край него бучат води
и се надигат с вой.
Най-първата сред боговете,
вечната плодна Земя^[1], той обработва,
всяка година я пори с ралата си,
с впрегнати коне пръстта обръща.

Първа антистрофа

С плетени мрежи той лови
лекокрилия птичи рой
и свирепите зверове,
па ги води във своя дом.
Лови плода на морето той —
човекът с ум дарен, —
с юзда изкусно той смирява
скитника звяр, под ярем гъстогривия,
буйния кон укротява и горския
неуморен бик в хомот запряга.

Втора строфа

Владее и слово, и дух
крилат; със закон се стреми
градове да урежда; знае да избягва

смразяващите студове
и тежкия пороен дъжд със средства —
безброй.

Пред нищо бъдно не стои
безпомощен и само ада
няма да избегне той.
Но пак за тежки болести
цяр е намерил.

Втора антистрофа

Той има безкрайната мощ
да бъде изкусен творец
и по пътя си следва ту добро, ту лошо.
Потъпква родния закон
и божията свята правда в светлия град.
Не е градът за оня, който срам
чрез дързостта си е добил!
Да не бъде в моя дом
такъв човек и да не е
с моята мисъл!

[1] *Най-първата сред боговете, вечната плодна Земя — Земята била смятана за майка на самия Зевс.* ↑

ВТОРИ ЕПИЗОД

ХОР

Какво чудо, небе! Аз се питам сега
как да кажа, че не Антигона е туй,
като виждам, че тя е самата!

Нещастнице!

О, дете на Едипа нещастен, какво
е това? И дали те довеждат сега,
пренебрегнала царския тежък закон,
заловена в безумна постъпка?

(Влиза Стражът, който Води Антигона.)

СТРАЖЪТ

(като посочва Антигона)

Това е нейно дело! Тя бе хваната,
погребвайки мъртвеца. Но къде е Креон?

ХОР

Навреме тъкмо пак излиза, ето го.

(Влиза Креон.)

КРЕОН

Какво? Защо навреме ида, казвате?

СТРАЖЪТ

Да се кълнат, не бива, царю, смъртните.
Отпослед виждаш — лъгал си се. Вярно е,
не смятах да дохождам пак в двореца ти,

че твоите заплахи тъй ме стреснаха!
Но радостта, която не очакваме,
не се сравнява с други удоволствия.
Дойдох, макар че се заклех в противното
с девойката, която беше сварена
да кити гроба. Жребие не хвърляхме —
че мое, не на друг е туй откритие.
Сега вземи я, царю, обвинявай я,
тъй както знаеш. А за мене — право е
да си вървя, свободен от опасности.

КРЕОН

Отде я водиш? Где и как е хваната?

СТРАЖЪТ

Ти знаеш всичко — тя погребва мъртвия.

КРЕОН

Самият ти разбираш ли словата си?

СТРАЖЪТ

Видях я да посипва с пръст умрелия —
което забраняваш ти. Разбра ли ме?

КРЕОН

А как сте я видели? Как я хванахте?

СТРАЖЪТ

Тъй беше: щом се върнахме, уплашени
от твоите закани, ние магнахме
пръстта, с която бе покрито тялото,
и тлеещия труп добре разголихме,
па горе, на върха, на завет седнахме,
за да не ни удари миризмата му.
И живо всеки ругатни отправяше
към другия — да гледа своята работа.
Така седяхме там, додето слънцето

застана сред небето и наоколо
захвана пек. Тогава изведнъж изви
вихрушка — гняв небесен, — мигом вятърът
постла полята с прах, раздърпа шумата
на ниските гори, изпълни целия
простор. Стояхме ний с очи затворени
под този бич. Когато стихна той,
съглеждаме девойката. Тя плачеше
горчиво като птичката, намерила
гнездото си от малките опразнено.
Така и тя. Щом зърна голо тялото,
заплака с глас и запроклина людете,
които бяха осквернили мъртвия.
Донесе мигом суха пръст с ръцете си,
па отвисоко, с медния кован кратер^[1],
трупа зачете с тройно възлияние.
Ний, щом видяхме туй, веднага скочихме
и — хванахме я. Тя не бе уплашена.
Разпитахме я всичко за предишното
и за сега. Тя нищо не отричаше,
И радвах се тогава, но и жал ми бе.
Да те не дебне зло — това е радостно,
ала да водиш към беда приятели,
е тежка скръб. Но всичко туй не е за мен
тъй важно, както моето спасение.

КРЕОН

(Към Антигона)

Ти, дете свеждаш тъй глава! Признаваш ли,
или отричаш — туй да си извършила?

АНТИГОНА

Признавам, не отричам нищо — сторих го.

КРЕОН

(Към Стража)

Където искаш, можеш да вървиш сега,
освободен от тежко обвинение,

(Към Антигона)

А ти кажи ми с кратък, ясен отговор,
известна ли ти е била забраната?

АНТИГОНА

Да, как не! Тя бе разгласена публично.

КРЕОН

И дръзна да престъпваш тая заповед?

АНТИГОНА

Ни Зевс ми повели това, ни Правдата^[2],

съжителката на подземни демони —

а те закони дадоха на хората.

Не смятах за така могъщи твоите
повели, че да нарушава смъртният
неписаните вечни божи правила.

Не са от вчера, ни от днес, а винаги
са живи. Кой би казал откога са те?

Не исках затова, от страх пред заповед
на смъртен, да получа наказание
от боговете. Знаех — смърт. Защо пък не?

Дори без твоята заповед. Облага е
за мене да издъхна предивременно.

Та да живееш като мене, в толкова
беди, смъртта не ще ли бъде щастие?

Така, от туй, че ме улучи зла съдба,
не ме боли. Но истински бих страдала,
ако трупа на брат си бях оставила
без гроб. От всичко туй сега не ме боли.

Ако това за глупост смяташ, ето що:
един глупец ме назовава глупава.

ХОР

Личи си, с твърд характер е девойката,
от твърд баща. Не трепва пред нещастие.

КРЕОН

О, много често твърде упоритите
души разбити падат; и най-твърдото
желязо, щом се закали над огъня,
ще видиш — раздробява се на късове.
А с малката юзда, аз зная, буйните
коне притихват. Гордост? Неуместна е
за роба, над когото тегне чужда власт!^[3]
А ето, тя говори оскърбително,
макар да е престъпила законите.
След първата ѝ дързост иде втората —
тя с нея се гордее, подиграва се!
Не аз ще бъда мъж, а тя, разбира се,
ако това ѝ мине безнаказано!
Да! Нека ми е племенница, нека е
най-близката от всички мои сродници —
не ще избегне тя, нито пък нейната
сестра от най-ужасен дял! И нея тук
аз обвинявам като съучастница!
Извикайте я! Преди миг в палатите
я виждам побесняла, не на себе си.
Издава се душата на потайния
злодей, преди да се явят делата му.
Аз мразя, щом при явно провинение
виновникът се смята горд с простъпката!

АНТИГОНА

От мойта смърт какво желаеш повече?

КРЕОН

О, нищо! С нея всичко е постигнато.

АНТИГОНА

Защо се бавиш? О, така противни са
словата ти, и тъй дано е винаги!
Тъй както ти са неприятни моите.
Ала какво ще ме прослави повече
от туй, че в гроб съм брата си положила?
Тук всички биха рекли: „Одобряваме!“ —
ако страхът не бе сковал езика им.
Да, с много нещо е щастлив тиранинът,
каквото иска върши и говори той.

КРЕОН

Тъй виждаш само ти между кадмейците.

АНТИГОНА

И те го виждат, но пред тебе — неми са.

КРЕОН

И ти не се червиш да мислиш иначе?

АНТИГОНА

Не е позорно да почиташ своите.

КРЕОН

А падналият в бой не е ли твоя кръв?

АНТИГОНА

Да, моя — от баща ми и от майка ми.

КРЕОН

Защо тогава тачиш само другия?

АНТИГОНА

О, не, така не би говорил мъртвият!

КРЕОН

Да, тачиш го наравно с нечестивеца!

АНТИГОНА

Не роб е този, който падна — брат ми е.

КРЕОН

Рушител на града! Защитник — другият!

АНТИГОНА

Но Хадес иска равенство за мъртвите!

КРЕОН

Добрият няма равен жребий с лошия!

АНТИГОНА

Дали пък долу правят тая разлика?

КРЕОН

Врагът не е приятел и във гроба си!

АНТИГОНА

Не за вражда — за обич съм създадена!

КРЕОН

За обич ли? Отивай в ада — там люби!
Жена не ще ме води през живота ми!

(Влиза Исмена.)

ХОР

Ала виж: пред вратите Исмена стои —
лее сълзи за своята скъпа сестра.
На челото ѝ облак, лицето пламти,
загрозено от него,
а прекрасните бузи са мокри.

КРЕОН

(Към Исмена)

В дома ми си се вмъкнала, усойнице,
и смучеш мойта кръв! Уви, не знаех аз,
че храня бесове и смърт за трона си!
Дял имаш ли, кажи, в това погребване,
или ще се кълнеш — не съм и чувала?

ИСМЕНА

Да, щом сестра ми се признава, сторих го.
Участвувах и нося от вината ѝ.

АНТИГОНА

Не, правдата не ще ти позволи това!
Не пожела, не те и взех със себе си!

ИСМЕНА

Не се свеня при твоето нещастие
да бъда съучастница в бедата ти.

АНТИГОНА

Мъртвецът знае на кого е делото.
Не искам обич само в празни приказки!

ИСМЕНА

Не ми отказвай, сестро, нека с теб умра
и да изпълня своя дълг към мъртвия!

АНТИГОНА

О, с мене — не! Това, което с пръст не си
докосвала, не искай! Стига мойта смърт!

ИСМЕНА

Какъв живот без тебе ще е радостен?

АНТИГОНА

Креона питай, него уважаваш ти.

ИСМЕНА

Защо без полза ме измъчваш толкова?

АНТИГОНА

Но ако ти се смея, знай — от болка е.

ИСМЕНА

Не, не, кажи с какво бих ти помогнала!

АНТИГОНА

Спаси се! Не завиждам на живота ти!

ИСМЕНА

Ах, няма ли да споделя съдбата ти?

АНТИГОНА

Ти пожела живот, а аз — смъртта избрах.

ИСМЕНА

Ала нали ти казах свойто мнение?

АНТИГОНА

О, тебе хвалят тук, а мене — другаде.

ИСМЕНА

Ала все пак еднаква е вината ни.

АНТИГОНА

Дерзай! Живееш ти, а аз отдавна съм умряла, за да угодя на мъртвите!

КРЕОН

Едната полудя сега, а другата си е такава още от рождение.

ИСМЕНА

Вроденият ни разум, царю, в бедствия
не си остава същият, изменя се.

КРЕОН

Поне у тебе — вършиш лошо с лошите!

ИСМЕНА

Без нея как самичка ще живея аз?

КРЕОН

Не говори за нея вече — мъртва е!

ИСМЕНА

На своя син убиваш годеницата!

КРЕОН

И други ниви са добри за работа!

ИСМЕНА

И той, и тя това не са помисляли!

КРЕОН

Не ща таквиз жени за синовете си!

АНТИГОНА

Баща ти как те хули, скъпи Хемоне!

КРЕОН

Ти много ми дотегна вече с брака си!

ИСМЕНА

Нима ще я отнемеш на сина си ти?

КРЕОН

Самичък адът ще разкъса връзката.

ХОР

Решена е смъртта й вече, виждам аз.

КРЕОН

И ти, и аз. Но стига. Отведете ги
в двореца, роби! Трябва тези две жени
да пазите добре, бъдете бдителни!
Защото, зная бягат и безстрашните,
когато в миг съзрат смъртта пред себе си.

(Извеждат Антигона и Исмена.)

[1] *Кратер* — широк съд, в който при жертвоприношения смесвали вино с вода. ↑

[2] *Правда (Дика, Дике)* — богиня на справедливостта, дъщеря на Зевс и Темида. ↑

[3] Родената от свободни родители Антигона в никой случай не може да се нарече робиня. Тук има преувеличение, естествено за силно афектирания, груб и деспотичен Креон. ↑

ВТОРИ СТАЗИМ

ХОР

Първа строфа

Щастливи са тези, които зло не знаят.
Щом разтърси къщата някому бог —
безброй
бедствия връхлитат рода му
в безкрайни дълги дни.
Така вълните бягат с рев
под тракийските^[1] могъщи
вихри върху мрачното подморие
и носят, и натрупват чак от дъното
черна, неспокойна кал.
Скалите им отвръщат с рев и стонове.

Първа антистрофа

Отколе са тия беди в дома на Лабдак^[2] —
връз бедите на мъртвите се струпват те.
Тъй не може род да избави рода, а някой бог
ще го срази — и няма мир.
Сетен стрък сред светъл зрак
в чертозите Едипови сияеше,
ала и него някой от подземните
в миг преряза с кървав сърп —
за дръзки думи и за ярост в мислите.^[3]

Втора строфа

Каква човешка надменност, Зевсе,
дръзко би погазила твойта мощ,
която ни съм,

който оборва всичко,
ни неуморните божи месеци
ще победят?
Ти си безсмъртен цар,
ти владееш сам в сияния олимпийски.
И в предишни дни, и днес,
и в бъдни дни ще живее
тоя закон: докрай
нищо
не следва човека, само бедата — докрай.

Втора антистрофа

Така надеждата колеблива
дава щастие на мнозина, да —
но тя и безброй
празни желания мами.
Дебне, когато не е очаквана,
докато в миг —
в огън кракът си изгориш.
Да, мъдрец е казал славните стари думи:
мисли злото за добро
човекът, комуто бог
тласка ума към смърт,
гибел.
Доброто е малко, само бедата — докрай.

[1] Тракия смятали в древността за царство на студения северен вятър Борей. ↑

[2] *Отколе са тези беди в дома на Лабдак* — Софокъл, подобно на Есхил, споделя възгледа за родовото проклятие, което постига не само непосредственият извършител на престъпно деяние, но и лично невинните негови потомци. ↑

[3] Хорът има пред вид и Антигона, и Исмена, тъй като смъртната присъда, издадена от Креон, засяга, поне дотук, и двете сестри. ↑

ТРЕТИ ЕПИЗОД

(Влиза Хемон.)

ХОР

Ето, Хемон е тук — твоят най-млад син.
Дали иде при тебе със скръбна душа
за съдбата на своята свидна любов
Антигона, дали
от тъга по изгубена обич?

КРЕОН

Ще видим не по-зле от прорицатели.

(Към Хемон.)

На своята годеница чул присъдата,
навярно идеш, сине, с гняв при татка си?
Или при все туй пак сме ти приятели?

ХЕМОН

Аз твой съм, татко. С правилни напътствия
ме водиш ти и аз те следвам винаги.
Не е желан за мене с право никой брак,
за който нямам твоята мъдра опитност.

КРЕОН

Тъй трябва, синко мой, да мислиш винаги,
най-първо да зачиташ воля бащина.
Та за деца послушни молят хората
небето — с тях да им дарува къщите —
врага си да наказват, а приятеля
да тачат, както го е тачил татко им.
За оня, който е родил негодници,

какво би рекъл, ако не — че тежко зло
си е създал и смях за враговете си?
Пленен от страст към някаква жена, дете,
не заслепявай разума си, знай добре —
студени са прегръдките на лошата
жена, с която ще живееш. Има ли
по-страшно зло от лошите приятели?
И тъй, заплюй я като неприятелка
и нека се омъжи между мъртвите!
Понеже нея залових единствена
от всички да погазва моя заповед,
лъжец не ще ме видят моите граждани —
ще я убия! Пък да вика Зевса тя
да отмъсти! Ако търпя нехайството
на своите, явно, ще търпя и чуждото.
Че строгият в домашните си работи
постъпва справедливо и в държавните.
А онзи, който дръзко тъпче правото
и смята да владее господаря си,
от мен не ще получи одобрение.
Не, трябва да се слуша тук изборният —
в голямо, в малко, в право и в неправилно!
И зная, че такъв човек и хубаво
се подчинява, и добре командува,
и в бурята на боя той е в строя си
като добър и смел другар на другите.
Безредие — това е най-голямо зло!
Държавите погубва то и къщите
обезлюдява. То обръща в битките
войските в бягство. А пък за покорните
послушността е често — избавление.
Тъй трябва да се пази ред и никога
не бива на жена да се поддаваме.
Да паднеш от ръка на мъж, е по-добре,
не ще рекат за тебе: „От жена по-слаб!“

ХОР

Ако не сме от старостта измамени,
ний мислим, че разумни са словата ти.

ХЕМОН

Небето, татко, влага в нас разсъдъка,
най-висшият от всички божи дарове.
Не бих могъл да кажа, че неправилно
говориш, и дано не мога никога.
Но нека чуем словото на другите.
Мой дълг е преди теб да виждам винаги
какво говорят, вършат, хулят хората.
От страх пред теб не казва никой поданик
това, което не настройва радостно.
Но аз дочувам как сред мрака целият
народ на Тива жали днес девойката,
че днес в града погива най-невинната
за най-прекрасно дело с най-позорна смърт,
която не остави брат си — в кървав бой
убит и непогребан — ни на птиците
да стане плячка, ни на стръвни кучета.
С това не е ли златен дар заслужила?
Навред се носи тайно тоя тъмен слух.
От всичките блага за мене, татко мой,
най-свидно е родителското щастие.
За син — какво по-славно от щастлив баща,
какво по-славно за баща от щастие
на син? Ала не смятай, че единствено
това, което мислиш ти, е правилно.
Защото, който смята, че единствен той
е с мисъл, със сърце, с език — и никой друг, —
излиза кук, разгледан по-внимателно.
Да, да, не е позорно и за мъдрия
да учи много и да не упорствува.
Навеждат се пред буйните пороища
дърветата, за да запазят клоните;
от корен пък загиват упоритите.
Тъй кораб, който със платна опънати

упорствува пред вятъра — обърнат в миг,
ще продължи да плува, но... към дъното.
Смекчи гнева си, отмени присъдата!
И ако мога да изкажа мнение
и аз, младежът, казвам, че е най-добре
човек да притежава всички знания.
Ако пък не (това не става всякога),
добър съвет да чуеш, пак е хубаво.

ХОР

Ако приказва право, царю, чуй го ти.

(Към Хемон.)

А ти — баща си чуй. Добре говорихте.

КРЕОН

На моите години от младежа ли
да уча как се разсъждава правилно?

ХЕМОН

Ако греша, недей. Младеж съм, истина.
Не възрастта, делата нека гледаме.

КРЕОН

Да, дело е да тачиш беззакония!

ХЕМОН

Не бих те молил да щадиш престъпните.

КРЕОН

Не е ли заловена в престъпление?

ХЕМОН

Народът в Тива не говори същото.

КРЕОН

Градът ли ще диктува мойта заповед?

ХЕМОН

Говориш като много млад, не виждаш ли?

КРЕОН

Не трябва ли тук аз да бъда властникът?

ХЕМОН

Не може град да бъде на един човек!

КРЕОН

Какво, нима градът не е на вожда си?

ХЕМОН

Прекрасно би царувал над пустинята!

КРЕОН

(Към Хора)

Воюва заради жената, явно е.

ХЕМОН

Ако жена си ти! За теб се грижа аз!

КРЕОН

Да, като съдиш татка си, негоднико!

ХЕМОН

Та виждам, че несправедливо действуваш!

КРЕОН

Несправедливо — че си пазя царството!

ХЕМОН

Не, ти погазваш божеските почести!

КРЕОН

Какъв позор! Жена те е поробила!

ХЕМОН

Ти няма да ме видиш роб на низости.

КРЕОН

И, значи, цялата ти реч — за нея е?

ХЕМОН

... за теб, за мен, за адските владетели...

КРЕОН

Ти жива няма да я вземеш никога!

ХЕМОН

Тя ще умре, но ще погуби някого.

КРЕОН

Дошъл си да заплашваш мен, безсрамнико!

ХЕМОН

Какви заплахи — срещу празни приказки!

КРЕОН

Ще има да се каеш, празноглавецо!

ХЕМОН

Говориш, а не слушаш моя отговор.

КРЕОН

Хей, робе, стига с твойто бръщолевене!

ХЕМОН

Назвал те бих безумен — но баща си ми!

КРЕОН

Ах, тъй? Кълна се, не за свое щастие
ти хвърляш тези ругатни в лицето ми!
Я бързо доведете таз омразница,
за да загине тук, пред годеника си!

ХЕМОН

Не, само не пред мене, не мисли това!
Пред мене тя не ще умре, а твоите
очи не ще ме видят вече никога!
Безумствуйвай пред своите приятели!

(Излиза.)

ХОР

Излезе, господарю, той с ужасен гняв.
Беда вещаят в тая възраст болките.

КРЕОН

Да мисли и да върши свръх човешкото,
той няма да спаси от смърт девойките.

ХОР

И двете смяташ да убиеш, тъй ли е?

КРЕОН

Не, ти си прав, изключвам непричастната.

ХОР

Каква съдба си отредил за другата?

КРЕОН

Ще кажа да я отведат в пустинен кът
и да я скрият в каменно подземие.
Храна ще сложим само за очистване
от грях, за да избегнем осквернение.

Да моли ада, който тя единствено
почита — може той да я спаси от смърт,
или тогава най-подир ще види тя,
че празен труд е да почиташ мъртвите!

(Излиза.)

ТРЕТИ СТАЗИМ

ХОР

Строфа

Ти, Еросе, всепобеден в бой,
ти, който се нахвърляш към своите роби,
ти, който прекарваш всяка нощ
над нежни момински бузи —
по далечни морета странствуваш ти, влизаш
и в малкия полски дом.

Тебе никой не може да избегне — нито бог,
ни смъртен, мимолетен човек: безумен е
твоят пленник.

Антистрофа

На честните — отклоняваш ти
ума към злото и тласкаш ги към гибел.
Пак ти раздуха и този спор
на кръвно близки хора.
Побеждава копнежът, който блести светло в
очите на тая жена,
толкоз прелестна! Той е равен на велик
закон
световен. Непобедима, така си играе богиня
Афродита.

ЧЕТВЪРТИ ЕПИЗОД

ХОР

Ала ето сега, че пристъпвам и аз
тоя царски закон, като гледам това,
и не мога поройните сълзи да спра,
като виждам към тъмния брачен чертог
Антигона навек да отива!

(Влиза Антигона, водена от стражи.)

КОМОС

Първа строфа

АНТИГОНА

Ах, гледайте вий,
граждани на града ми,
как за последен път
днес вървя и за сетен път
гледам слънце, което вече
няма да зърна! Хадес,
който всичко приспива, към брега,
на Ахерон ме е повел
жива, недочакала брак!
И никой никога сватбен химн
за мене не е редил!
Ах, мой жених Ахерон ще бъде — в ада!

ХОР

Но богата с похвали, прославена, ти
ще отидеш в оная мъртвешка земя —
не сломена от болест, която топи,

не получила удар от вражески меч,
а свободна и жива — единствена ти
между смъртните — в ада ще слезеш.

Първа антистрофа

АНТИГОНА

Научих и аз —

бил е печален краят,
там, при Сипил островрѣх,
на фригийската чужденка,
на Ниоба — сякаш бръшлян,
камъкът в миг я обгърнал.
Тя се топи, а ни проливен дъжд
(тъй казва людската мътва),
нито сняг я оставя за миг.

Облива с плачеци вечно очи
върха. Като нея днес
и мен приспива навеки божеството.

ХОР

Но богиня бе тя и родена от бог.^[1]
Ний сме смъртни, и смъртен е нашият род.
Ала чест е да кажат за твоята смърт,
че и ти си получила жребий на бог.
Но понасяй сега като нея и ти —
във живота, и после — в смъртта си!

Втора строфа

АНТИГОНА

Присмива се! Родни, бащини богове!
Защо се присмиваш? Чуй!
Чуй! Още съм жива!
Граде мой, вий честити
мъже на моя роден край!

Уви, диркейски изворе свещен,
тивански лес, колесници бойни — вас —
за свидетели аз призовавам днес!
Как, без да съм оплакана от свой човек,
и по какъв закон ще вляза във нечувания гроб!
Горко ми! Клет а аз!
Ах, аз не съм ни с живите, ни с мъртвите,
и нито съм в смъртта, нито в живота съм!

ХОР

До крайна смелост стигна ти,
но падна пред високия трон
на Справедливостта, дете.
Навярно тежък бащин грях заплащаш.

Втора антистрофа

АНТИГОНА

Докоснахте вий най-болната моя мисъл —
съдбата на моя триж
 клет баща и на всички
 в нашата къща, в славния
 род на Лабдакидите.
Уви! Проклето майчино легло
и брачна нощ в прегръдките на своя син
(моя майко злочеста!), на моя баща,
в която се родих и аз, нещастната!^[2]
Проклет а безбрачна, днес при тях отивам аз.
Горко ми! Братко мой!
Ти, който се обвърза със нещастен брак,
ти, мъртвият, погуби мене, живата!^[3]

ХОР

Да тачиш мъртвите, е дълг
благочестив, ала властта

на царя не престъпвай ти.
От непреклонния си нрав загиваш.

Епод

Без плач на свои, без другар, безбрачна
клетница — вървя
в този път определен!
Няма да мога все да гледам свещения
слънчев зрак, злочеста аз!
И за участта ми няма никой близък да скърби.

(Влиза Креон.)

КРЕОН

Хей, чуйте! Ако вик и плач помагаха
пред смърт, те никога не биха спирали!
Водете я по-бързо! Затворете я,
тъй както повелих, в покритата гробница!
Сама я оставете — да умре от глад
или пък — да живей в такова жилище!
Да, чисти от кръвта ѝ са ръцете ни,
а тя не ще живее между хората.

АНТИГОНА

О, гроб, чертог мой брачен, мое жилище
подземно, вечен мой пазач! Отивам аз
при скъпите си, от които толкова
сред мъртвите прибрала е Ферсефаса^[4]!
Последна слизам — най-злочеста клетница,
преди да са изтекли още дните ми.
Но храня твърда вяра, че отивам там
любима на баща, на тебе, майчице,
така любима и на тебе, братко мой!
Когато вие паднахте, с ръцете си
измих ви, украсих ви, възлияния
направих аз. И днес понеже твоя труп

погребях, Полиник, пострадах толкова.
Достойно те почетох според умните.
И майка ако бях, и ако моят мъж
изгниваше на пътя, срещу волята
на гражданите тъй не бих постъпила.
Какъв закон би оправдал словата ми?
Та без съпруг — за друг се бих омъжила,
и без дете — от други бих го имала.
Но мъртви днес са моите родители
и брат не ще да имам вече никога.^[5]
Затуй на тебе аз въздадох почести.
Ала Креон реши, че съм престъпница,
че дръзвам на ужасно дело, братко мой!
И той сега ме води силom, грабната —
без брак, без брачни песни, без съпружеска
любов, без нежна рожба на гърдите ми.
Напусната от близки, аз, нещастната,
отивам жива в бездната на мъртвите.
Какъв закон божествен съм престъпила?
Защо да гледам още, аз злочестата,
небето и кого да моля, щом като
чрез благочестен труд добих безчестие?
За боговете туй ако е правилно,
в смъртта си ще призная — съгрешила съм.
Грешат ли те,

(посочва Креон и хората му)

не искам по-голямо зло
за тях от туй, което те ми сториха.

ХОР

Ето, същите вихри неспирно кръжат
в бреговете на нейната скръбна душа.

КРЕОН

Но това ще докара сълзи и вик
и на стражите, дето се бавят така!

АНТИГОНА

Ах, горко ми! За моята скорошна смърт
тия думи говорят!

КРЕОН

Аз не те обнадеждавам, не чакай и ти
да не стане така, както аз съм решил!

АНТИГОНА

Бащин град на тиванската родна земя,
и вий, богове на дедите!
Ето, водят ме, няма избава!
Вий, тивански старейшини, виждате как,
от кого — последна от царския род,
аз понасям такава беда за това,
че изпълних дълга благочестен!

(Стражите извеждат Антигона.)

[1] Но богиня бе тя и родена от бог — Ниоба била внучка на Зевс. ↑

[2] Антигона говори за кръвосмесителния брак на Едип и Йокаста, от който се родила и самата тя. ↑

[3] Антигона смята за причина на своята смърт брака на Полиник. Полиник се оженил за дъщерята на аргоския цар Адраст. Последница от този брак е участието на Полиник в похода на седемте вожда срещу Тива, което донася и неговата смърт. Смъртта на Полиник налага на Антигона да се погрижи за изпълнението на „свещения дълг“ — за погребението на мъртвия брат. Тя изпълнява дълга си, но бива осъдена на смърт. ↑

[4] *Ферсефаса* е поетически облик на името Персефона. ↑

[5] Наивността на тия стихове не се нуждае от доказателства. Гъоте казва, че би бил радостен, ако някой остроумен изследвач докаже, че те са неавтентични. ↑

ЧЕТВЪРТИ СТАЗИМ

Първа строфа

Тъй небесният зрак
някога бе отнет
в медния тесен затвор
и на самата Даная,
в гробен брачен чертог бе скрита и окована тя.^[1]
Да, а беше от род
славен, дете, дете!
Под сърцето ѝ бе
златороденият Зевсов син.
Страшна сила е тя — силата на съдбата.
Ни щастieto, ни Арей,
ни крепостта, ни черните
бучащи кораби ще я избягнат.

Първа антистрофа

Тъй сина на Дриант,
цар на едонците^[2], с гняв,
вечно буйнокипящ,
Бакхус затворил в тъмница
с каменни стени, защото е бил безумно горд.
Та изтекла така
страшната буйна мощ
на беса му и той
в миг видял, че обижда бог
в своя избликнал бяс, със своите хулни думи.
Поискал факлите да спре
и вдъхновените жени
на Дионис — и музите разсърдил.^[3]

Втора строфа

А при тъмните бездни на двойното море^[4]
е брегът на Босфора. Там лежи
и Салмидес суров,
дето Арей,
почитан в онзи край, видял
страшните рани по лицата
на двамата Финеевци — очите им,
жадуващи възмездие, извадила
една ужасна жена със своите кървави
ръце и със совалката заострена.^[5]

Втора антистрофа

В изнемога оплаквали своите бедите,
деца от нещастния майчин брак.
Тя била от рода,
древния род,
на Ерехтей. В далечен край,
в своите пещери незнайни,
била тя, бореадата^[6], отгледана
сред бурите на татка си, сред студ и лед
родена от безсмъртни — бърза, вихрена.
Но пак я стигна вечната Съдба, дете.

[1] На Акризий, цар на Аргос, било предречено, че ще умре от ръката на внук, който ще му роди дъщеря Даная. Акризий заключил Даная в медна кула, но Зевс проникнал при девойката, преобразен на златен дъжд. Даная родила Персей, който убил дядо си. ↑

[2] Ликург, цар на тракийското племе едонци, се възпротивил на въвеждането на Дионисовия култ в своята страна, поради което богът го лишил от разсъдък. Умопомраченият цар бил затворен в тъмница. ↑

[3] В дълбока древност музите и Дионис били свързани чрез общ култ в Тракия. ↑

[4] *Двойното море* — Мраморно и Черно море (Пропонтида и Евксински Понт). ↑

[5] Хорът засяга историята на Клеопатра, дъщеря на северния вятър Борей, и на двамата ѝ сина. Клеопатра била омъжена за Финей, цар на Салмидес в Тракия, и от него имала синове Плексип и Пандион. По-късно Финей се оженил за Идея, дъщеря на Дардан, и хвърлил Клеопатра в тъмница. Според една версия на преданието той сам ослепил синовете си; според друга, която застъпва и Софокъл, Плексип и Пандион бил и ослепени от Идея, която избола очите им със совалка.

↑

[6] *Бореадата* — т.е. дъщерята на Борей, Клеопатра. ↑

ПЕТИ ЕПИЗОД

(Влиза Тирезий, воден от дете.)

ТИРЕЗИЙ

Тивански първенци, дойдохме двамата
с очите на единия. За слепия
не е възможен пътят без водача му.

КРЕОН

Що ново има, стари ми Тирезие?

ТИРЕЗИЙ

Ще ти обадя, слушай прорицателя.

КРЕОН

До днес не съм отхвърлял твое мнение.

ТИРЕЗИЙ

И водиш затова добре държавата.

КРЕОН

От опит аз познавам добрините ти.

ТИРЕЗИЙ

Мисли, че пак се люшка твойто щастие!

КРЕОН

Що има? Аз треперя от словата ти!

ТИРЕЗИЙ

Ще разбереш от знаците на моето
изкуство. Бях на стария гадателски

престол, където сбират се пернатите,
и чувам странен звук на птици — носят се
с неясен шум и с бесни странни писъци.
Усетих как със нокти се разкъсваха,
разбрах — свистяха яростно крилата им.
Обзет от страх, над огъня в олтарите
поставих бързо жертви, но от жертвите
не пламна огън — в пепелта се стичаше
стопена тлъстината на бедрата им.
И пушеше, и пръскаше, и злъчен дим
из въздуха се вдигна, и оголени
от тлъстината, лъснаха се костите.
Зловеци жертви, тъмно предсказание!
И всичко туй научих от това дете.
То води мене, аз пък водя другите.
Градът более тъй от твойта заповед.
Че Всеки наш олтар и Всеки жертвеник
изпълнили са птиците и псетата
с останките на клетия Едипов син.
И не приемат вече ни молебствия,
ни жертви, нито жертвен дим безсмъртните.
И птиците не ни вещаят щастие —
напили са се с кървите на мъртвия.
Това мисли ти, сине мой! Та хората
изпадат до един във прегрешения.
Но и да съгрешиш, не си в нещастие,
не си във безразсъдство, щом попаднал в зло,
разкайваш се и не оставаш твърд в греха.
Да, няма поглед правилен упорството.
Но остави, не позори умрелия!
Та храброст ли е да убиеш мъртвия?
Говоря за доброто ти. Приятно е
да слушаш благ съвет, щом полза носи той.

КРЕОН

Вий всички, старче, все във мене целите,
като стрелци, и нито ясновидството

ме пощади! А пък отдавна моите
роднини ме измамиха, продадоха!
Да, спечелете, накупете златото
на Сарди и богатствата на Индия!^[1]
Но него вие в гроб не ще положите!
Макар орлите Зевсови на късове
при Зевса да го носят, под престола му —
не се боя, че туй е грях! Погребване
за него аз не ще допусна! Знам добре:
не могат хора да сквернят небесните.
Но чуй, Тирезий, старче, и най-хитрите
пропадат срамно, щом говорят хубаво
позорни думи от користолюбие!

ТИРЕЗИЙ

Уви!

Разбират ли, замислят ли се хората...

КРЕОН

Какво? Какви са тези общи приказки?

ТИРЕЗИЙ

... какво богатство е за всички разумът!

КРЕОН

Каквото зло е, мисля, безразсъдството.

ТИРЕЗИЙ

Но тебе тази болест е прихванала!

КРЕОН

Не искам да обиждам прорицателя.

ТИРЕЗИЙ

А правиш го — наричаш ме лъжлив пророк!

КРЕОН

Пари обичат всички предсказатели.

ТИРЕЗИЙ

Царете пък — позорно богатеене!

КРЕОН

Но знаеш ли, че казваш туй пред царя си?

ТИРЕЗИЙ

О, да, нали от мене имаш царството!

КРЕОН

Мъдрец си, но обичаш ти неправдата!

ТИРЕЗИЙ

Ще ме принудиш да разкрия скритото!

КРЕОН

Кажи, но не със поглед към облагите!

ТИРЕЗИЙ

За твое благо, смятам, са словата ми!

КРЕОН

Знай, няма да подкупиш мисълта ми ти!

ТИРЕЗИЙ

Но запомни, че няма много кръгове
във бързия си бяг да стори слънцето,
когато ще дадеш мъртвец от своето
сърце — за друг един мъртвец възмездие!
Задето хвърляш под земята жив човек
и го затваряш във позорна гробница,
а тук задържаш мъртъв труп, с подземните
непричастен, лишен от гроб и почести.
И ни на тебе, нито на безсмъртните
е дадено това, но ти насилничиш!

Затуй те дебнат зорко отмъстителки
за ад, за горни богове — Еринии,
и те ще ти платят според делата ти!
Но помисли — подкупен не говоря ли
и тези думи? Туй ще кажат воплите
и на мъже, и на жени в двореца ти.
Враждебни, виж, надигат се държавите,
чиито мъртви граждани от кучета,
от зверове и птици са погребани,
а скверен дъх долитал е в олтарите.
Стрелите си изпратих с огорчение,
с възпламнал гняв направо към сърцето ти —
като стрелец. Не ще избегнеш болката.

(Към детето.)

А ти, дете, води ме в къщи. Нека той
излее своя гняв върху по-младите,
да се научи да държи езика си
и неговият дух да стане по-добър!

(Излиза.)

ХОР

Отиде си след страшни предсказания!
Но, царю, знаем ний — откакто моята
коса от черна става бяла, — никога
лъжа не е продумвал за държавата!

КРЕОН

И аз разбрах, и в трепет е сърцето ми!
Да му отстъпя! Страшно! Но ужасно е
проклятие да порази душата ми!

ХОР

Креоне, нужно е благоразумие!

КРЕОН

Кажи какво да правя, подчинявам се!

ХОР

Върви, пусни на свобода девойката
и положи във гроб трупа на мъртвия!

КРЕОН

Това ли? Да отстъпя е съветът ти?

ХОР

По-бързо, царю! Тичат бързоногите
злочестини и стигат в миг виновника!

КРЕОН

Оставям с мъка своето решение
Не ща с Необходимостта неравен бой.

ХОР

Върви, стори го, не възлагай другиму!

КРЕОН

Ще ида ей сега. Слуги, отивайте —
и вие тук, и всички други! Грабвайте
секири и към хълма бързо тичайте!
А аз изменям първото си мнение:
сам връзвах, сам ще върна свободата й.
Боя се да не би общопризнатите
закони да е най-добре да следваме!

(Излиза.)

[1] Сарди — столица на Лидия, царство на баснословно богатия Крез. Индия в древността била прочута като страна на несметни богатства. ↑

ПЕТИ СТАЗИМ

ХОР

Първа строфа

Многоименни^[1] боже! Ти, на Кадмовата щерка
гордост и на Зевс Гръмовержец — син!
На славната земя
на Италия^[2] — страж си ти!
Ти владееш в общия скут
на Деметра в Елевзин!
О, Бакхе, който живееш в Тива, в родния град
на вакханките, дето текат
влажните струи на Исмен,
при драконовото поле!^[3]

Първа антистрофа

На двувърхата скала те е съгледал светъл
дим — където вият буйни хора
корикските моми^[4],
дето Касталия струи.
И бръшляновият склон
на низейските^[5] планини,
и бреговете гроздообилни с вик, „евое!“ —
вик безсмъртен — изпращат теб
да навидиш долу, в града,
на Тива всеки кръстопът.

Втора строфа

Почиташ този град пред всички други, както
някога тя —
майка ти, сразена с гръм.

Днес, когато целият град
е обхванат от тежка беда,
при нас ела с пречисти нозе! Парнаските
гори премини или вълните на пролива!

Втора антистрофа

Ти, хороводец на звездите, които дишат
пламък, ти,
цар на нощни веселби,
роден Зевсов сине, ела,
царю, при нас! Ела, повел
тиадите^[6], които безумни цяла нощ
прославят с хора тебе, Якхос, своя цар!

[1] *Многоименни* — обръщение към Дионис. Дионис наистина имал много имена и прозвища: Бромий, Евий, Якх (Акхос), Дитирамб, Бакх (Бакхос, Бакхус) и др. Кадмовата щерка, за която говори хорът, е Семела. ↑

[2] Много лозарски области в Италия (особено във Велика Гърция) почитали Дионис като свой покровител. ↑

[3] *При драконовото поле* — там, където Кадъм посял зъбите на дракона. ↑

[4] *Корикски моми* — нимфите от Корикската пещера на планината Парнас, които участвували във вакхическите празненства. ↑

[5] *Низейски* — от Низа, име на няколко селища в Гърция. Тук Хорът има пред вид Низа на остров Евбея. ↑

[6] *Тиади* — вакханки. ↑

ЕКЗОД

(Влиза Вестител.)

ВЕСТИТЕЛЯТ

Съседи вий на Кадма и Амфиона,
ни укор, ни похвала за живота ни
бих казал аз, додето продължава той.
Съдбата вдига, тя захвърля в бедствия
щастливци и нещастници. И никакъв
пророк не съществува за съдбата ни.
Аз мислех, че Креон е за завиждане.
Земята той спаси от враговете ни.
Поел властта, самичък управляваше
града и на добри деца се радваше.
И днес — изчезна всичко. Да, изгуби ли
човекът своите радости, не смятам аз,
че той е жив — за мене той е жив мъртвец.
Безчет да бъде в тоя дом богатството,
живей сред царски блясък; ала нямаш ли
в живота си човешка радост, другото
е по-нищожно на дима от сянката.

ХОР

Каква беда е стигнала царете ни?

ВЕСТИТЕЛЯТ

Те — мъртви са. Вината е у живите.

ХОР

Но кой е жертвата и кой — убиецът?

ВЕСТИТЕЛЯТ

Загина Хемон. Прободе го ръката му.

ХОР

Чия — на Хемон ли или на татка му?

ВЕСТИТЕЛЯТ

На Хемон — гневен, че е тя погубена.

ХОР

Как твоите думи, жрецо, се изпълниха!

ВЕСТИТЕЛЯТ

Тогава трябва да обмислим другото.

ХОР

Но, виждам, иде Евридика, бедната
Креонова съпруга. За сина си ли
е чула, или тук я води случаят?

(Влиза Евридика, подкрепяна от слугини.)

ЕВРИДИКА

Съграждани, аз чух какво говорите.
Поисках да отида към богинята
Палада, за да изрека молбите си.
И тъкмо бях вратата аз отключила,
когато мигом порази ушите ми
вестта за страшно бедствие. Уплашена,
се люшнах аз в ръцете на слугините
в несвяст. Кажете ми какво говорехте!
Ще слушам аз, която тъй съм страдала!

ВЕСТИТЕЛЯТ

Ще кажа аз, царице скъпа, сам видях
и няма да пропусна нищо истинно.
Защо да те теша? Нали ще видите,

че съм излъгал. Правото е хубаво.
Като прислужник следвах аз съпруга ти
към она хълм, където беше тялото
на Полиник, разкъсано от кучета.
Богинята на пътищата^[1] молихме
и Плутона — да бъдат снизходителни.
Трупа измихме и със свежи клончета
останките му изгорихме, вдигнахме
след туй от родна пръст високо гроба му,
па тръгнахме към сводестата каменна
ужасна брачна стая на девойката.
Но някой чува отдалече остър вик
от гроба, който бе лишен от почести,
и тичешком обажда на владетеля.
При всяка стъпка той долавя смътния
плачевен глас по-ясно. В миг изохка той
и скръбно заговори: „Аз, нещастният!
Дали познах? Не е ли най-нещастен път
от пътя, който съм изминал — днешният?
Дочух сина си! Тичайте, прислужници,
при гробницата, отместете камъка,
поставен върху входа ѝ, през отвора
навлезте и разгледайте дали не е
там Хемон, или — мамят ме безсмъртните!“
Той бе така смутен! По царска заповед
задирихме. И вътре, чак до дъното,
видяхме — Антигона бе увиснала
на връв, която тя сама усукала,
а паднал, той през кръста я прегръщаше.
Любимата жена, делата бащини
и своя брак нещастен той оплакваше.
Когато го видя, Креон избухна в плач,
затече се и викна в отчаяние:
„Какво си сторил, клетнико? Без ум ли си?
Кажи, каква беда те е погубила?
Излез, дете, на колене те моля аз!“
А той погледна диво и с презрение

и без да промълви, изтегли меча си
двуостър. С бяг се отклони от удара
Креон и той не го улучи. Бедният!
Тъй както беше гневен сам на себе си,
опря и блъсна меча в слабините си
и немощен, в съзнание, девойката
обгърна той. Захърка, бликна буйна кръв
и бледите ѝ бузи се намокриха.
Лежи мъртвец до мъртвата. Нещастният!
Във ада своята сватба отпразнува той,
като показва нам какво нещастие
за смъртния човек е безразсъдството!

(Евридика излиза.)

ХОР

Що значи туй? Не каза тя ни думица —
ни лошо, ни добро — и, виж, отиде си!

ВЕСТИТЕЛЯТ

И аз съм в трепет, но все пак — надявам се,
че смята тя за непристойни воплите
навън. Ще влезе вътре, на слугините
ще каже своята скръб, ще плачат заедно.
Разумна е, не ще изпадне в слабости.

ХОР

Не знам. За мен и мъртвото мълчание,
и празната гълчава носи бедствие.

ВЕСТИТЕЛЯТ

Ще видя, като вляза сам в палатите,
дали не крие нещо лошо в своето
възбудено сърце. Ти казваш хубаво:
опасно е и мъртвото мълчание.

(Излиза.)

ХОР

Но и сам господарят пристига при нас,
като носи в ръцете си ясения знак —
ако мога да кажа — на зло, за което
не друг, а той сам е виновен!

КОМОС

(Влиза Креон с трупа на Хемон в ръце.)

Първа строфа

КРЕОН

Уви!
Жестоко греши умът заблуден
и смърт носи той!
О вий, които гледате
убиец и убит, тъй близка по кръв!
Ужасна съдба, решена от мен!
О сине любим, ти падна тъй млад!
Горко ми, горко!
Отиде си ти
по моя вина, не твоя, дете!

ХОР

О, колко късно ти съзираш Правдата!

КРЕОН

Уви!
Сега разбрах, нещастен аз! Главата ми
срази някой бог със тежка ръка
и в пътя на жестокостта ме тласна той!
Той стъпкваше вред пред мен радостта!
Безсмислен, уви, е людският труд!

(Влиза Вестител.)

ВЕСТИТЕЛЯТ

О, царю, имаш всичките нещастия!
Едното е в ръцете ти, а другото —
дошъл си, сякаш, за да видиш в къщи!

КРЕОН

Какво, нима по-лошо и от лошото?

ВЕСТИТЕЛЯТ

Жена ти — нежна майка на умрелия
твой син — е мъртва. Падна, с меч прободена.

Първа антистрофа

КРЕОН

О-о!
Безмилостен, адски пристан, защо,
защо ме погубваш?
Ти, който носиш тая вест
за страшни беди — какво казваш ти?
Ти мъртъв човек отново уби!
Какво, сине мой? Какво ми вестиш?
Горко ми, горко!
До мъртвия син
е паднала в кръв и мойта жена!

ВЕСТИТЕЛЯТ

Ти можеш да я видиш вече — ето я!

(Внасят трупа на Евридика.)

КРЕОН

О-о!
Аз виждам, клетник, второто нещастие!

Каква ли беда остава за мен?
Трупа на своя син държа в ръцете си
аз, клетник, и нов мъртвец е пред мен!
О, майко злочеста! О, бедно дете!

ВЕСТИТЕЛЯТ

Пред жертвеника с остър меч затвори тя
загасващите си очи с ридания
по Мегареевата смърт прославена,^[2]
по Хемон... После зареди проклетия
по теб, убиец на синовете си.

Втора строфа

КРЕОН

Горко ми, зорко!
Сразява ме страх! Защо досега
не ме е сразил двуостър меч?
Нещастник съм, уви, уви!
В безкрайна беда заплетен съм аз!

ВЕСТИТЕЛЯТ

В предсмъртния си час те обвиняваше
като причина за смъртта на двамата.

КРЕОН

Кажи ми как се раздели с живота си.

ВЕСТИТЕЛЯТ

Сама сърцето си прониза, след като
узна плачевната съдба на Хемона.

КРЕОН

Горко ми, горко! Ах, никой в света
не ще сподели таз моя вина!
Да, аз те убих, нещастният аз,

да, вярно е, аз! По-бързо, слуги,
водете ме въвн, далече оттук!
Не съм вече жив! Мъртвец съм от днес!

ХОР

Добро желаш, но добро — в страдание.
Че най-добри са кратките страдания.

Втора антистрофа

КРЕОН

Ела, ела,
яви се, о, смърт, и ти донеси
желания край на моя живот!
Яви се, ела!
Дано не дочакам другия ден!

ХОР

За днес да мислим. Другото е бъдеще.
За бъдещето други имат грижата.

КРЕОН

Помолих да получа най-желаното.

ХОР

Сега недей се моли. Отредената
съдба не могат да избягнат смъртните.

КРЕОН

Отведете оттук безчестния мъж,
който тебе, дете, и тебе, жена,
неволно уби! Горко ми! Кого
да погледна, къде глава да склоня?
В ръцете ми всичко погива! О, как
врълхлетя върху мен сурова съдба!

ХОР

За да бъде щастлив тоя земен живот,
първо мъдри да бъдем! Да не грешим
пред небето! Заплащат с големи беди
горделивците своите дръзки слова
и така те се учат
на старост да бъдат разумни!

[1] *Богиня на пътищата* е Хеката, която отъждествявали с Персефона. ↑

[2] *По Мегареевата смърт прославена* — Креон пожертвувал своя син Мегарей, за да умилостиви бог Арей и спаси Тива от обсадата на седемте вожда. ↑

**ЕВРИПИД
ЕЛЕКТРА**

ЛИЦА

Селянин
Електра
Орест
Пилад
Хор
Старец
Вестител
Клитемнестра
Диоскурите

Действието се развива в околностите на Аргос.

ПРОЛОГ

От бедната си хижа излиза Селянин.

Селянинът

Ти, аргоска старинна твърд! Инахови
води^[1]! Оттук с хиляда ратни кораба
потегли Агамемнон за троянската
земя, уби Приама, властелина ѝ,
превзе Дардановата славна столица^[2]
и се завърна. По високи храмове
положи неизбройна плячка варварска.
Щастлив бе той, но там, а тук, в палатите,
умря от Клитемнестрините хитрости
и под ръката на Егист, потомъка
Тиестов. Падна и напусна древния
Танталов скиптър, и сега Егист е цар,
и той прие съпругата на мъртвия.
Когато царят тръгваше за Йлион,
остави син — Орест, и нежна вейчица —
Електра. Възпитател Агамемнонов
Ореста скри — че смърт Егист му готвеше —
и прати го при Строфия, фокидеца.
Електра си остана в двори бащини.
Когато тя разцъфна, я заискаха
най-първите момци от цяла Гърция.
От страх да не роди от някой аргосец
мъстител за баща си тя, затворил я
Егист и празни връщал годежарите.
А тъй като живеел в страх, че може би
тя тайно ще роди дете от знатен мъж,
решил да я погуби, ала майка ѝ —
тя, страшната! — осуетила удара.

Предлог да умъртви мъжа си имала,
но се бояла да срази децата си.
Тогава той, Егист, измислил ето що:
на онзи, който би убил изгнаника
Орест, отрежда златен дар; на мене пък
Електра дава за жена. Наистина
микенци-кореняци са предците ми —
това не ми оспорва никой. Знатен съм
по род, ала бедняк по положение,
та от това погива благородството:
нищожен мъж — нищожни опасения!
Че ако с мъж достоен би се свързала,
той би събудил спящото възмездие,
и правдата ще порази убиеца.
Заклевам се в Киприда: аз, съпругът ѝ,
не съм я осквернил и тя е девствена.
Срамувам се от дързост към потомката
на знатни люде — зная, недостоен съм.
Оплаквам своя мним роднина, клетият
Орест, дали ще дойде в Аргос някога
да види брака на сестра злочестница!
А който казва, че като държа дома
девойка и я пазя недокосната,
съм глупав, съди мъдростта ми с правила
превратни: той самият съди себе си.

От хижата излиза Електра.

Електра

О черна нощ, хранителко на златните
звезди! С ведрото на глава съм тръгнала
към изворите речни. Не оскъдица
ме води тук — аз искам пред безсмъртните
да сторя видна дързостта Егистова,
баща си да оплача сред просторите.
Проклетницата Тиндарида, майка ми,

от къщи ме прокуди, на съпруга си
да угоди. От него и деца роди,
а ние двамата с Орест — ненужни сме!

Селянинът

Защо заради мен се мъчиш, клетнице,
да работиш, ти, расла сред безгрижие?
Нали ти казвам, стига тая работа!

Електра

Същински бог си ти за мен, приятелю.
Че ти не ми се подигра в бедата ми.
А щастие голямо е за клетника
да наиде лекар, както наидох тебе аз.
Аз трябва както мога, не принудена,
да улеснявам твоя труд, по-лек да е,
да нося с тебе мъките ти. Доста е
трудът ти на полето. Домакинството
ще бъде мое. Радва се работникът,
като се върне, ред да види в къщи си.

Селянинът

Щом смяташ тъй, отивай. Пък и изворът
не е далеко. А пък аз на ранина
ще изведа воловете, сеитба е.
Ленивецът, макар че от устата му
не слиза бог, не ще спечели хляба си.

Излизат. Влизат Орест и Пилад.

Орест

Пиладе, ти си първият сред хората,
когого смятам за приятел истинен.
Единствен между всички ти почиташе
Ореста даже в страшните му бедствия:
баща ми падна от Егист и моята

проклета майка. Тук, в земята аргоска,
ме води тайно божие вещание
като убиец на убийци бащини.
Споходих снощи гроба на баща си аз,
там сълзи лях, положих къдърец коса,
след туй заклах връз огън агне жертвено
потайно от тъдявашните властници.
В града не искам да проникна. Двойна е
причината да спра на тази граница:
ако ме зърне някой от пазачите,
да мина мигом в чужди край; освен това —
сестра си диря. Тя била омъжена
и, казват, изоставила моминството.
Аз искам да ми бъде съучастница
и тъй да зная вътрешните работи.
Ала Зората вдига зори бляскави
и затова да свърнем от пътеката.
Или орач, или робиня някаква
ще се покаже, нея ще запитаме
дали е тук Електриното жилище.
Но ето виждам някаква прислужница,
тя носи съд с вода върху подстригана
глава^[3]. Да седнем и да я запитаме,
дано ни каже думица по делото,
което ни доведе тук, приятелю.

Оттеглят се встрани. Електра се връща.

Електра

Първа строфа

Хайде, време е, бързай!
О, стъпвай, стъпвай, с горък вопъл!
Горко, горко ми!
Цар Агамемнон е мой баща,

майка ми е Клитемнестра,
омразната щерка на Тиндарей.
Моят град ме нарича тъй:
бедна, клета Електра!
Ах, нечовешки теглила,
ах, омразен живот!
Ах, Агамемноне, татко мой,
сред адски мрак лежиш, сразен
от жена си и от Егиста!

Мезод

Хайде, наново извий тоя плач
и вкуси многосълзна утеха!

Първа антистрофа

Хайде, време е, бързай!
О, стъпвай, стъпвай с горък вопъл!
Горко, горко ми!
Где е градът и домът ти, где,
бедни братко мой, робуваш,
оставил в старинния бащин дом
мене, клетата своя сестра
с тежка, претежка участ?
Чакам, злочеста аз, ела,
ти, спасителят мой,
ти, мъстителят за смъртта,
за жалката бащина смърт, и спри
нозете скитнишки в Аргос!

Втора строфа

Нека сваля тоя съд от главата си,
да призова с предутринен плач
убития татко!

Татко, адският химн е то,
адската песен. Чуй ме:

пращам ти подземи скръбта си.
С нея живея всеки ден.
Впиват се в моето лице
моите нокти, а тази ръка
блъска главата остригана
при спомена за смъртта ти.

Мезод

Ах, раздирай лице!
Както лебедът с ясен глас
тъжно сред речните води
вика любимия свой баща,
в гибелни мрежи умъртвен,
тъй за злочестия татко
аз безутешно ридая.

Втора антистрофа

В сетната баня изкъпа снагата си,
в ложе на най-покъртителна смърт.
Горко ми, горко ми!
Страшно брадвено острие,
татко, и страшна клопка,
след като ти си дойдè от Троя!
Не с диадеми, не с венци
срещна те твоята жена,
не — на двуострия меч на Егист
подло и срамно предаде те тя
и взе за съпруг подлеца!

Влиза Хор от аргоски девойки.

[1] Инахови води — на Инах, река в Арголида. ↑

[2] Дардановата славна столица — Троя. Дардан е неин митологически основател. ↑

[3] Подстриганата глава означава ниско социално положение. По този белег Орест оприличава сестра си на прислужница. Но подстриганата глава може да бъде и знак на дълбока скръб, сравни по-нататък втората строфа на Електра. ↑

ПАРОД

Хор

Строфа

Ти, Атридова дъще, чуй,
ида, Електро, при теб
в твоята селска хижа.
Дошъл е човек, да, човек от Микена е тук,
планинец, отхранен с мляко.
Вести, че аргивци обявили
тридневен жертвен празник
и че при Хèриния храм
всички девойки днес се сбират^[1].

Електра

Дружки, нито по светъл празник
чезна, нито по златен наниз,
аз, злочестата, скъпи мои.
Страдам аз и не ще се хвана
дружно с млади аргивки на танец,
няма чевръсто да стъпват нозете ми.
Нощта прекарвам в сълзи аз, а сълзите
са моя участ и денем.
Вижте мръсната ми коса,
вижте пеплоса мой раздран!
Как, приляга ли то на мен,
на потомката царска,
и на Троя, която и днес
помни, че татко я срина?

Антистрофа

Всемогъща е Хера. Чуй,
ето вземи от мен
гъсто изплетена дреха
и златна добавка към своята прелест вземи!
Ти мислиш, че само с вопъл
и без да почиташ боговете,
ще победиш врага си?
Не с вопъл, а с молебна реч
щастие ще постигнеш, дъще.

Електра

Никой бог не дочу гласа ми,
глас на клетница, не почете
прежни таткови щедри дари^[2].
Страдам аз и за мъртъв татко,
да, и за брат прокуденик страдам,
който блуждае по краища чужди
и на трапеза робска сяда, клетникът,
роден от славен воин.
Аз пък чезна в бедняшки дом,
той е моят подслон сега.
Нямам в бащини двори кът,
сред скали обитавам.
А връз кърваво ложе там

[1] Хорът говори за празника на богинята Хера, който бил честван в околностите на Микена с хекатомби от крави и с шествия на младежи. ↑

[2] Още от омировски времена принципът на жертвоприношенията е *do, ut des* — „давам ти, за да ми дадеш“. ↑

ПЪРВИ ЕПИЗОД

Хор

Тегла донесе в твоя дом и в Гърция
Елена, кръвната сестра на майка ти.

Орест и Пилад се показват.

Електра

Жени, прекъсвам песните си жалостни,
защото виждам — странници, прилегнали
до къщи, се привдигат от засадата.
По пътя вие, в къщи аз — да бягаме!
Да се избавим от мъже злосторници!

Орест

Стой, клетнице, не бой се от ръката ми!

Електра

От смърт спаси ме, Аполоне, моля те!

Орест

Не тебе, друг, омразен, дири мечът ми.

Електра

Не се докосвай, нямаш право, махай се!

Орест

С тъй много право не докосвам никого.

Електра

Защо с ножове край дома ме дебнете?

Орест

Почакай, чуй, за да повярваш тутакси.

Електра

Стоя, та аз съм в твоя власт, по-силен си.

Орест

От твоя брат ти нося аз известие.

Електра

О, най-любими! Жив ли е? Умрял ли е?

Орест

Да, жив е. Първо новината радостна.

Електра

Честит бъди за тия думи хубави!

Орест

Дано това се сбъдне и за двама ни!

Електра

Къде прекарва клетки дни той, клетникът?

Орест

На не една страна се сблъсква с нравите.

Електра

А може би се мъчи за насъщния?

Орест

Хляб има той, но жалък е изгнаникът.

Електра

Ала какво желае да узнае той?

Орест

Дали си жива, как върви животът ти.

Електра

Виж най-напред снагата ми съсухрена.

Орест

Ах, стена аз! Стопили са те скърбите!

Електра

Главата ми, къдриците отрязани...

Орест

А жалиш ли по брат, по гибел бащина?

Електра

Какво по-скъпо има за сърцето ми?

Орест

Уви! А ти! Какво си ти за брата си!

Електра

О, да, но той не е при мене, няма го.

Орест

Защо извън града си се поселила?

Електра

В убийствен брак омъжена съм, страннико.

Орест

Оплаквам брат ти... За микенец някакъв?

Електра

Не както татко някога мечтаеше.

Орест

Кажи ми, да му занеса известие.

Електра

Чак тук живея в неговото жилище.

Орест

Достойно за орач или копач е то...

Електра

Бедняк е, но е благ и добродетелен.

Орест

В какво е добродетелен съпругът ти?

Електра

На моя одър не посегна никога.

Орест

Оброк ли е това, или презрение?

Електра

Не иска да обиди потеклото ми.

Орест

Но този брак не го ли прави радостен?

Електра

Той смята, че неправо съм му дадена.

Орест

Разбрах, бои се от мъстта Орестова.

Електра

Това го плаши, вярно, но и честен е.

Орест

О!

Достоен мъж! Възнаграден ще бъде той!

Електра

Ако се върне в своя дом изгнаникът.

Орест

И туй понесе майка ти, рождената?

Електра

Жената люби мъж, не рожби, страннико.

Орест

Ала защо така те безчести Егист?

Електра

С такъв съпруг да раждам рожби немощни.

Орест

Така че да не раждаш отмъстители?

Електра

Тъй смята той. Дано ми заплати това!

Орест

А знае ли, че ти си още девствена?

Електра

Не знае, мълком тая тайна скриваме.

Орест

И тия, дето слушат, са ти предани?

Електра

И те ще скътат предано словата ни.

Орест

Орест какво би сторил, ако дойдеше?

Електра

Какъв въпрос! Не е ли миг да действува?

Орест

Но как ще може да срази убийците?

Електра

Ще стори, както те на татко сториха.

Орест

И ти, до него, ще убиеш майка си?

Електра

Да, с брадвата, посекала Агамемнона.

Орест

Това ли да му кажа — твърдо, сигурно?

Електра

О, да умра, но да погубя майка си!

Орест

Ах!

Да беше тук Орест и да те чуеше!

Електра

Не бих могла да го позная, страннико.

Орест

Така е, от деца са ви разлъчили.

Електра

Познал го би един човек от моите.

Орест

Кой, онзи, който го избавил някога?

Електра

Да, бащин възпитател, стар и немощен.

Орест

А беше ли зачетен с гроб покойният?

Електра

Зачетен? От дома му го изхвърлиха.

Орест

Уви, що думаш! Мисълта за болките
на чужд човек дори гризе сърцето ни.
Ала кажи, да занеса нерадата,
но неизбежна вест на брат ти. Вярно е,
че има жалост, ала не в невежата,
а в мъдрия човек. Не безболезнена
е мъдростта за прекомерно мъдрия.

Хор

И аз изпитвам същото желание.
Далек съм от града, не зная градските
злочестини, та, моля те, кажи ми ги.

Електра

Добре, щом трябва. Трябва пред приятеля
да кажа за теглата — мои, таткови.
Понеже ме подтикваш, моля, страннико,
вести на брат ми за злочестините ни,
в каква одежда, първо, съм облечена,
как чезна в смрад, в каква нищожна къщица
живея аз, родената в чертозите,
сама на стан тъка одежди, иначе
и гола, необлечена бих ходила,
сама отивам за вода на извора.
За мене няма празници и сборове.
Девойка, бягам от жените, бягам аз
от Кастора, с когото, като сродници,

преди да иде на небето, бяха ни
сгодили. Сред фригийска^[1] плячка майка ми
на трон седи. Пред нея са робините
от Азия, пленени и доведени
от татко: те са в илионски плащове
със златни брошки. А кръвта на мъртвия
чернее, гние по зида. Убиецът
се вози в колесницата на жертвата
и носи горд в ръце престъпни скиптъра,
със който татко бе предвождал Гърция.
Обезчестен е гробът Агамемнонов:
ни клонче мирта, нито възлияния,
а пуста и без дарове е кладата.
Мълвят, че тоя славен мъж на майка ми
пиян-залян бил скачал връз могилата,
замервал паметната плоча с камъни
и срещу нас така говорел дързостно:
„Къде е твоят син Орест? Той гроба ти
прекрасно пази!“ Тъй сквернял изгнаника.
Та, моля те, това кажи му, страннико.
Мнозина го зоват чрез мен: ръцете ми,
езикът ми, сърцето ми изстрадало,
главата ми остригана, родителят...
Позор! Бащата да сломи фригийците,
а той да не унищожи един човек —
той, младият, синът на благороден мъж!

Хор

Но ето, виждам, иде и съпругът ти.
Завръща се, завършил своите работи.

Влиза Селянинът.

Селянинът

Какви са тия странници пред портата?
Какво ги води в селската ми къщица?

За мене ли са тук? Но неприлично е
жена да води с млади люде разговор.

Електра

Недей ме подозира, о приятелю.
Ти всичко ще узнаеш. Тия странници
от моя брат Орест ми са вестители.
А вий простете думите му, странници.

Селянинът

Що казват? Че е жив и вижда слънцето?

Електра

Тъй думат, и вестта изглежда истинна.

Селянинът

А клет баща и тебе клета помни ли?

Електра

Да вярваме! Но слаб е мъж прокуденик.

Селянинът

Каква поръка от Орест донесоха?

Електра

Изпратил ги е, за да видят злото ми.

Селянинът

Те виждат част, а ти кажи им другото.

Електра

Те знаят всичко, всичко им е казано.

Селянинът

Защо тогава не разтвори портите?
Елате вътре. За вестта ви хубава
ще ви гостим с каквото в къщи имаме.

Внесете вътре вещите им, спътници!
Недейте възразява, при приятел сте,
приятели. Бедняк съм аз наистина,
но низък нрав у мен не ще откриете.

Орест

О боже, този мъж ли крие брака ти,
жена, за да спаси честта Орестова?

Електра

Наричат го съпруг на мене, клетата.

Орест

Уви,
не съществува знак на доблест! Виждал съм
нищожни синове на благородници
или от прости люде рожби доблестни.
Една духовна нищета в богатия
и светла мисъл в тялото на бедния.
С какво мерило ще отсъдиш правилно?
С богатство ли? Но ти е съдник пагубен!
Или пък с бедност? Ала тя чрез нуждата
приучва на дела позорни людете.
Оръжие? Но като гледаш копие,
ще кажеш ли, че воинът е доблестен?
Не, най-добре изостави въпросите!
А този мъж не е велик сред аргосци,
не се надува с именити прадеди,
но той, макар и прост, излиза доблестен.
Не ще ли разберете вие, пленници
на блудни мисли, да цените людете
по благороден нрав и поведение?
С такива люде и градът, и къщата
добруват. Плът красива, но безмозъчна,
е статуя на стъгдата. Че слабият
посреща удар не по-зле от силния:
тук всичко е в природното безстрашие!

А за Ореста, който и присъствува,
и не, и за когото сме пристигнали,
достойна е честта, и ний приемаме.
Слуги, да влезем! Предпочитам бедния,
но приветлив стопанин, пред богатия.
Ценя на този мъж гостоприемството,
но бих желал да ме приеме радостен
в дом радостен не друг, а брат ти. Може би
ще дойде той. Че Феб е ясновидецът.
Нехая за човешките пророчества!

Орест и Пилад влизат в хижата.

Хор

Сега, Електро, повече от всякога
в сърцето грее радостта, и мудната
съдба навярно ще намери пътя си.

Електра

Злочести, знаеш къщната оскъдица,
а каниш гости високопоставени.

Селянинът

Защо? Ако са вярно благородници,
и малкото за тях ще е достатъчно.

Електра

Понеже ти сгреши, върви при стария
наставник на баща ни. Край танайските
води^[2], които служат като граница
на Спарта и на Аргос, той стада пасе,
откакто из града са го изхвърлили.
Кажи му да отиде в своето жилище
и донесе да хапнат нещо гостите.
Ще се зарадва и ще е признателен,
че жив е днес Орест, когото той спаси.

От татковите замъци, от майка си
не чакам нищо. Ще ѝ бъде тягостно
да чуе, че Орест е жив, нещастната.

Селянинът

Щом искаш тъй, добре, ще съобщя това
на стареца. Но ти побързай, влез дома,
поразтреби. Щом иска, домакинята
намира много нещо за гощаване.
Не, в къщи все ще се намери толкова,
че днес поне да си наситим гостите.

Електра влиза в къщи.

Когато мисля за такива работи,
аз знам — голяма сила е богатството:
и гости срещаш, и лекуваш тялото
от болести. Но еднократно ядене —
е нищо. Няде ли се богатият,
той носи толкоз, колкото и бедният.

Отдалечава се.

[1] Фригийска — троянска, както малко по-нататък, пак в думите на Електра фригийци = троянци. ↑

[2] Танайските води са водите на река Танай в Арголида. ↑

ПЪРВИ СТАЗИМ

Хор

Първа строфа

Кораби славни, които някога в Троя
стигнахте с весла безчетни,
носени в танц със морските нимфи там,
дето делфинът, любител на флейтови звуци,
скачаше около тъмносиния нос
и се превърташе весело,
че предвождаше той Тетидиния славен син,
чевръстия в скок Ахил^[1],
ведно с Атрид Агамемнон
към Троя, към брега на Симоент.

Първа антистрофа

А Нереидите от брега на Евбея
носеха доспехи бойни,
върз наковалнята злата на Хефест ковани;
после минават през Пелион, после през Оса
и през свещените нейни лесове,
през пещерите на нимфите,
през ония места, където конникът-баща^[2]
отгледа светлия зрак
на Елада, сина на Тетида,
чевръстия съюзник на Атрид.

Втора строфа

Слушах веднъж едного, дошъл от Троя,
как в навлибийския пристан
твоя, сине Тетидин,

славен щит описваше — как
в кръг украсен бил с ликове,
страх за троянците.
Тъй, по външния щитов край
сам Персей лети със златни сандали
пряко море, понесъл в ръце
главата на Горгоната,
с него е Хермес, вестителят Зевсов,
синът на Мая, добрият селски момък.

Втора антистрофа

А по средата на щита е блеснал ясен
слънчев кръг, па го носят
впряг коне хвърковати,
там е вишният звезден хор,
там са плеяди, хиади^[3],
страшни за Хектора^[4].
А по златокования шлем
има сфинксове, те са впили нокти
в плячка, добита с песенна реч^[5].
По бронята пристегнатата —
виж, огнедишна, лъвицата бърза
с ужасни нокти към коня от Пирена^[6].

Епод

По смъртоносното копие литнали четири коня
и черен прах се е вдигнал подир тях.
Вожда на такива бойни люде
ти погуби, Тиндаридо,
своя мъж, безчестна жено!
Затова и на тебе небето
някой ден ще изпрати смърт,
и аз ще видя тежкия меч
как пролива твоите кърви!

[1] По традиция, завещана от епическите поети, Ахил е бързоног.

↑

[2] Конникът-баща е Пелей, бащата на Ахил; според друго мнение това е кентавърът Хирон, който, по заръка на Пелей, възпитавал Ахил в своята пещера. ↑

[3] Описвайки Ахилевия щит, Еврипид следва епическата традиция. У него плеядите и хиадите са в центъра на щита; в средата на щита Омир поставя земята, морето и небето със съзвездията му. ↑

[4] Според Омир пред блясъка на Ахилевите оръжия Хектор изгубва смелост и хуква да бяга. ↑

[5] Стръвният певец е сфинксът, който пеел своята гибелна гатанка. Минувачите трябвало да кажат кое същество ходи сутрин на четири крака, на обед — на два, вечер — на три. Никой не можел да отговори, и всеки, който получавал гатанката, намирал смъртта си в една пропаст край града. Едип отговорил и така спасил себе си и Тива.

↑

[6] Пирена е извор в Коринт, бликнал на мястото, където крилатият кон Пегас ударил с копитото си. Оттук конят от Пирена е Пегас. С лъвица се означава чудовището Химера (с глава на лъв, тяло на коза и с опашка — змия), убито от Белерофонт, ездача на Пегас. ↑

ВТОРИ ЕПИЗОД

Влиза Старецът, повикан от Електра.

Малко по-късно се явява и Електра.

Старецът

Где, где е господарката ми, младата
девойка, щерката на Агамемнона,
когото сам съм гледал? Колко стръмен път
за слабите нозе на старец немощен!
Но трябва да домъкна до приятели
превит гръбнак и колене несигурни.
Дете — сега те зърнах тук, пред къщата,
— донесох ти от стадото си агънце
сукалче, изпод майка му отмъкнато,
венец от цвете, грудка прясно сирене
и старо Дионисово съкровище
с прекрасен дъх. Да, малко е, но смесиш ли
с по-слабо вино само чашка, прелест е!
Вървете, занесете го на гостите.
Пък аз желая да избърша сълзите
от своите очи с одежда дрипава.

Електра

Защо са влажни, старче мой, очите ти?
Отново ли си спомняш теглилата ми?
Не жалиш ли прокудата Орестова,
баща ми? Всеуе си го гледал някога
за себе си, за своите приятели.

Старецът

Да, всеуе. Все пак не оттам е смутът ми.
На идване отбих се аз при гроба му

и паднал ничком, плаках сред мъртвилото,
развързах меха и възлях от виното,
па наредих край гроба вейки миртови.
На кладата съзирам чернорунеста
овца, току-що в жертвен дар принесена,
и кичури, отрязани от рус човек.
Зачудих се: че кой е смял на гроба му
да дойде! Не, не ще е някой аргосец.
Дошъл е скритом твоя брат и той ще е
почел злочестата могила бащина.
Ей къдрите, сложи ги тук, до своята
коса, и виж, цветът не е ли същият?
Защото често люде кръвно родствени
показват помежду си много прилики.

Електра

Не правят чест на мъдър мъж словата ти,
като допускаш, че от страх пред властника
тук скритом би дошъл Орест, юначният.
Косите си приличат? Но едната е
на знатен мъж, възпитан от палестрите,
а другата е женска, с гребен ресана.
Косите на мнозина имат прилика,
дори да е различно потеклото им.

Старецът

Ала стъпи в следата на сандала му,
дете: ще видиш, тя е сходна с твоята.

Електра

Но как ще се получат отпечатъци
по камениста почва? Пък и тъй да е,
все пак не могат да съвпадат стъпките
на брат и на сестра: надвива мъжката.

Старецът

Но ако брат ти дойде, ще познаеш ли

наметката, изткана върху стана ти,
в която го спасих от гибел някога?

Електра

Не знаеш ли, че бях дете по времето
на бягството? Тъкала съм... Но как така
той, вече мъж, и днес ще носи същата
одежда? Че растат ли с нас и дрехите?
Не, странник жалостив е рязал кичури
коса или пък неизвестен аргосец.

Старецът

Но гостите къде са? Покажи ми ги,
от тях да чуя за Орест известие.

Електра

Излизат от дома с нозе забързани.

Орест и Пилад се явяват на сцената.

Старецът

Да, знатни... Но това е тъй несигурно!
Защото много знатни са негодници.
Ала все пак — добре дошли на гостите!

Орест

Здравей! Кого сред твоите приятели,
Електро, крие таз останка жалостна?

Електра

Баща ми той е възпитавал, страннико.

Орест

Що рече ти? На твоя брат спасителят?

Електра

Спаси го той — ако е жив, разбира се.

Орест

Аха!

Какво ме заразглежда като сребърна монета?

Сякаш му напомням някого!

Електра

От радост пред връстник Орестов, явно е.

Орест

И пред приятел... Виж, заобикаля ме!

Електра

И аз го гледам и се чудя, страннико.

Старецът

Електро, дъще, призови безсмъртните!

Електра

За нещо близко, нещо неочаквано?

Старецът

О, бог ти сочи скъпото съкровище!

Електра

Виж, моля се. Но, старче, аз съм смаяна!

Старецът

Не, дъще, виж тогава, най-любимия!

Електра

Боя се, виждам, че не си на себе си!

Старецът

Аз виждам брат ти, а не съм на себе си!

Електра

Каква е, старче, тази реч нечакана?

Старецът

Орест е тук, синът на Агамемнона!

Електра

Видя ли знак, на който бих повярвала?

Старецът

А белегът на веждата? Преследвахте
сърна, той падна и рани челото си.

Електра

Що думаш? Виждам знак на нараняване!

Старецът

И чакаш, не прегръщаш най-любимия!

Електра

Не, вече не, о старче! Тези белези
склониха моя дух! — Най-сетне виждам те!
Не те очаквах!

Орест

Ето, пак сме заедно!

Електра

Не се надявах!

Орест

То не бе за вярване!

Електра

Това си ти?

Орест

Едничкият съюзник твой.

Електра

И ти ще отмъстиш на враговете ни!

Орест

Ако изтегля мрежата разставена...

Електра

Аз вярвам. Бих отрекла и безсмъртните,
ако неправда вземе връх над правото.

Хор

Ето те, ето те, дългоочакван ден!
Ти блесна и показа на града,
възпламнал, онзи факел, който в дълга
прокуда от къща бащина блужда
и най-подир дойде!
О приятелки, тази победа е с нас,
че бог я праща, бог!
Издигнете ръце, извисете глас, боговете молете:
нека е добре, добре дошъл
във своята родина твоят брат!

Орест

Аз вече вкусих сладките обятия,
а после ние пак ще им се радваме.
Кажи ми, старче — ти пристигна в сгоден миг, —
как бих убил убиеца и майка си,
участницата в брачното безчестие?
Дали ще найда в Аргос люде предани?
Или погина всичко с мойто щастие?
С кого да тръгна? В нощен мрак ли, денем ли?
Кой път да хвана срещу враговете си?

Старецът

Дете, не чакай в мъката приятели.

Голяма рядкост е да наидеш някого,
та с него да делиш тегло и щастие.
Загинал си за своите приятели
от корен, безнадеждно. Чуй съвета ми:
в ръката ти и в случая е вложено
да си възвърнеш бащин дом, отечество.

Орест

Какво да сторим, да постигнем своето?

Старецът

Убий Тиестовия син и майка си.

Орест

За тази чест дойдох, но как да действувам?

Старецът

Не можеш мина през стените аргоски.

Орест

Там пазят стражи и телохранители?

Старецът

Да, сън не знае, ти си пред очите му.

Орест

Добре, тогава, старче, посъветвай ме.

Старецът

А ти ще ме послушаш. Ето, хрумна ми...

Орест

Добре кажи, пък аз да разбера добре.

Старецът

Видях Егиста, идвайки насам, дете.

Орест

Аз слушам твоите думи. По кои места?

Старецът

В нивята, при онези конски пасбища.

Орест

Що прави там? О, лъч сред безизходица!

Старецът

Гласеше, мисля, празник в чест на нимфите.

Орест

За рожба настояща или бъдеща?

Старецът

Не зная. Нож за биковете готвеше.

Орест

С колцина души? Или само с робите?

Старецът

Аргивец няма ни един, домашни са.

Орест

А някой между тях ще ме познае ли?

Старецът

Не, роби са, не са те нивга виждали.

Орест

Но ако победим, ще ни последват ли?

Старецът

За теб е сгода: тъй постъпват робите.

Орест

А как до него бихме се примъкнали?

Старецът

Мерни му се, когато коли жертвите.

Орест

Край пътя, както виждам, са нивята му.

Старецът

И той ще те повика там на пиршеството.

Орест

На горък пир, ако е воля божия.

Старецът

А после ще решаваш според случая.

Орест

Добре говориш. А къде е майка ми?

Старецът

В града. Ще закъснее за гощавката.

Орест

Защо не е последвала съпруга си?

Старецът

Остана, че се плаши от одумване.

Орест

Разбрах, тя знае, че е подозирана.

Старецът

Така е точно. Мразят я, проклетата.

Орест

Но как ще я убия с него заедно?

Електра

Сама ще уредя смъртта на майка ни.

Орест

А пък за него ще помогне случаят.

Електра

И нека той помага и на двама ни!

Старецът

Добре. Как виждаш гибелта на майка си?

Електра

Кажи на Клитемнестра, старче, ето що:
че съм родила мъжка рожба... тъй речи...

Старецът

И скоро или не — това е станало?

Електра

Кажи й: — чиста вече е родилката.

Старецът

Къде е тук убийството на майка ти?

Електра

Ще дойде, като чуе, че съм раждала.

Старецът

Ти мислиш, че за тебе е загрижена?

Електра

И ще оплаква жребия на внука си.

Старецът

Добре, но да се върнем на въпроса ми.

Електра

Щом дойде тук, е вече мъртва, ясно е.

Старецът

О, нека само да претъпи прага ти!

Електра

И подир миг ще слезе в преизподнята.

Старецът

Дано умра подир такова зрелище!

Електра

Най-първо поведи Ореста в пътя му.

Старецът

Където днес Егист принася жертви ли?

Електра

А после с вест от мен иди при майка ми.

Старецът

Ще мисли, че я чува от устата ти.

Електра

Напред, Оресте, пръв изтегли жребия!

Орест

Аз тръгвам в път, водете ме, потегляме.

Старецът

О, в този път ще те предвождам радостен!

Орест

Смили се, Зевсе бащин, отмъстителю
на моите врази! Че горко теглихме!

Електра

Смили се ти над свойто поколение!

Орест

Ти, Херо, ти, царице на олтарите,
ни дай победа, ако с нас е правото!

Старецът

Дай за баща им правда отмъстителна!

Орест

О, татко, срамно пратен в преизподнята...

Електра

О, властна Земьо, теб зоват ръцете ми...

Старецът

Дай помощ, помощ дай на най-любимите!

Орест

Ела при нас със мъртвите съратници...

Електра

Които с теб унищожиха Фригия^[1]...

Старецът

Които мразят мерзките престъпници!

Електра

О, чу ли ти, видял смъртта от майка ми?

Старецът

Баща ви слуша всичко туй. Да тръгваме.

Електра

Егист ще трябва да загине, казвам ти.

Че паднеш ли сразен от удар гибелен,
и аз умирам, няма ме сред живите,
ще поразя с двуостър меч главата си!
Ще вляза вътре да приготвя меча си
и ако дойде радостно известие,
ще възликува този дом, но паднеш ли,
ще бъде нещо друго. Туй е, казах ти.

Орест

Да, зная.

Електра

Трябва мъж да бъдеш доблестен,

Орест и Старецът излизат.

Жени, а вие вярно известете ми
гльчта на тази битка. И ще чакам аз
тогова с меч в ръката. Победят ли ме,
аз няма жива да се дам и никога
не ще ме жива позорят вразите ми!

Влиза в къщи.

[1] Фригия — Троя; фригийци = троянци; вж. заб.6. ↑

ВТОРИ СТАЗИМ

Хор

Първа строфа

Изпод нежната майчица грабнато
в планините на Аргос (тъй казва
побеляла от старост легенда),
водел някога Пан, повелителят полски,
свирейки сладка песен
със своята цафара звучна,
агне едно златорунно^[1]. Тогава вестител,
изправен върху стълбите каменни, викнал:
„Бързо на стъгдата, бързо,
люде микенски, вървете!
Там за царете блажени
чудо ще видите!“
И хорове пеели в чест на дома Атреев.

Първа антистрофа

И тогава златните храмове
се разтворили, блеснали в Аргос
по олтарите пламъци ясни.
Флейта, дружка на музите, свирела сладко.
Звучни химни прославяли
Тиестовото златно агне.
Тайно съпругата той прельстил на Атрея
и в своя дом отнесъл великото чудо,
после се върнал и викнал
към насъбраните люде,
че златорунното агне,
агнето рожесто,
той в своите двори, в своето стадо пази.

Втора строфа

И тогава, тогава Зевс
променил блестящия път
на звездите и светлия слънчев зрак,
и белия лик на зората.
От заник тръгва слънцето в път
с палец божествен пламък
и вече вървят към север облаци влажни,
гине в суша страната на Амон^[2] —
капка роса не познава!
Няма вече дъжда
жизнедарителен Зевсов!

Втора антистрофа

Да, така се мълви, но аз —
аз не вярвам в такива неща —
златоликото слънце да смени
горещата своя пътека
и тъй за греха на един човек
зле да накаже всинца.
Но страшните басни, които плашат човека,
са полезни за култа на бога.
Ти за това не помисли
и уби своя мъж,
сестро на славни братя!

[1] Златорунното агне осигурявало на притежателя си царската власт в Микена. Тиест съблазнил Аеропа, съпругата на своя брат Атрей, и чрез нея получил златното агне. Като го показал на микенския народ, той обосновал правото си да бъде цар. ↑

[2] Страната на Амон е Египет. ↑

ТРЕТИ ЕПИЗОД

Хор

О-ò! О-ò!

Дочувате ли този вик, приятелки,
или ме мами призрак? Сякаш Зевсов гръм
подземен^[1]! Чуй, по-ясни стават звуците!
Електро, господарке, покажи се вълн!

Електра се явява на сцената.

Електра

Приятелки, къде достигна битката?

Хор

Аз знам едно — че чувам смъртни стонове.

Електра

И аз ги чувам — отдалеч, но чувам ги.

Хор

Далечен е гласът, но все пак ясен е.

Електра

На чужди ли е, или на приятели?

Хор

Не зная — че в едно се сливат звуците.

Електра

Смъртта ми съобщаваш ти! Защо стоя!

Хор

Почакай миг и ясно чуй съдбата си.

Електра

О, аз съм победена! А вестителят?

Хор

Ще дойде той. Та цар убиват, мъчно е!

Влиза един Вестител.

Вестителят

Девойки от Микена, победителки,
Орест надви, вестя на вси приятели!
Егист, убиецът на Агамемнона,
лежи прострян! Редете реч молитвена!

Електра

Но кой си ти? И как да ти повярваме?

Вестителят

Та не позна ли спътника на брата си?

Електра

О, скъпи мой, не разпознах лицето ти
от страх и ужас, но сега — познавам те.
Как, мъртъв е омразникът, убиецът?

Вестителят

Да, мъртъв. Щом желаеш, чуй го втори път.

Електра

О богове, о правдо зряща! Ето ви!
Кажи ми за смъртта му и за начина,
по който бе извършено убийството.

Вестителят

Когато вече твоя дом напуснахме,
в коларски двуколесен път навлязохме,
и там бе царят славен на микенците.
Сред своите градини напоявани
венец от мирта виеше за себе си.
Той викна: „Поздрав, странници, какви сте вий?
Отде сте, от коя земя дохождате?“
Орест отвърна: „Тесалийци. Тръгнахме
за към Алфей, на Зевса там ще жертваме.“
И като чу това Егист, поканва ни:
„Днес вие ще сте мои сътрапезници
в гощавката. Принасям тия бикове
на нимфите. На ранина ще станете
и пътя ще подемете. Да влизаме!“
Говореше и за ръце ни хващаше,
па ни поведе: „Няма да отказвате!“
Когато в къщи влязохме, провикна се:
„Подайте бързо съд с вода за гостите —
да дойдат при олтара и светената
вода!“ Орест му проговаря: „Михме се
току-що в чисто изворно течение.
Но ако трябва да помагат странници,
готови сме, Егисте, не отказваме.“
Остана недовършен този разговор.
Прислужниците в миг оставят копия,
охрана царска, хващат се на работа.
Тук носят кошник, там — съдина жертвена,
а там разпалват огън и над огъня
котел поставят. Екнаха чертозите.
И в този миг любовникът на майка ти
поръсва с ечемик олтара, казвайки:
„О нимфи скални, нека ние с моята
съпруга Тиндарида ви почитаме
все тъй, а зло да стигне враговете ми!“
Орест и тебе. Ала господарят ми
безмълвно за противното се молеше:

дом бащин да спаси. Взе нож от кошника
Егист, отряза кичур бича козина
и в огъня свещен я хвърли, в рамото
прониза бика, както го придържаха
слугите, и продума тъй на брата ти:
„За чест се смята между тесалийците
да можеш бик да насечеш и буен кон
да обуздаеш. Ето ножа, страннико,
и защити честта на тесалийците!“
Той взе в ръце кования дорийски нож,
отметна плаща скъп на раменете си,
Пилада за помощник взе и робите
отблъсна. Хвана за крака добичето,
оголи белите мяса с изпъната
ръка и смъкна кожата за толкова,
за колкото не би направил конника
два пробега, и тъй разпра корема му.
Егист се вира в жертвената вътрешност:
там няма дроб, а жилите и злъчният
мехур вещаят ужас на гадателя.
Той свъси взор, а господарят — пита го:
„Какво ти е?“ — „Страхувам се от вълкашна
засада, госте. А за мен, за моя дом
е смъртен враг синът на Агамемнона.“
Пък той му казва: „Как, че от изгнаник ли
се плаши царят? Но да се гощаваме!
Затуй ми донесете не дорийски нож,
а фтийски, за да разреже гърдите му.“
Той удря с ножа, и Егист внимателно
разглежда вътрешностите, навежда се.
Орест на пръсти приближи, удари го
по прешлените и пресече ставите
гръбначни. Мигом се затресе тялото
и се замята във предсмъртни гърчове.
Слугите към оръжието хукнаха —
на бой мнозина срещу двама. Доблестно
ги срещнаха, размахали оръжия,

двамината. Орест мълви: „Не враг съм аз на своя град и своите прислужници, а възмездител за убийство бащино — аз, бедният Орест. Не ме убивайте вий, стари таткови слуги!“ При тая реч те свалят своите копия. Познат бе той от някакъв служител стар в палатите. И в миг с венец окичиха челото му, възраждани, ликуващи. Пристига той и носи не главата на Горгоната, а на Егист, когото мразиш. Кръв за кръв е заплатил с горчива лихва мъртвият.

ХИПОРХЕМА

Хор

Строфа

Встъпй в хоровода ни, дружке,
като чевръсто сърне
подскачай, хубавице, сред простора,
че брат ти спечели победа, по-голяма
дори от онази, която печелят
при бреговете на Алфей! Припявай
победна песен днес към моя танец!

Електра

О светлина, о колесницо слънчева!
О Земьо! Нощ, в която бях удавена!
Сега свободни вече са очите ми:
убиецът на татко падна, мъртъв е!
Какъвто накит имам за косите си
дома си, ще го донеса, приятелки,
да украся чело юнашко братово!

Влиза в къщи.

Хор

Антистрофа

О, дай за челото му накит!
Ние пък, нашият хор,
ще вием танец, драг на вас, о Музи!
Предишните скъпи царе на тази наша
земя ще царуват отново над нея,
че те сразиха с чест един безчестник!
Да екне вик, съзвучен с радостта ни!

[1] Зевсов гръм подземен, т.е. тътен от земеръс. ↑

ЧЕТВЪРТИ ЕПИЗОД

Явява се на сцената Електра. След нея са Орест и Пилад.

Електра

Победоносен сине на победния
баща-герой на битката под Йлион,
Оресте, дай да украся косите ти!
Ти идеш не след празно състезание,
след седем плетра бяг^[1], а поразявайки
Егиста, погубителя на татка ни.
И ти, съюзник негов и възпитаник
на мъж почтен^[2], Пиладе, приеми от мен
венец. Ти имаш равен дял в борбата ни.
Дано честити виждат ви очите ми!

Орест

Мисли, че първо бог реди съдбата ни,
Електро, после възхвалявай смъртния,
служителя на бога и на жребия.
Дойдох, убих Егиста — туй е истина,
не думи. За да може всеки гражданин
да го повярва, аз ти нося мъртвия,
когото можеш да дадеш на хищници,
на птици, поколение на въздуха,
за плячка, прикован на кол. Твой роб е той
когото преди малко цар наричаха.

Електра

Срамувам се, но да река бих искала...

Орест

Кажи, тук нямат място страховете ти.

Електра

Греховно е да се глумим над мъртвите.

Орест

Не ще ти каже никой дума укорна.

Електра

Градът е недоволен и язвителен.

Орест

Кажи каквото искаш, сестро. Нашата
вражда не знае милост и примирие.

Електра

Добре. С какво да почна ругатните си?
С какво да свърша? И какво бих турила
в средата? Всяко утро мислех думите,
които бих изказала в очите ти,
да бих била свободна от предишната
боязън. Но свободна днес, отправям ти
това, което бих ти рекла приживе.
Погуби ме, направи мен и брата ми
сираци. Що ти сторихме? Ти майка ми
позорно взе, като уби съпруга й,
владетеля на гърците под Илион,
където ти не бе. Глупец, ти вярваше,
че майка ми ще бъде твоя примерна
жена, след като си сквернил постелята
на татко! Но когато съблазнителят,
принуден, взема за съпруга чуждата
жена, е жалък: мисли, че към него е
почтена непочтената към другия.
И не разбра как жалък бе животът ти.
Ти знаеше, че взе жена безнравствена,
а тя — че с мъж порочен се е свързала.
И двамата престъпни, вие криехте —

тя твоите, ти нейните злочестия.
А вредом в Аргос тая реч се носеше:
у тях мъжът е тя, а той — съпругата.
Позорно е жената да командува
дома, а не мъжът ѝ. Отвращавам се
от синове, които носят името
не на баща мъжествен, а на майка си.
Че щом е взел прочута, благородница,
мъжът е нищо, всичко е съпругата.
А ето най-горчивата илюзия:
че представляваш нещо чрез парите си.
Но те са кратковременни приятели.
Че трайното е нравът, не богатството.
Че той надмогва всяко изпитание.
Нечестното богатство на негодника
в миг цъфне, па изхвъркне из ръцете му.
А за жените ще мълча... Девойка съм,
не ми приляга, стига и загатване.
Без срам бе ти — че царски дом владееше,
че бе красив. За себе си бих искала
съпруг, но не с момински взор, а с мъжки нрав.
Децата му ще бъдат воини предани.
За хоровете и танци е красавецът.
Проклет да бъдеш! Не позна съдбата си,
и ти получи своето, престъпнико!
И нека онзи, който стори първата
успешна стъпка, не реши, че Правдата
е победена, нека чака свършека
на своя път и края на живота си!

Хор

Ужасно! Но и сам понесе ужаси
от теб и него. Страшна мощ е Правдата.

Електра

Внесете вътре тялото, прислужници,
сложете го на тъмното, та майка ми

преди смъртта си да не види мъртвия.

Орест

Мълчи, за друго нека разговаряме!

Електра

Какво съзираш? Помощ от Микена ли?

Орест

Не, не, това е майка ми, рождената!

Електра

Добре се е запътила към мрежата.
Но как блести с одежди в колесницата!

Орест

Какво ще правим? Ще убием майка си?

Електра

Като съгледа майка ни, смили ли се?

Орест

Ах!
Но как? Нали ме е родила, гледала...

Електра

Тъй както тя уби баща ни някога.

Орест

О Фебе, ти ми предвеща безумия!

Електра

Че ако Феб е глупав, кой е мъдрият?

Орест

Възможно ли е да убия майка си?

Електра

Какво от туй, ще отмъстиш за татка си!

Орест

Ще тегнат върху мене кърви майчини!

Електра

Баща да пренебрегнеш е безчестие!

Орест

Ще плащам за убийството на майка си!

Електра

Кому, ако не отмъстиш за татка си?

Орест

Уподобен на бог, приказва дѐмонът!

Електра

От светия триножник ли^[3]? Не мисля тъй.

Орест

Не вярвам в мъдростта на туй вещание!

Електра

Не бивай слаб, не падай в малодушие!

Орест

Върви и подстави на нея мрежата...

Електра

В която тя с Егист уби съпруга си.

Орест

Отивам. Почва страшна служба, страшна е задачата ми. Ала с воля божия — да бъде! Сладък и горчив е подвигът.

Орест и Пилад влизат в хижата.

Пристига Клитемнестра.

Хор

Здравей,
благородна царице на тая земя,
Тиндареева дъще и сестро
на момците юначни на Зевса^[4],
които живеят сред звездния рой
на ефира пламтящ и спасяват от смърт
по моретата смъртните люде!
Уважавам те редом с блажените аз
за богатство голямо и жребий благат.
Но настана мигът да помислиш и ти,
царице, какво да се прави!

Клитемнестра

Троянки, слезте от колата. Дайте ми
ръка да стъпя въвн от колесницата.
Фригийска плячка украсява божите
светилища. А тия тук, все отборни
жени, са дар за моето погубено
дете^[5] — нищожен, но краси палата ми.

Електра

Ще може ли робинята, изхвърлена
от бащин дом в това злочестно жилище,
да се докосне, майко, до ръката ти?

Клитемнестра

Не се грижи, готови са робините.

Електра

Защо, нали от къщи ме прокудихте!
Домът ми падна в плен и аз съм пленница,

остала без баща като троянките!

Клитемнестра

Баща ти сам скрои такива планове
за тия, за които най не биваше.
Но чуй, макар че, щом излезе името
на някоя жена, горчи езикът ѝ,
неправо според мене. Да изучаваме
нещата: оправдават ли омразата,
да мразим с право; ако не — защо е тя?
Та Тиндарей ме даде нему не със цел
да умъртвява мене и децата ми.
А той подмами дъщеря ми, каза ѝ,
че ще я жени за Ахил, отмъкна я
в безветрена Авлида. Там, връз кладата;
посече мойта бяла Ифигения.
И ако за избава на държавата,
за благо на дома и на децата си
едничка нея би убил, простила бих.
Елена беше бясна и съпругът ѝ
не можеше да усмири коварната
и затова пожертвува детето ми.
За всичко туй, макар че бях засегната,
не бих винила, нито бих убивала
мъжа си. Той доведе изстъплената
менада, взе я в ложето си, две жени
в една и съща къща обладаваше.
Жената е сластолюбива, казвам го.
И щом изневери мъжът, отблъсквайки
леглото ѝ, жената следва примера
на своя мъж, намира си любовници.
И после върху нас се сипят хулите,
а никой не кори мъжа, виновника!
Че ако Менелай бе похитеният,
Ореста ли би трябвало да жертвувам
за сестриния мъж? Баща ти как ли би
приел това? Не бивало убиецът

на рожбата ми да умре, а трябвало
да страдам аз! Убих, поех едничкия
възможен път, отвеждащ към вразите му.
Кой близък нему с мене би участвувал
в убийството му? Докажи противното,
че той, баща ти, падна незаслужено!

Хор

Да, право е, но срамна ти е правдата.
Разумната жена отстъпва винаги
на своя мъж. Която мисли иначе,
не влиза в тези мои разсъждения.

Електра

Спомни си, майко, думите, изречени
накрая: да обоснова противното.

Клитемнестра

Не се отказвам аз, дете, повтарям ги.

Електра

И щом го чуеш, ще ми отмъщаваш ли?

Клитемнестра

Не, с радост ще изслушам твоите размисли.

Електра

Ще кажа, като почна с пожелание:
да беше, майко, по-почтена в мислите!
Прославят с право хубостта ви — твоята
и на Елена. Две сестри, и двете сте
суетни, недостойни сте за Кастора.
Елена доброволно бе отвлечена,
а ти уби героя пръв на Гърция
със довода, че заради детето си
погуби своя мъж. Не знаят хората:
преди да се реши смъртта на щерка ти,

едва напуска твоят мъж палатите,
а ти коси гласиш пред огледалото!
Жена, която в мъжово отсъствие
за хубост мисли, е порочна, махай я!
Че няма нужда да показва хубаво
лице, ако не дири нещо не добро.
И зная, ти една сред всички елинки
се радваше с успеха на троянците,
помръкваше, когато те загубваха.
Мъжът ти да се върне ти не искаше!
А имаше защо да бъдеш предана:
че не по-лош бе от Егист съпругът ти,
когото за водач посочи Гърция.
Делата на Елена позволяваха
да си спечелиш слава, че и лошото
е пример назидателен за мъдрите.
„Баща ти, казваш ти, уби детето ми!“
Орест и аз какво ти бяхме сторили?
Защо, като уби мъжа си, не на нас
предаде бащиния дом, а чуждото
легло пренесе там и купи брака си?
Отиде ли в изгнание съпругът ти
за твоя син, за мене той загина ли,
че два пъти погуби мене, живата?
И щом кръвта се мие с кръв, ний двамата
с Орест ще те убием, отмъщавайки.
Онази твоя правда среща нашата.
Глупец е, който заради съкровища
и род жена порочна взема. Скромният,
но честен брак ощастливява къщата.

Хор

Случайност има в брака ни. На някоя
върви добре, у друга, гледам, лошо е.

Клитемнестра

Ти, дъще, все баща си си обичала.

Така е то: едни са за бащите си,
а други повече обичат майка си.
Ще ти простя. Пък и не съм дотолкова
доволна, дъще моя, от делата си.
Но как стоиш така, немита, дрипава,
щом тъкмо си се вдигнала от раждане?
Уви, нещастни мои намерения!
Аз тласнах към чрезмерен гняв съпруга си!

Електра

Ти стенеш късно, няма изцеление.
Мъртвец е татко. Но защо скиталеца,
сина си, не възвърнеш тук, в земята му?

Клитемнестра

Боя се — не за него, а за себе си.
Бил гневен заради баща си, тъй мълвят.

Електра

Защо е тъй суров към нас съпругът ти?

Клитемнестра

Такъв е той. А ти си необуздана.

Електра

Защото страдам. Но ще спра враждата си.

Клитемнестра

И той не ще е груб към тебе в бъдеще.

Електра

О, той е горд, а се намира в моя дом!

Клитемнестра

Видя ли? Пак възбуждаш нови спорове!

Електра

Мълча. Боя се, колкото е правилно.

Клитемнестра

Недей, дете. Защо си ме извикала?

Електра

Надявам се, ти чу за мойто раждане.
Та вместо мене — че не зная обреда —
ти жертва принеси, на десет дена е
детето. Аз не зная, първескиня съм.

Клитемнестра

Туй върши тая, дето е бабувала.

Електра

Бабувах си самата аз, сама родих.

Клитемнестра

Но нямаш ли съседи и приятели?

Електра

Не иска никой за приятел бедния.

Клитемнестра

Добре, ще ида. За дете на десет дни
ще жертвувам на боговете. След това
отивам на полето, там съпругът ми
на нимфите принася. — Хей, в оборите
конете отведете! Като сметнете,
че жертвата ми вече е привършена,
елате. Нека почета съпруга си.

Електра

Влез в бедната ми къща, но внимателно,
със сажди да не си начерниш дрехата.
Каквато трябва жертва ще пожертвуваш.

Клитемнестра влиза в хижата.

Че кошницата е готова, остър е
и ножът, що прободе бик^[6]. До него ти
ще паднеш мъртва. В ада ще се любите,
тъй както на земята. Туй единствено
ти давам аз, а ти плати за татко!

Влиза в къщи.

[1] След седем плетра бяг — това не е единственото място, където Еврипид изразява пренебрежение и презрение към гимнастическите състезания; плетърът е мярка за дължина (ок. 30 м.) ↑

[2] На мъж почтен — на Строфий, цар на Фокида. ↑

[3] Светият триножник е мястото, от което делфийската жрица Пития давала своите предсказания. ↑

[4] Момците юначни на Зевса — Диоскурите. ↑

[5] Погубеното дете е Ифигения, по-нататък назована с името й.

↑

[6] Чрез думата бик Електра загатва за Егист. ↑

ЧЕТВЪРТИ СТАЗИМ

Строфа

Възмездие за зло! Обратни ветрове
повяха в палатите! Моят, моят цар
 паднал тогава в банята убит
и каменните зъбести стени,
и сводовете екнали с вика му:
„О жено жестока, защо ме убиваш, когато
се връщам в родината подир десет жътви?“

Антистрофа

Но Правдата дойдè, потекла нанаяд,
и нея примамва, че тя погази брак;
 своя съпруг злочест, едва дошъл
след толкоз време в своя дом
и сред циклопските стени високи,
тя с остро оръжие, с брадва уби! Нещастна!
Съпруг бе — каквото и зло да бе й сторил!

Епод

Извърши това, подобна на планинска
лъвица, която живее в дъбравите скрита!

ЕКЗОД

Клитемнестра

Деца, за бога, пожалете майка си!

Хор

Дочуваш ли отвътре вик?

Клитемнестра

Горко̀ ми, о!

Хор

И аз тъжа, убиват я децата й!
Настане ли часът, раздава правда бог.
Това е страшен дял, но безчовечно зло
ти стори на мъжа си, клетнице!

Орест, Пилад и Електра се явяват на сцената.

Но ето ги, от пресни кърви майчини
обагрени, задават се от къщата
със знаците на тъжните си прозвища^[1].
Не, няма по-злочести от потомците
на Танта̀л, няма, нито пък е имало!

Орест

Първа строфа

Уви,

Земьо! Зевсе всевидещ
над смъртните! Гледайте кървави,
противни дела,
две прострени

от мене тела,
откуп за моите страдания!

.....
.....

Електра

Дела плачевни, братко. А причината
съм аз, че аз пламтях от злоба яростна
към родната си майка!

Хор

Каква съдба, каква съдба
е твоята, майко! Да родиш,
за да претеглиш от деца
незабравим, плачевен дял!
Но ти плати заслужено за баща им.

Орест

Първа антистрофа

Уви,
Фебе! Правда неясна
възпяваше ти, ала ясно е
страхотното зло,
що ни прати.

.....

Къде, в кой град да ида? Кой стопанин
и кой благочестив човек
убиец майчин би погледнал?

Електра

А аз? Горко ми! Накъде? По сборове,
по сватби ли? И някой ще ме вземе ли
в постелята си брачна?

Хор

О, пак, о, пак се промени

с лъха на вятъра твоят дух!
Сега си мъдра, но преди
не беше, зло извърши ти
на брат си, мила, който не бе съгласен.

Орест

Втора строфа

Видя ли, смъкна клетницата пеплоса,
показа в своя смъртен час гърдта си!
Горко ми, по земята
се влачеше нейната майчина плът! Аз чезнех...

Хор

Да, зная, мъка е било
да слушаш горестния вик
на майка, на родителка!

Орест

Втора антистрофа

След туй с ръка докосна тя лицето ми
и вик нададе: „Моля ти се, чедо!“
Притисна се до мене,
до моите бузи... Ръката ми пусна меча.

Хор

Нещастницата! Как можа
да гледаш рукналата кръв
на майка си издъхваща!

Орест

Трета строфа

Тогавя метнах плаща връз очите си
и с меча всичко свърших аз:
прободох майчиния врат.

Електра

И аз тогаз те насърчих,
и с тебе хванах твоя нож!

Хор

Ах, ти извърши най-страшното дело!

Орест

Трета антистрофа

Покрий с одежда тялото на майка ни
и раните ѝ затвори!
Убийците си ти роди!

Електра

О, мила и не мила, виж:
обвиваме те с този плащ.

Хор

Този е краят на страшните мъки!

Над къщата се явяват Диоскурите.

Ала вижте, високо над къщата, там,
появиха се дèмони... може би, не —
богове! Защото не е за човек
този път. Но защо появяват се те
пред зора на смъртните люде?

Кастор

Дете на Агамèннон, чуй ни! Братята
на майка ти те викат, Диоскурите,
аз, Кастор, още Полидевк, близнакът ми.
Едва смирили страшна буря в морските
простори, идем в Аргос, че видяхме ний
сечта над нашата сестра, над майка ти.
Мъстта бе права, не и твойто действие.

Че Феб... ах, Феб — но млъквам, той е царят ми.
Мъдрец е, но не мъдър е съветът му.
Но покори се и постъпвай в бъдеще
тъй, както Зевс и Ориста са съдили.
Свържи Електра и Пилад в съпружество
и напусни града. Погубил майка си,
ти нямаш право да стоиш в родината.
А Керите ужасни, кучеоките
богини, ще те погнат — луд прокуденик.
Иди в Атина, прегърни свещения
Паладин лик. Ще ги скове богинята,
закрила с кръг горгонолик челото ти,
и те не ще те доближат със своите
ужасни змии. Има хълм на Ареса,
където божи съд разсъждавал Ареса,
загдето бил погубил Халиротия,
сина на царя морски, за насилие
над дъщеря му. Там е най-свещеното,
изпитано, божествено съдилище.
И тебе то ще съди за убийството.
От смърт спасен ще бъдеш ти чрез равенство
на гласовете. Феб ще вземе твоята
вина, че той поиска смърт за майка ти.
Такъв закон ще действа и в бъдеще:
при равенство печели подсъдимият.
След този удар страшните Еринии
през близък отвор ще преминат вдън земя,
в почитано, свещено прорицалище.
А ти ще обитаваш град в Аркадия,
край струйният Алфей и до Ликёона.
И този град ще ти приеме името.
Това за тебе възвестявам. Мъртвият
Егистов труп ще погребат аргивците.
А майка ти ще бъде в гроб положена
от Менелай, едва пристигнал в Навплия,
и от Елена. Иде от Египет тя,
от цар Протея, в Йлион не е била.

За да възбуди спор и сеч сред смъртните,
сам Зевс изпрати образът ѝ в Йлион.
Сега Пилад да отведе девойката,
съпругата си, от Ахая в своя край
и да посели във Фокида мнимия
свой зет и му даде товар съкровища.
А ти мини през шията на Истъма
и продължи в честитата Кекропия.
Че претърпял съдбата на убиеца,
избавен от тегла, ще благоденствуваш.

Хор

О Зевсови рожби, приляга ли нам
към вашата реч да добавим слова?

Диоскурите

Да, защото не ви осквернява кръвта.

Орест

А мен, Тиндариди, приляга ли мен?

Диоскурите

Да, и тебе, че днешната кървава мъст
аз отдавам на Феб.

Хор

Ала как! Богове, та и братя на тази,
която умря,
не препречихте пътя на Керите вий?

Диоскурите

Неизбежност напътваше тая съдба
и още — на Феба нелепата реч.

Орест

Но какъв Аполон и какви словеса
направиха майкоубиец от мен?

Диоскурите

То са общи дела, обща участ е то,
но едничка вина
на предните погубва двамина^[2]!

Орест

О сестрице, видях те след толкова дни
и в миг се лишавам от твоята любов,
изоставям те аз, изоставяш ме ти!

Диоскурите

Тя си има съпруг и огнище: и тъй
не нерада е нейната участ, освен
че напуска града.

Електра

Ала има ли друга, по-скръбна съдба —
да напуснеш земята на родния край?

Орест

Аз напускам палата на своя баща
и пред чужди съдии за майчина кръв
ще давам ответ!

Диоскурите

В свещения град
на Палада да идеш! Понасяй, дерзай!

Електра

Притисни до гърдите ми своите гърди,
о братко любим!
Разделени, далече от родния дом,
ни прокуждат майчини клетви.

Орест

Дай ръка, прегърни ме и нека текат

твоите сълзи сякаш над гроб, над мъртвец!...

Диоскурите

Тия думи, уви, са такава печал
и за божия слух!
Че и ний, боговете, изпитваме жал
към смъртните многострадални.

Орест

Няма вече да зърна сестра си, уви!

Електра

Нито аз ще съм близо до твоите очи!

Орест

Ти отправяш към мене последни слова!

Електра

Прости, роден град,
простете, съгражданки мои, навек!

Орест

Моя вярна сестрице, отиваш си ти!

Електра

Да, отивам си, в сълзи са мойте очи!

Орест

Ти, Пиладе, сестра ми вземи за жена
и честит си върви!

Пилад и Електра се отдалечават.

Диоскурите

Тях ги сватба очаква. А ти замини
към Атина, избягай от кучките! Виж,

те се втурват към тебе с ужасни нозе
и със змии в ръце, и с черни тела,
те събират плода на страхотната скръб.

Орест избягва.

А пък ний да вървим към Сицилия, там
да спасяваме кораби в морската шир.
Като бродим в просторите етерни, ний
не подкрепяме люде престъпни,
а спасяваме в нужда и тежки беди
оногова, комуто животът е бил
осиян от добро, справедливост и чест.
Нека никой не върши позорни дела
и не плава с люде коварни! Така
аз, богът, на смъртните казвам.

Диоскурите изчезват.

Хор

Радостта да е с вас! Ако може
човек да се радва, да бъде далече от зло —
блажен е сред смъртните люде.

[1] Тъжните прозвища на Орест и Електра са „майкоубийците“. ↑

[2] Това е същата съдбовна обвързаност на потомците с предците, за която загатва вторият стазим. ↑

АЛЕКСАНДЪР НИЧЕВ
ПРОБЛЕМИ НА ТРИ ДРЕВНИ ТРАГЕДИИ

Става дума за трагедиите, включени в тази книга: за „Прикованият Прометей“ на Есхил, за „Антигона“ на Софокъл и за „Електра“ на Еврипид.

Пощадени от хилядолетията или, по-скоро, победили в борбата с тях, днес те са жива, дейна, не музейна част от литературното наследство. Те и днес звучат от световните сцени и вълнуват милиони зрители. И макар че може да прозвучи странно — защото са творби с хилядолетна възраст, защото десетки векове са ги проучвали, — дори днес те ни изненадват със свои неподозирани страни и ни поставят пред една или друга, голяма или малка проблема.

I. „ПРИКОВАНИЯТ ПРОМЕТЕЙ“

На пръв поглед „Прикованият Прометей“ стои встрани от оцелелите трагедии на Есхил. Нужно е сякаш насилие над съзнанието ни, за да съчетаем тази драма с представата за древния гръцки театър като учреждение, произлязло от култа на един бог. В „Прикованият Прометей“ се изричат и бранят възгледи, които не принадлежат към идейния свят на Есхил; решенията на известни въпроси тук не съвпадат с решенията на същите въпроси в други творби на поета. Олимпийските богове, показани в тази трагедия, са чужди на Есхилевата представа за тях.

Това изглежда тъй озадачаващо, че някои изследвачи заключават: „Прикованият Прометей“ не може да принадлежи на Есхил, той трябва да се смята за творение на по-млад, софистически настроен поет.

Този извод не се подкрепя от литературната традиция, която не дава основания да се съмняваме, че автор на трагедията е Есхил. Заглавието „Прикованият Прометей“ е включено в стигналия до нас списък на Есхилевите драми.

Но тук могат да се приведат също така твърде убедителни доводи, извлечени от елементарната теория на онова словесно творчество, което не предлага идеите си в готов вид, а използва диалектическия път. А когато говорим за диалектически път, на първо място ще посочим диалога (няма значение дали това ще бъде философският диалог на Платон, или хумористично-сатиричният на Лукиан). Защото и диалектика, и диалог съдържат представа за разговор, срв. гл. *dialégomai* — разговарям. По начало драмата е диалог, разговор, който при известни условия добива драматичен характер, както и диалогът като литературен вид може да покаже съществени белези на драма. И понеже в идеята за драма, за трагедия и комедия винаги присъствува и представата за разговор, не е неясно, че ако разговорът желае да бъде не приятелско хортуване, а път, който води към нови истини, в него трябва да се борят гледища, той трябва да бъде спор. Самите понятия за борба и за спор подсказват, че участниците в разговора изповядват противоположни, враждебни,

несъвместими помежду им гледища. В такъв смисъл дори спорът между събеседници, които преследват една делнична истина, не е далече по същността си от драматическия спор, който трябва да разкрие истини със значение на ръководни житейски правила, на основни понятия.

Нека повторим, по правило драмата не предлага на зрителя и читателя готовите гледища на своя творец. Като прибъгва към диалектиката, тя създава възможност да се завърже разговор и да се развие спор, да се очертаят враждебните гледища и да се стигне до техния сблъсък. Последица на тоя сблъсък е изясненото и вече безспорно понятие, истината, която е крайна цел на драмата.

Воден от художнически съображения, поетът много често не бърза да определи сблъскващите се възгледи като правилни или неправилни. Заключение относно правилността или неправилността им трябва да бъде резултат не на дидактика, а, както се каза, на диалектика. То ще дойде с развоя на драматическото действие, за да изпъкне с особена убедителност и нагледност идеята, която изповядва поетът.

Следователно не е странно, а е напълно естествено, че по един и същ въпрос, относно едно и също лице, за едно и също деяние в драмата не само могат, но и безусловно трябва да се застъпят противоположни възгледи. Драматическият жанр не дава на поета право на авторска реч и на пряк изказ на идеи, поради което ние, читателите и зрителите, стигаме до неговото верую по непряк път. Помнейки току-що изтъкнатия елементарен белег на драмата, ние не ще бъдем изненадани, че в „Молителките“ Есхил прославя върховния олимпийски повелител Зевс, докато в „Прикованият Прометей“ същият Зевс е предмет на безмилостна критика. Тук има не противоречие и непоследователност у поет, който по един и същ въпрос говори веднъж едно, друг път друго, а необходимост да се представят противоположните гледища на спорещите страни.

Когато това тъй естествено и елементарно в естествеността си положение на нещата не се оцени по надлежния начин, онзи, който анализира Есхилото творчество, може да стигне и — както показва литературната история — действително стига до неправомерното заключение, че „Прикованият Прометей“ не принадлежи на Есхил.

Като прослава на подвиг в името на човека трагедията „Прикованият Прометей“ е революционизираща творба. В нея звучат хуманни и демократични възгледи, тя е зов за борба срещу диктатурата и насието. Тя е вдъхновявала мечтатели и борци за по-съвършено общество и така ще бъде винаги, защото свободата никога не ще престане да бъде висша цел на човешките стремежи.

Но в тази драма има едно необичайно обстоятелство: възмутител на своеволието и тиранията, срещу които въстава Прометей, е един бог, върховният бог, самият Зевс. Това обстоятелство подтиква някои автори към свръхтълкуване на трагедията като безбожническа творба. Във враждебната позиция на Прометей срещу Зевс, в изобличителните му речи срещу олимпийския произвол те съзират основание да заключат, че „Прикованият Прометей“ отрича боговете изобщо. Това заключение се подкрепя винаги с един-единствен стих от реплика на Прометей:

Накратко, мразя всички богове.

Ако към посочените достойнства на трагедията би могло да се добави с основание, че тя е атеистична творба, че отрича не само личността и делата на един бог, но и боговете изобщо, ние с готовност бихме приели подобна добавка. Но в случая тълкувателите се поддават на изкушението да търсят в нея нещо повече от това, което тя в действителност съдържа. Приемем ли „Прикованият Прометей“ като безбожническа драма, неизбежно ще трябва да затворим очи пред факти, които, като всички факти, се отличават с упоритост и не могат да бъдат нито заобиколени, нито премълчани.

Преди всичко стихът

Накратко, мразя всички богове

е само част от едно изречение. Цялата декларация на Прометей представлява двустишие, чийто пълен прозаичен превод гласи: „Накратко, мразя всички онези богове, които за доброто, получено от мене, ми се отплатиха със зло“. Този пълен текст прави Прометеевите думи ясни и недвусмислени. Както е съвсем очевидно, Прометей дели боговете на категории. Подобно на Омировите олимпийци, на които не са чужди никакви човешки слабости, олимпийските богове в „Прикованият Прометей“ също проявяват незавидни качества. Едно от тях, което възмуцава Прометей, е непризнателността към довчерашните им съратници. Непризнателността, показана от една категория богове, извиква омразата на титана, изразена чрез току-що приведените негови думи. Но както омразата, така и причината ѝ се долавят само тогава, когато се възприеме цялостният текст на репликата. Недоразумението, което се поражда от двукратно приведения стих, е съвсем явна сетнина на непълно цитиране. Цитатът се оказва непълноценен като довод, като доказателствен материал.

Определянето на „Прикованият Прометей“ като безбожническа творба не се съгласува с факта, че самият Прометей е бог и произлиза от богове. Божествената му същност не се оспорва от никого. Прикован над бездната, титанът произнася думите:

*О, вижте как
аз, богът, страдам от ръцете божии!*

Чрез тях се изразява следният смисъл: „Страдам аз, богът, което е недопустимо; страдам от богове (т.е. от Зевс и от оръдията на неговия произвол), което е също недопустимо!“ Както е очевидно, поетът отправя мисълта на зрителя и читателя към божествената същност на действащите лица не за да я постави под въпрос. Есхил не разисква по подобна тема. Темата и тук, и навред в трагедията е произволът на боговете от олимпийското поколение. Този произвол засяга не само смъртните, на чиято печална участ, подготвяна от Зевс, Прометей отрежда дължимото внимание: той се отнася дори до богове, какъвто е Прометей.

Ако терминът атеизъм означава отрицание на боговете, непризнаване на тяхното съществуване, ще подчертаем, че в

„Прикованият Прометей“ няма подобно нещо. Никое от действащите лица не се изказва в атеистичен смисъл. С изключение на Йо̀ те всички са богове от различни степени или поколения и всяко атеистично изявление в техните уста би звучало повече от странно. Поради това съвсем естествено Прометей говори не за отричане на боговете, а за омразата си към една категория от тях.

„Прикованият Прометей“ не е атеистическа драма още защото Есхил, поетът с прадядовските религиозни възгледи, няма субективните предпоставки да схване Прометей като отрицател на боговете. Запазените му драми говорят за преданост към религията на атическия демос, в тях няма нито сянка от намерение за ревизия на религиозните вярвания. Разбира се, древността е познавала религиозни скептици и безбожници, но Есхил не принадлежи към тях.

Величието на „Прикованият Прометей“ се корени в революционизиращите му идеи срещу деспотизма, потисничеството и насилието. Що се отнася до образите на Есхилевите богове в тази драма, поетът, както вече се загатна, върви по дирите на Омир. Подобно на стария поет той изобразява боговете от Олимп в тяхната отблъскваща същност. Изглежда, „Прикованият Прометей“ изважда на показ „свещени“ истории, които са били предмет на тайните представления (*drómēna*) на мистериите. Нека добавим, че според няколко литературни свидетелства на древността Есхил бил привлечен към съдебна отговорност по обвинение, че профанирал мистериите представления.

Древните автори не съобщават коя от осемдесетте Есхилеви драми имали предвид съдебните органи.

Но сред седемте запазени негови трагедии единствената, която притежава черти на религиозна профанация, е „Прикованият Прометей“.

3

Когато се стремим да вникнем в замисъла на „Прикованият Прометей“, не бива да забравяме, че тази трагедия е част от запазената трилогия. И още: че Есхиловата трилогия не е механичен сбор от трагедии, а органическа цялост, поради което липсата на една или друга нейна съставка неизбежно затруднява анализа на онова, което е запазено. Случаят, който ни занимава, е особено сложен, тъй като от трилогията за Прометей липсват две трети: трагедиите „Прометей Огненосецът“ и „Освободеният Прометей“.

Ние познаваме само онази част от трилогията, която представя конфликта между Прометей и олимпийците. Всъщност това е конфликт на две поколения богове. Едно старо поколение враждува с младите, олимпийските богове, които начело със Зевс са заграбили световната власт. Развоят на действието в „Прикованият Прометей“ не води до промяна във възгледите на враждуващите страни. От началото до края на трагедията Прометей остава непримирим враг на Зевс, какъвто е и Зевс за Прометей. Затова — нищо по-естествено от познатия завършек на запазената трагедия.

Все пак „Прикованият Прометей“ съдържа някои обиди посочвания за развоя на събитията в трилогията. Можем да приемем дори априори, че враждата между боговете е приключвала с помирение. Защото трилогията не може да не узакони онова, което е вече налично положение. А в наличния световен ред фигурират и двете спорещи страни. Те вече не спорят и всяка е получила дължимата чест. Следователно помирието наистина е било предмет на трилогията. В най-общ смисъл за него говорят няколко места от запазената трагедия. Ще приведем само едно от тях, което представлява едновременно и пророчество на Прометей, и указание за по-нататъшния развой на действието в трилогията, и характеристика на Зевс:

*Той е твърд и жесток, и закон е сега
произволът му, знам. Ала до-ще часът —
и тогава ще стане и кротък, и благ*

*под съдбовния удар; суровият гняв
ще притихне, и той ще подири съюз
и приятелство с мен
и желан при желан ще се върне.*

Прометей нееднократно предвещава падането на Зевс, и началото на екзода е особено показателно в това отношение. Прометей подчертава, че единствен може да помогне на самодържеца, защото единствен знае спасителния път. И понеже въпреки всичко Зевс не претърпява предвещаното падане, заключаваме: събитията в трилогията са се развили така, че бедствието, което го е заплашвало, бива предотвратено, че Прометей в края на краищата е изказал съдбоносната за Зевс тайна. Ние обаче не знаем и навярно никога не ще узнаем как помирието е било осъществено драматургически.

Възгледът за помирието между враждуващите богове в „Прикованият Прометей“, изказан отдавна в научната литература се подкрепя от единствената запазена Есхилова трилогия — „Орестията“. Тук, както и в трилогията за Прометей, отново спорят стари и млади богове, богове от олимпийското и от преолимпийското поколение. Младите, представени от Атина и Аполон, са във вражда със старите, представени от Хора на Ериниите. Първоначалната несъвместимост на гледищата им се преодолява по начин, показан в третата част на трилогията. Никоя от страните не претърпява унижението да бъде победена, всяка получава участ, която я задоволява. До равновесие и до разрешение на драматическия конфликт се стига по пътя на компромиса.

Несъмнено, в трилогията за Прометей средството, чрез което се урежда спорът между други представители на същите поколения богове, е отново компромисът. Бихме могли да се досетим за някои от неговите елементи. Така например Зевс, който възнамерявал да погуби човешкия род, явно се е отказал от намерението си. Обвинението срещу Прометей, че откраднал божествения огън, с който облагодетелствувал хората, несъмнено е било снето. Нека обаче повторим, начинът, по който компромисът се е осъществявал сценически, остава неясен за нас.

Може би някому ще се стори, че подобен завършек лишава трилогията от величавостта, намерила най-ярък израз в „Прикованият Прометей“. Несправедливо би било обаче да се иска от великия първотворец на атическата трагедия да превъзмогне всички обективни и субективни предпоставки, за да заговори в смисъл, който изцяло би ни допаднал. От друга страна, какъвто и да бъде завършекът на трилогията, едно е безспорно и неоспоримо: поетът е искал да защити и е защитил човека като Прометеево дело.

II. „АНТИГОНА“

В своята „Поетика“ Аристотел говори за един разред трагедия, която означава като „най-хубава“, като **kaliste tragoidia**. Текстовете от трактата, които изясняват представата за тази „най-хубава“ трагедия, внушават, че философът мисли за творба, подобна на Софокловия „Едип цар“. Но понеже тук става дума за разред, за категория трагедии, уместен е въпросът, дали имаме основание да отнесем към този разред и „Антигона“. Казваме, въпросът е уместен: на, драматическите състезания през 442–441 г. пр.н.е. трагедията била отличена с първата награда, а поетът — с почетното воинско звание стратег. Освен това според граматика Салустий „Антигона“ е една от „най-хубавите“ Софоклови драми.

Ние не знаем критериите за „хубаво“, в съответствие с които комисията по драматическите състезания гласувала в полза на „Антигона“; не ни са известни също така естетическите гледища на Салустий, от позицията на които трагедията е причислена към „най-хубавите“ драми на Софокъл. Възможно е понятията за „хубаво“ в двата случая да съвпадат поне частично с понятието на Аристотел. Но съвпадат или не и ако съвпадат — доколко съвпадат, е един въпрос, по-важен от който е втори: че и в двата случая е изречена одобрителна оценка. По тази причина би било неправилно да се абстрахираме от тях, да не ги вземаме под внимание.

Понятието за „хубава“ трагедия у Аристотел е по-лесно установимо. Въз основа на „Поетиката“ можем да посочим онези белези на „най-хубавата“ трагедия изобщо, който има наум философът. Яснотата относно белезите, общи за въпросния разред трагедии, е съществено условие да установим доколко те са въплътени в конкретната трагедия, в „Антигона“.

Според „Поетиката“ една издържана трагедия трябва да представлява преди всичко преход не от нещастие към щастие, а обратно — от щастие към нещастие.

Трагическият герой, който по силата на една приемлива логика преминава от щастие към нещастие, не бива да бъде въплъщение нито

на добродетел и справедливост, нито на порочност и престъпност. Той е някъде по средата между тези крайности.

Трагедията, която може да се назове „най-хубава“, има строеж, внушаващ на зрителя едно първоначално мнение, противно на което се развива драматическото действие. Това мнение е погрешно и подлежи на корекция.^[1]

Понеже, както се каза, мнението на зрителя е погрешно, „най-хубавата“ трагедия трябва да бъде преход от незнание към знание. Това означава, че в края на краищата зрителят преодолява погрешното си мнение, субективната си преценка за герои и събития, за да се добере до истината за тях.

Най-сетне, на „най-хубавата“ трагедия е присъщо заплетеното действие.

Трагедията „Антигона“ отговаря на всички тези условия.

Преди всичко, няма защо да се доказва очевидното — че тя е преход от щастие към нещастие. Следователно означението ѝ като трагедия не е условно, както, да речем, при Софокловия „Филоктет“. В „Антигона“ катастрофата постига и двамата антагонисти — и Антигона, и Креон.

Една от причините, които са пречили на много изследвачи да стигнат до убедителен възглед за трагическата вина на двамата герои, е, че у всеки от тях има както черти, които го представят като нарушител на някаква норма за поведение, така и черти, които го определят като личност с положителни качества. Това обяснява съществуващия в литературата възглед за едновременната правота и на Креон, и на Антигона.

От току-що казаното се вижда как може да се породи онова зрителско мнение, което ще създаде неправилно или не съвсем правилно отношение към героите и техните постъпки. Ние не знаем, а можем само да предполагаме как са реагирали древните зрители на „Антигона“ към думите и делата на нейните герои, поради което, вместо да предполагаме, е по-уместно да се вгледаме в позицията на трагическия Хор. Всъщност последният е по-скоро зрител и резонатор, отколкото същински драматически герой. Негов прототип е средният античен зрител от Дионисовия театър. Хорът дълго се заблуждава, той гласува доверие на Креон и е склонен да осъди Антигона, после се колебае, за да стигне накрая до възклицанието, отправено към Креон:

О, колко късно ти съзираш Правдата!

Както виждаме, в един момент от драматическото действие стават видими неща, чиято очевидност по-рано не е била безспорна. Като осъзнава погрешността на мнението си, зрителят го заменя с онова знание, чийто проповедник е поетът. Показвайки колко късно Креон съзира Правдата, „Антигона“ наистина представлява преход от незнание към знание. Защото първоначалното мнение на Хора не притежава нужните качества, за да бъде знание.

Що се отнася до заплетеността на драматическото действие, в „Антигона“ то е също налице. Предостатъчно е да се каже, че по свои, художнически съображения Софокъл не е сметнал за необходимо да съобщи на зрителя, че единият от героите брани истината, докато другият се впряга в защита на неправо дело. Нещо повече: като използва похвата на погрешното мнение и на художествената лъжа (*pseûcos*), той води зрителя до погрешно умозаключение, до неверен силогизъм (*paralogismós*). Така поетът усложнява нещата, което трябва да разглеждаме като съзнателно преследван литературен ефект.

От казаното произтича изводът, че „Антигона“ на Софокъл с право може да се причисли към трагедиите, които Аристотел означава като образцови, като „най-хубави“.

[1] То е напълно сходно с онова, което тъй често авторът на един съвременен детективски роман внушава на своя читател и обратно на което се развива действието на романа. ↑

Научната литература познава няколко решения на въпроса за трагическата вина в „Антигона“, докато Софокъл безспорно е мислил само за едно. Следователно цел на тълкувателя трябва да бъде онова единствено решение, което принадлежи на поета и което се извлича от текста на трагедията. Но трябва да се подчертае: придържането към текста е безусловна необходимост.

Въпросите и подвъпросите на трагедията се поставят още в самото ѝ начало чрез непримиримите гледища на Креон и Антигона. Спорът е за правилността или неправилността на царската наредба по повод на гибелта на Едиповите синове. Етеокъл, който е отбранявал града, трябва да получи тържествен погребален обред; Полиник, който начело на вражеска войска е обсаждал таванската столица, трябва да се лиши от гроб.

Антигона остава на особено мнение по тази разпоредба. Тя изпълнява човешки и сестрински дълг и извършва символичен погребален обред.

Кой е прав? Кой е не прав?

Въпросът, поставен от трагедията, има обективен отговор, който трябва да прозвучи с всички последици от това. Но, както твърде често става, човешкото съзнание подценява същественото или надценява маловажното и открива простор за превратни решения.

Така става и тук, в „Антигона“. Трагическият Хор решава, че Креон е безусловно прав, че неговото постановление е правилно и справедливо. Друга страна на този възглед е, че Антигона, престъпвайки царската заповед, носи безспорна вина. На Хора убягва нещо много важно: че заповедта узаконява едно варварство (мъртъв труп се оставя на произвола на кучета и хищни птици!), че неподчинението на Антигона отрича не царските разпоредби изобщо, а тъкмо това варварство. Хорът твърде дълго защитава възгледа си, чиято неправилност би трябвало да му стане ясна значително по-рано.

Както се знае, доводите в полза на Антигониното дело — доводи, подкрепени с религиозни принципи, с хуманни чувства, с

демократични убеждения — не разубеждават Хора. В един или друг случай той е леко разколебан и сянката на съмнението в правотата на Креон го смущава. Но позицията му остава непроменена в същността си до сцената с Тирезий.

Тирезий не изрича неща, различни от онези, които е поддържала Антигона. Казаното от него съвпада по смисъл с онова, което Хорът вече е имал възможност да чуе. Но в сцената с Тирезий има разлика с важно психологическо значение: говори жрецът, говори посредникът между богове и смъртни. Това придава особена убедителност на доводите, които само допреди миг не са стигали до съзнанието на Хора. След страшните прокоби на Тирезий, правдивостта на чиято реч е доказана от историята на Тива, няма място за колебание. За Хора истината е вече установена, макар че всъщност тя е била установена дълго преди появата на жреца Сега Хорът не просто съветва, а настоява Креон да изостави гибелната си позиция и да отмени всички мерки и присъди, смятани само допреди миг за правилни и неоспорими.

Последният етап на драматическото действие хвърля преизобилна светлина върху въпроса за виновността и невинността. Изяснява се, че Креон е издал неблагочестива, противна и на богове, и на смъртни разпоредба. Това е неговата трагическа вина, това е неговата „голяма грешка“, да се изразим с думи на Аристотел. Креон страда и страданието му е мотивирано с греховната забрана, чийто пагубен смисъл не е подозирал никой освен Антигона. Изяснява се, че Антигона е постъпила безусловно правилно, като е изпълнила дълга си към мъртвия Полиник.

Но нещастията сполитат не само виновния Креон. Невинната Антигона също става жертва. По силата на каква логика?

Катастрофата на двамата герои не означава, че поетът ги разглежда като заслужили по еднакъв начин участта си. Нещастията на Креон идат от незрялата му заповед, а Антигона умира със смърт на поборница за свято дело. Креон страда като грешник; Антигона загива като героиня. Преходът от щастие към нещастие, който претърпяват двамата, не ги изравнява в съзнанието на читател и зрител.

Ето следователно решението на въпроса за трагическата вина, което извличаме от текста на трагедията. Въпросът за вината в „Антигона“ се свежда единствено до обективния смисъл на

извършеното от трагическите герои. В случая няма значение превратната преценка, която героят (Креон) или неговото обкръжение (Хорът на таванските старци) дават на събитията.

3

Превратната оценка на събитията няма значение, когато от гледището на една норма, възприета като задължителна, се обсъжда практическият въпрос за правилното и неправилното, за справедливото и несправедливото. Тогава се дири обективната оценка, съответна на възприетата норма. Превратната оценка няма значение, когато конфликтът на Креон и Антигона се разглежда като случай от житейската практика.

Но когато един житейски случай стане предмет на драматическата поезия, превратните оценки, свързани с него, придобиват важно значение. Това не е случайно: поетът желае да изтъкне тъкмо гибелната роля на произволните, субективните съждения, което ги прави значителен художествен факт. Страданията на хора с отлични човешки и граждански качества много често идат не от порочност и престъпност, а от грешка, от неправилна практическа стъпка. Превратните оценки на герои или зрители са необходим материал за поета, за него те са предпоставка да представи печалните им последици, да обоснове позицията си срещу тях и да ги обори. Така той отправя мисълта на зрителя към обективни истини, които в живота твърде често се забравят, пренебрегват или недооценяват.

За драматическия поет, тъкмо защото е драматически поет, не е достатъчно да ни каже, че една или друга мисъл е погрешна, че едно или друго поведение е осъдително. Добрият драматург отбягва да постъпва като наставник на своята публика, въпреки че наставителната, възпитателната или превъзпитателната цел на творбата му е вън от всяко съмнение. Той желае да повиши моралното равнище на зрителя не като му посочва, че това е добро, а онова — лошо. Поетът поставя в действие лица и ги довежда до сблъсък, до борба на идеи и идеали. Той не желае да обяви от самото начало на драмата си чия кауза е справедлива и чия — не. Той живее с ясно съзнание за спецификата на жанра си и желае да въздейства чрез логиката на изобразените събития. Събитията, породени от идеи и контраидеи, го избавят от неприсъщата за поета роля на дидактик. Те

показват по-убедително от всяка пряка проповед здравината или несъстоятелността на борецките се в драмата възгледи.

Затова поетът не се колебае да изрази идеи, в които сам не вярва. Нещо повече: той може да утвърждава в съзнанието на своя зрител неиздържачи критика гледища. Като използва похвата на художествената лъжа, поетът внушава идеи, в чиято неправилност е убеден. Защото той знае от опит, че опровержението им е много по-красноречиво, когато произтича от отричащи ги факти.

Но този похват има и друг смисъл, свързан със законния стремеж на поета да направи творбата си интересна, интригуваща. Ако първоначалното значение на *интригувам* е „заплитам, забърквам“, то се проявява тъкмо в нашия случай. Добрият поет забърква и заплита зрителя така, че последният просто не може или не желае да напусне театъра, преди да види разплетени заплетените проблеми на драмата. Впрочем това се определя във висока степен от драматическия жанр: ако поетът представи работите като ясни и безспорни още в самото начало на действието, творбата му явно ще се изчерпи, преди да е започнала. Тя не ще бъде в състояние да предизвика сблъсък и борба и не ще се превърне в драма.

Очевидна в художествено отношение е функцията на погрешното мнение в „Антигона“.

4

Първоначално Хорът в „Антигона“ е в безусловен плен на погрешното мнение. После поведението му показва колебания. Накрая у него се извършва преход към полюсно противоположни гледища.

На програмната реч на Креон Хорът отговаря:

*Креоне, тъй решаваши за приятеля
и за врага на нашето отечество.
Закони можеш да прилагаши всякакви —
за мъртвите, тъй както и за живите.*

В началната част от сцената с Хемон той е все още на страната на Креон:

*Ако не сме от старостта измамени,
пий мислим, че разумни са словата ти.*

Но още в същата сцена, след като изслушва Хемон, той е явно объркан. Обръща се към Креон със съвет:

Ако приказва право, царю, чуй го ти.

Същия съвет отправя и към Хемон:

А ти баща си чуй.

Мнението му за казаното от двамата е:

Добре говорихте.

Но двамата, баща и син, са изразили враждебно противоположни гледища. Хорът е просто безпомощен да отсъди кой е прав.

Появата на Тирезий отваря очите му. Хорът познава от опит правдивостта на жреца:

*Но, царю, знаем ний, откакто моята
коса от черна става бяла — никога
лъжа не е продумвал за държавата!*

Сега той предупреждава:

Креоне, нужно е благоразумие!

Разколебаната мисъл за правотата на царя бързо отстъпва. Прозвучава косвено обвинение в неблагоприятие.

В края на трагедията, при вида на Креоновите злочестини, Хорът възкликва:

О, колко късно ти съзираш Правдата!

Позицията му, както се казва във всекидневието, се променя на сто и осемдесет градуса.

Погрешното мнение е опровергано.^[1]

[1] Вж. А. Ничев, Афористичен увод към Софокъл. — Софокъл, Трагедии, „Народна култура“, С, 1982, с. 13–14. ↑

III. „ЕЛЕКТРА“

Еврипидовата трагедия изобщо губи от присъщата на жанра високопарност. Това се наблюдава и в „Електра“. То става съвсем очевидно, когато тази трагедия се съпостави с „Хоефорите“ на Есхил и с „Електра“ на Софокъл. Въпросният факт се проявява например в състава на действащите лица или в сценичната обстановка на Еврипидовата драма. Впрочем и едното, и другото произтичат от сравнително свободното отношение на поета към съдържанието на древния мит.

Що се отнася до сценичната обстановка, „Електра“ на Еврипид не ни показва двореца на Агамемнон, както е в трагедиите на Есхил и Софокъл. Нейното действие се развива извън чертите на столичния град, пред бедната хижа на Електра. Запазеният трагедиен материал, който предхожда Еврипид, не свидетелствува за подобно снижаване на обстановката. Бедна хижа, а не царски палат! Природа, с която човекът се бори не само за да съществува, но и за да се проявява като морално същество! Това не е случайно, нито е сетнина на щастливо или нещастно хрумване. Корените на Еврипидовото новаторство са в посоченото волно отношение на поета към традиционния митологически сюжет. Тук волността е проявена във факта, че Електра е омъжена. Тя е омъжена по волята на бащиния ѝ убиец Егист, омъжена е за социално нищожен човек, за селянин, който очаква прехраната си от своя собствен труд. Мотивите, които са подсказали на Егист идеята за този брак, са допълнение към кървавото му дело и негова защита: замисълът на убиеца е, че от подобен брак не могат да произлязат потомци със съзнание за дълг на отмъстители на мъртвия Агамемнон.

Следователно променената сценична обстановка е обусловена от видоизменения мит. Но същото условие повлича и други промени, които, както се спомена, засягат състава на действащите лица. У Есхил и Софокъл лица от народните низини се явяват по изключение. Еврипид видоизменя сюжета и създава възможност да се проявят хора от долните социални слоеве.

От друга страна, тъкмо тия социално незначителни хора възплъщават представите на поета за морално и справедливо. „Простите“ герои на Еврипидовата драма се ръководят от здрави и потвърдени от житейския опит начала. Социалната им непълноценност се уравновесява с отлични човешки качества, които, показани например от Селянина, поетът възвеличава чрез монолог на Орест:

*Уви,
не съществува знак на доблест! Виждам съм
нищожни синове на благородници
или от прости люде рожби доблестни.
Една духовна нищета в богатия
и светла мисъл в тялото на бедния.
.....
Не ще ли разберете, вие, пленници
на блудни мисли, да цените людете
по благороден нрав и поведение?*

Към този разред герои, които разсъждават тъй трезво по социално-етическите въпроси, се отнася и Старецът. Той съзира Електрините „гости“, т.е. Орест и Пилад, и от погледа му не убягват външните белези на тяхната знатност. Но едно будно социално чувство го държи нащрек, той знае, че външността може да мами —

Защото много знатни са негодници!

Така още с началните сцени трагедията изяснява моралния принцип, върху който ще бъде възстановено равновесието, нарушено чрез убийството на Агамемнон. И Старецът, и Селянинът, и Орест, и Електра са единни относно благородството те не го разбират във всекидневния му и тъй често неверен смисъл. Защото тъкмо традиционното и фалшиво понятие за благородство, което си присвояват дори убийците на Агамемнон, тук е предмет на отрицание.

Казаното позволява да заключим, че понижението в Еврипидовата трагедия е само външно. То се уравнисява с мълчаливото, упорито, готово за, подвиг действително благородство. Поетът не смята за парадокс, че то обитава диви кътища, че се крие под бедняшки дрипи.

Размишленията по поставения въпрос ни водят неизбежно до заключението, че всъщност понижението у Еврипид означава стъпка към реалистичното изображение.

Самата древност признавала Еврипид за „философ на сцената“. Поетът бил ученик на софиста Протагор и на философа Анаксагор. Първият е релативистът, комуто принадлежи крилатата фраза „Човекът е мярка за всички неща“; но той е повлиян също така от материализма на атомистите и на Хераклит. Вторият, когото съвременниците му нарекли „Разумът“, се стремил да обяснява нещата, като излиза от самите тях и отрича всякаква божествена намеса. Еврипид е под знака и на релативизма, и на материализма.

Разбира се, драматическият поет няма право на авторска реч, той изразява гледищата си чрез думите на своите герои. Така Хорът в „Електра“ поема защитата на една очевидно Анаксагорова теза, като поставя под съмнение здравия смисъл на един мит. Наказвайки смъртните, Зевс, казва митът, променил пътя на светилата, пратил засуха на огромни земни пространства и пр., и пр. Като излага това, Хорът добавя своя коментар:

*Да, така се мълви, но аз —
аз не вярвам в такива неща:
затоликото слънце да смени
горещата своя пътека
и тъй за греха на един човек
зле да накаже всинца.*

Разсъжденията му за нелепостта на въпросния мит приключват с една необикновена по „еретичността“ си бележка:

*Но страшните басни, които плашат човека,
са полезни за култа на бога.*

И така, един начин да изрази себе си поетът намира, като приписва радикалните си възгледи на известно драматическо лице.

Този начин обаче не е единствен. Трагедии като „Иполит“, „Електра“ и „Вакханките“ подсказват, че Еврипид дири и други начини.

Както се знае, традицията, писана или неписана, узаконява митологическия сюжет в атическата трагедия. Исторически драми като „Падането на Милет“ от Фриних и „Персите“ от Есхил са изолирани явления. При това дори в посочените два случая за исторически сюжет би трябвало да се говори с голяма предпазливост, тъй като не разполагаме нито с Фриниховата драма, нито с двете трагедии, които заедно с „Персите“ са образували „Персийската трилогия“. Ние не можем да бъдем положителни, че историята у двамата поети се явява в „чист“ вид, че тя не преминава в митология.

И тъй сюжетът на атическата трагедия изобщо е митологически. Това важи и за трагедията на Еврипид.

Тогава въпросът, който може да ни озадачи, гласи:

Как е възможно една митологическа драма, драма, чийто сюжет често е „свещена“ история, да се превърне в средство за религиозно-скептически, материалистически и дори безбожнически внушения към публиката от Дионисовия театър?

Еврипидовата „Електра“ поставя въпроса за отмъщението, което трябва да понесе Клитемнестра като убийца на Агамемнон. Преди Еврипид той вълнува Есхил в „Хоефорите“ и Софокъл в „Електра“. Постановката на въпроса у двамата по-стари поети е еднаква. Не друг, а сам бог Аполон напътва отмъстителната ръка на Орест, който трябва да убие майка си. Не се поставя под въпрос нито правилността на отмъстителното дело, нито необходимостта с него да се заеме не кой да е друг, а родният син на убийцата. И у тримата поети Орест се стъписва в мига, когато трябва да действа, но след борба със себе си — а тази борба е особено продължителна и мъчителна у Еврипидовия Орест — изпълнява заповедта на бога.

Изглежда, че така поставеният въпрос е смуцвал в една или друга степен и поети, и публика. Убийство на майка от син, дори когато е продиктувано от дълг да се отмъсти за убит баща, е нещо чудовищно. Поради това едно допълнително разяснение по въпроса предлагат сцените от Есхилевата „Орестия“, където Орест бива

преследван от Ериниите. В края на краищата старият поет все пак утвърждава възгледа, че синът е постъпил правилно, като е убил майка си.

Еврипид е явно несъгласен с тази постановка на въпроса, но не започва с оспорване на традиционната теза. И у него, както у Есхил и у Софокъл, Орест действа под Аполонова принуда, и у него мъдростта и правдивостта на бога не се поставят под съмнение. До края? Не, до момента, когато майката трябва да падне от ръката на сина си. Защото тъкмо в този момент започва колебанието на Орест.

Но тук има и нещо повече: колебанието бързо прераства в неверие. Орест изрично заявява неверието си в здравия смисъл на Аполоновите думи. Реакцията му предизвиква дискусия, опонент в която е Електра. Тази дискусия, израз на неописуема душевна борба, трябва да поведе Орест в пътя, който според бога е единствено правилен. Орест е ужасен от задачата си, той вижда нещо безумно в Аполоновата повеля — и все пак ѝ се подчинява.

Пред свършеното отмъстително дело Електра също се променя така, както не се променя нито Есхиловата, нито Софокловата Електра. Трябва да се приеме, че тук има съществен психологически момент: за обзето от жажда за мъст съзнание въпросите имат един смисъл, докато принадлежат към желаното, и съвсем друг — когато станат свършен факт. Сега, когато майчината кръв е пролята, Електра плаче потресена, Орестовата мисъл за нелепостта на божията повеля е несъмнена вече и за нея.

Но всичко, казано в този дял на нашето встъпление, трябваше да покаже, че въпреки митологическия сюжет Еврипидовата трагедия внушава и дори пряко пропагандира идеи, които далеч не подкрепят олимпийската религия. „Електра“ настойчиво набляга върху смисъла на Аполоновото слово, за да му даде онова определение, което то заслужава. Заслужава — според кого? Според Орест и Електра ли, които като хора могат да грешат и лекомислено да сквернословят по адрес на един бог? Еврипид не ни оставя да гадаем доколко отмъстителите са прави, като критикуват бога. В самия край на трагедията той въвежда обожествените Кастор и Полидевк, които изясняват без остатък повдигнатия въпрос.

Само по себе си, казва Кастор, който говори от името на двамата, убийството на една убийца е справедливо дело, но — тук е новото в

Еврипидовата драма — то не е трябвало да бъде извършено от синовни ръце. Кастор, който знае, че Орест е бил подтикнат към отмъщението от Аполон, произнася по адрес на бога недомлъвка, която все пак не страда от неяснота:

*Че Феб... ах, Феб... Но млъквам, той е царят ми.
Мъдрец е, но немъдър е съветът му.*

По-нататък — още веднъж в същия смисъл:

*Неизбежност напътваше тая съдба,
и още — нелепата Фебова реч.*

Тъкмо в тази позиция на Еврипид към Аполон е тенденциозността на поета. Чрез Кастор той изрича присъда над бога. Така поетът изтъква — както няколко века по-късно изтъква един сроден нему дух, римският поет епикуреец Тит Лукреций Кар — колко много престъпления се дължат на религията:

Tantum religio potuit suadere malorum.

Следователно Еврипид построява трагедията така, че въпросът за правдивостта и справедливостта на бога се оказва основен, първостепенен. А отговорът на този въпрос е отрицателен.

По-горе се спомена, че „Електра“ не е единствената Еврипидова трагедия, в която божията правдивост и справедливост се поставят под знака не на съмнението, а на прякото и категорично отрицание.

Проф. д-р Александър Ничев

Издание:

Антични трагедии
Първо издание

Преведе от старогръцки: проф. Александър Ничев
Редактор: Лъчезар Мишев
Художествен редактор: Борис Бранков
Технически редактор: Петър Стефанов
Коректор: Елисавета Караминкова

Националност старогръцка.
Индекс № 11/9537611331/6126-36-85.
Дадена за печат: м. август 1985 г.
Подписана за печат: м. октомври 1985 г.
Излязла от печат: м. декември 1985 г.
Формат 16/60/90. Печатни коли 12.
Издателски коли 12. Усл.изд.коли 13,19.
Цена 0,65 лв.

ДИ „Отечество“
ДП „Георги Димитров“, София

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.